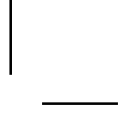

A/W — 1

AW—2

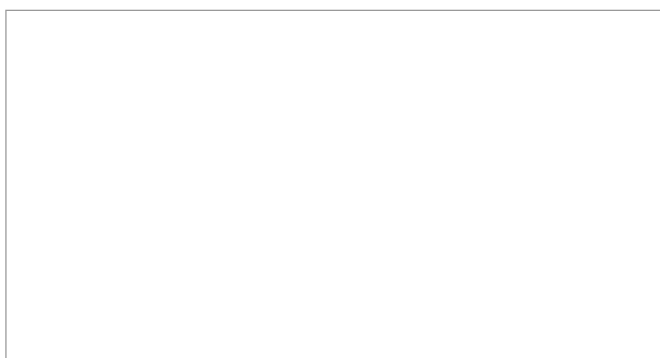
ปัญหาของมนุษย์

ปัญหาของมนุษย์

พุทธทาสธรรม(๕)

ปัญหาของมนุษย์

พุทธทาสภิกขุ

พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม ๒๕๔๖

พิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

สำนักพิมพ์สุภาพใจ

๑๔/๓๔๙-๓๕๐ หมู่ ๑๐ ถ.พระราม ๒ (ซอย ๓๔)

แขวงบางมด เขตจอมทอง กทม. ๑๐๑๕๐

โทร. ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๐-๒๔๑๕-๖๕๐๗, ๐-๒๔๑๕-๖๗๙๗

โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔

ราคา ๑๒๐ บาท

ปัญหาของมนุษย์

Whom We Love

สุภาพใจ

AW—6

W. J. [Seal] [Signature]

สารบัญ

ปัญหาเพียงข้อเดียวของมนุษยชาติ	๑
สิ่งที่เรียกว่า “บรรพธรรม”	๒๙
ผู้มีศีลธรรม กับ ผู้ไร้ศีลธรรม คือใคร	๕๙
การเคารพตัวเอง	๑๐๗
หน้าที่ในการใช้ธรรมะให้ถูกหน้าที่	๑๔๗

ปัญหาเพียงข้อเดียว ของมนุษยชาติ

จาก ธรรมเนียมของพุทธทาส “มรณธรรม”
หมวดที่ ๒ ชุดปกรณ์พิเศษ อันดับที่ ๑๗.ก บนพื้นแถบสีแดง

AW — 10

๒๒ เมษายน ๒๕๑๓

เวลาของพวกเขา ล่วงมาถึง ๔ นาฬิกาครึ่งแล้ว จะได้พูดกันต่อไปถึงเรื่องที่ค้างอยู่. ในข้อแรก อยากรจะให้ระลึกไปถึงเรื่องที่พูดมาแล้ว ว่า ทำอย่างไรจึงจะป้องกันความทุกข์และแก้ไขความทุกข์ได้โดยเฉพาะสำหรับฆราวาส ตามหัวข้อปัญหาที่ถามมา. ปัญหาทั้งหมดขึ้นอยู่กับปัญหาที่ว่าเกิดมาทำไม? นี้ใครจะเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยก็ตาม แต่ความรู้สึกของผม ตลอดเวลาที่ได้สังเกตศึกษาสิ่งต่าง ๆ มา จนกระทั่งบัดนี้ รู้สึกว่า ปัญหาทั้งหมดขึ้นอยู่กับปัญหา ๆ เดียว ว่า เกิดมาทำไม? เพราะฉะนั้นในขั้นนี้ ขอให้สนใจปัญหานี้ เพื่อจะเข้าใจตามที่ผมจะพูดซึ่งจะพูดในลักษณะที่ว่า มันขึ้นอยู่กับปัญหาเดียวว่า เกิดมาทำไม?

เด็ก ๆ เขาถามว่า ทำอย่างไรจึงจะเล่าเรียนดี? ผมก็ตอบ

ไปว่า ต้องรู้ว่าเกิดมาทำไมเสียก่อน จึงจะเล่าเรียนดี. คนโต ๆ มักจะถามว่า ทำอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จในการทำงาน ? ผมก็ตอบว่า จะต้องรู้เสียก่อนว่า เกิดมาทำไม ? คนแก่ ๆ ส่วนมากจะถามว่า จะปฏิบัติธรรมอย่างไรจึงจะดับทุกข์ได้ ? ผมก็ตอบว่า มันต้องรู้เสียก่อนว่า เกิดมาทำไม ? เพราะเดี๋ยวนี้คุณก็ไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม ? แล้วจะปฏิบัติธรรมะอย่างไร ? แล้วจะปฏิบัติธรรมะข้อไหน มันก็จะผิดไปหมด เพราะไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม ?

เพราะฉะนั้นปัญหาที่ถามว่า ทำอย่างไรจึงจะป้องกันความทุกข์ในชีวิตฆราวาสได้ ? มันก็รวมอยู่ที่ว่า ต้องรู้เสียก่อนว่า เกิดมาทำไม ? ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมันพว้าไปหมด. เราเล่าเรียนเราประกอบกิจการงานในอาชีพ เราก็ได้ผลงานมาบริโภคใช้สอยกระทั่งมีเกียรติยศ ชื่อเสียง มีอะไรต่าง ๆ ที่เราต้องการจะมี. แต่ถ้าเราไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไมแล้ว มันจะผิดวัตถุประสงค์ไปหมด. แม้แต่จะเล่าเรียน หรือจะประกอบกิจการงาน หรือแม้แต่จะรับประทานเข้าไป; นี่พูดคำหยาบ ๆ. ถ้าไม่รู้ว่าจะ เกิดมาทำไมแล้ว มันก็จะกินเข้าไป หรือรับประทานเข้าไปในลักษณะที่ผิด ๆ ทั้งนั้น. ฉะนั้นขอให้ไปคิดดูให้ดีว่า ปัญหาทั้งหมดมันขึ้นอยู่กับปัญหาเพียงปัญหาเดียว.

เมื่อคืนนอนหัวค่ำเราก็พูดกันถึงว่า ชีวิตนี้มันต้องเทียมด้วยควายสองตัว จึงจะดับทุกข์หรือป้องกันความทุกข์ได้; นั่นก็เป็นเรื่องของการรู้ว่าเกิดมาทำไมด้วยเหมือนกัน. หากรู้ว่าเกิด

มาเพื่อประโยชน์อะไรแล้ว จึงรู้ต่อไปว่า จะต้องทำอย่างไร ? จนกระทั่งว่า จะต้องจัดให้ชีวิตนี้ มันเทียมด้วยควายสองตัว. ควายตัวที่หนึ่งก็เรียกว่า *ความรู้* ในเมื่อตัวที่สองเรียกว่า *กำลังแรง*. ดังนั้นควายตัวที่หนึ่งต้องรู้ว่า เกิดมาทำไม ?, และพวกคุณก็เป็นเด็กอมมือในมหาวิทยาลัยเพราะไม่รู้ว่าจะ เกิดมาทำไม, เพราะฉะนั้นเราจะต้องรู้ข้อนี้ เพื่อไม่เป็นเด็กอมมือ อีกต่อไป. เพราะไม่รู้ข้อนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นเด็กอมมือ ฉะนั้นต้องรู้ข้อนี้ เพื่อพ้นจากความเป็นเด็กอมมือ. นี่คือปัญหาเฉพาะหน้า คือปัญหาที่จะต้องทำให้นิสิตมหาวิทยาลัยพ้นจากความเป็นเด็กอมมือ. แล้วก็ต้องไม่หลบตา หลงไปตามที่พูดกัน หรือนิยมกันว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้นเป็นอุดมศึกษา เพราะที่แท้ยังเป็นเรื่องของเด็กอมมืออยู่ เพราะไม่รู้ว่าจะ เกิดมาทำไมนั่นเอง. อันนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ คือเรื่องของความไม่ประมาท. ตอนนี้อยากจะพูดถึงเรื่องความประมาทสักชนิดหนึ่ง.

คำว่า “ความประมาท” ในภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้า นั้นมันกว้าง ไม่แคบ ๆ เหมือนในภาษาไทย ซึ่งหมายถึงแต่เพียงอวดดี. สำหรับคำว่า ความประมาท ในภาษาธรรมะนั้นแปลเป็นภาษาไทย หรือภาษาอะไร ๆ ไม่ได้. ขอให้ใช้คำว่า “ประมาท” หรือ “ไม่ประมาท” ไปตามเดิม. เพราะคำว่าประมาท มันรวมไว้ทั้งหมดของสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา : ความไม่รู้ก็รวมอยู่ในคำว่าประมาท, ความอวดดีก็รวมอยู่ในคำว่าประมาท, ความสะเพร่าไม่รอบคอบก็รวมอยู่ในความประมาท, ความซี้ก็เกี่ยว

พุทธทาสธรรม (๕)

๖ ปัญหาของมนุษย์

รวมอยู่ในความประมาท, แม้แต่ความไม่ตั้งอกตั้งใจฟันฝ่าอุปสรรคให้สำเร็จ ก็เรียกว่าความประมาททั้งนั้น; มันรวมอยู่ในคำว่า “ประมาท” ทั้งนั้น. หรือถ้าเดี๋ยวนี้เรายังหลับตาอยู่ ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร เราเป็นเด็กอมมือ หรือว่าเป็นนิสิตมหาวิทยาลัย ชั้นอุดมศึกษา; อย่างนี้ก็เรียกว่า ความประมาทเหมือนกัน แม้โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว.

สำหรับความประมาทในภาษาไทยนี้มันแคบ ประกอบไปด้วยเจตนา แล้วก็มีกรู้สึกรู้สีกตัว แล้วอวดดี หรือประมาท. ส่วนในภาษาบาลี หรือภาษาธรรมะนั้น มันไปไกลกว่านั้น แม้ไม่รู้สึกรู้สีกตัว ก็เรียกว่าความประมาทเหมือนกัน. ฉะนั้น เราจะต้องตั้งต้นด้วยความไม่ประมาท คือต้องตั้งต้นด้วยการรู้จักความประมาท แม้ที่ไม่รู้สึกรู้สีกตัวนี้ ให้กลายเป็นความไม่ประมาทเสียก่อน.

เราสวดมนต์ทำวัตรทุกเช้าทุกเย็น ด้วยบทปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า คือคำสั่งสุดท้ายเมื่อก่อนจะปรินิพพานนั้นว่า “จงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท” พระเณรก็สวดกันอยู่ทุกเช้าทุกเย็น. แต่ถ้าไม่รู้ว่าเป็นอะไร เกิดมาทำไม มันก็ยังประมาท ก็ยังโง่อยู่นั่นเอง ก็สวดแต่ปากพล่อย ๆ ไปทั้งเช้าทั้งเย็น, มันก็ยังประมาทอยู่นั่นเอง. ฉะนั้นขอให้นึกไว้ เพื่อกันความประมาทแล้วก็จะได้พยายามรู้เสียเร็ว ๆ ว่า เกิดมาทำไม? ที่นี้ก็จะได้พูดกันในหัวข้อที่ว่า เกิดมาทำไมต่อไป :

ข้อแรก บางทีจะมีคนเถียงว่า เราไม่ได้อยากเกิดมา

ดังนั้นเราไม่รับผิดชอบในปัญหาข้อนี้; ถ้ามันมีอย่างนี้ก็พึงรู้เถิดว่า นั่นแหละคือคนประมาทอย่างยิ่ง ประมาทถึงที่สุด เป็นความโง่บวมความประมาท และอะไรอื่น ๆ อีกมากมาย จนถึงกับพูดว่าเราไม่รับผิดชอบในการที่ว่า เราเกิดมาทำไม? เพราะว่าเราไม่ได้อยากเกิดมา พ่อแม่ทำให้เราเกิดมา หรืออะไรทำนองนั้น เราไม่ได้รู้ไม่ได้ชี้ทั้งนั้น. ถ้ามีปัญหาย่างนี้ ก็อยากจะขอตัดบทลงไปเสียว่า อย่าไปคิดในส่วนนั้น ขอให้คิดในส่วนที่ว่า มันเกิดมาแล้ว, เตี้ยมันเกิดมาแล้ว เกิดมาเสร็จแล้ว; เพราะเกิดมาแล้ว มันก็เป็นภาระจำยอม ที่เราจะต้องจำยอมว่าเราเกิดมาแล้ว เราจะต้องทำให้ถูกต้องกับความประสงค์ของการที่ได้เกิดมา เราจะรู้หรือไม่รู้ มันไม่มีทางจะแก้ตัว.

สิ่งที่มันทำให้เราเกิดมานั้น มันไม่ยอมรับฟังข้อแก้ตัวของเรา เราจึงต้องรับภาระจำยอมนี้ว่า เราเกิดมาแล้ว; แล้วเราต้องรู้ว่าเกิดมาทำไม? แล้วยังจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามนั้นด้วย. นี่ขอให้หมดปัญหาตอนนี้ไปเสียที่ว่า เราจะรู้หรือไม่รู้ว่าเราเกิดมาเพราะอะไร? เพื่ออะไร? นี่มันก็มีหน้าที่ที่จะต้องรู้ว่า เกิดมาทำไม อยู่ไหนแหละ; เพราะว่า การเกิดมานี้มันอยู่ใต้อำนาจของสิ่ง ๆ หนึ่ง แล้วแต่ว่า มนุษย์ผู้มีปัญญาคนแรก ๆ เขาจะเรียกมันว่าอะไร ไปตามที่เขาเห็นว่า ดีที่สุด ที่จะมีประโยชน์ที่สุด. ข้อนี้มันเป็นปัญหาของทางฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณ.

พวกที่เป็นวัตถุนิยมจะไม่ยอมรับเอาปัญหาอันนี้ แล้วจะ

ไม่ยอมรับว่ามีอะไรทำให้เกิดมา เพราะมันยุ่ง; เขาว่าอย่างนั้น. เขาเกิดมาต้องการวัตถุก็ผลิตวัตถุ มันก็ต้องการเทคโนโลยีเป็นพระเจ้า สำหรับช่วยให้การผลิตวัตถุที่เขาต้องการ สำเร็จตามความปรารถนา, อย่างนี้เราเรียกว่าพวกวัตถุนิยม เขาจะไม่ยอมคิดปัญหาอย่างที่เรากำลังคิด แล้วเขาก็จะหาว่าพวกเราบ้า มาคิดปัญหาที่ไม่จำเป็นจะต้องคิด ว่า เกิดมาทำไม? อะไรทำให้เกิดมา? แต่ที่นี้ฝ่ายเรา กล่าวคือชาวตะวันออก ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ด้วยความสว่างไสวในทางวิญญาณนั้นมันคิด, มันต้องคิด และมันเคยคิดมามากแล้ว; และรู้แล้วด้วย ว่าเกิดมาทำไม? หรืออะไรทำให้เกิดมา? แล้วก็ไม่ได้รู้เกินขอบเขต, รู้แต่พอดีเท่าที่จะดับความทุกข์ในการเกิดนี้ได้. นี่คือนิเวศวิทยาได้แก่วิชาความรู้เท่าที่จำเป็นที่มนุษย์จะต้องรู้ เพื่อจะดับความทุกข์ได้ โดยเฉพาะก๊อชของคนทุกคนทั่ว ๆ ไป คือสมรवास เหมือนที่คุณกำลังตั้งปัญหามา. ฉะนั้นขอให้คิดว่าเกิดมาทำไม? โดยไต่ไปถึงว่า อะไรทำให้เกิดมา? ถ้าเรารู้จักสิ่งที่ทำให้เกิดมา เราก็จะรู้ได้ง่ายว่า เกิดมาทำไม? คือมันเกิดมาตามความต้องการของสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา.

อะไรทำให้เกิดมา? พูดอย่างภาษาของคนตะวันออกที่รุ่งเรืองด้วยความสว่างไสวทางวิญญาณ เขาก็พูดกันตามที่เขาเห็นว่า เหมาะแก่บุคคลในยุคนั้นในถิ่นนั้น. บางพวกก็พูดว่า พระเจ้าทำให้เราเกิดมา สร้างเรามา. แต่พุทธบริษัทนี้ใช้คำว่า “พระธรรม”, พระธรรมทำให้เกิดมา. ที่นี้เดี๋ยวนี้ก็เกิดมีความ

คิด ที่จะเป็นอิสระ คือไม่ใช่คำว่า “พระเจ้า” หรือ “พระธรรม” จะใช้คำว่า “ธรรมชาติ” ก็ได้ ธรรมชาติทำให้เราเกิดมา. แต่อย่าลืมว่า ในพุทธศาสนานั้น สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมชาติ นั้น เขารวมไว้ในคำว่า “พระธรรม”.

นี่แหละคุณจะต้องเข้าใจคำว่า ธรรมชาติ ที่ชอบพูดกันนักนี้ ในพุทธศาสนารวมไว้ในคำที่เรียกว่า “พระธรรม”; เพราะคำว่า “ธรรม” หรือพระธรรม นั้นมันกว้าง มันครอบคลุมไปทุกสิ่งทุกอย่างหมด. ตัวธรรมชาติก็ดี ตัวกฎของธรรมชาติก็ดี ตัวหน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติก็ดี ตัวผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นก็ดี เรียกว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว. สิ่งต่าง ๆ ๔ ประเภท จำแนกเป็นอย่าง ๆ แล้ว ไม่รู้กี่ล้านอย่างนั้น รวมอยู่ในคำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว. ธรรม ก็คือพระธรรมในที่นี้. พระธรรมในที่นี้ไม่ใช่หมายถึงแต่เพียง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เหมือนอย่างที่เราท่องกันแบบเรียน แต่หมายถึงทุกสิ่ง รวมทั้งสิ่งที่มีอำนาจ บันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปคือพระธรรมในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ ฉะนั้นจึงเห็นได้ทันทีว่า พุทธบริษัทถือว่าพระธรรมเป็นผู้สร้างเรามา, แล้วก็มี ความมุ่งหมายจำกัดตายตัว ไม่พรับ ไม่เลือน ว่าที่สร้างให้เกิดมานี้ เพื่อให้มาทำอะไร ?

พวกอื่นเขาไม่เรียกว่า พระธรรม เขาเรียกว่าพระเจ้า ก็ได้เหมือนกัน. คุณควรจะเข้าใจคำว่า “พระเจ้า” เพราะว่าพระเจ้านี้เป็นภาษาไทย ไม่ใช่ภาษาบาลี ไม่ใช่ภาษาฝรั่ง. พวกฝรั่งเขามี

คำว่า “พระเจ้า” ของเขา เช่นคำว่า God เป็นต้น; แล้วมีคำที่ใช้แทนคำว่า God นี้อีกมากมายหลายสิบคำ, แต่แล้วเขาก็ไม่รู้จักรพระเจ้า หรือ God เช่นเดียวกับที่พวกพุทธบริษัทไม่รู้จักรพระธรรมในลักษณะที่ถูกต้อง และสมบูรณ์.

คำว่า “พระเจ้า” ที่แท้ในภาษาไทยนั้น มันก็คือพระธรรม คือทำหน้าที่สร้างโลก ควบคุมโลก ให้โลกเป็นไปตามกฎเกณฑ์, นั่นแหละคือพระธรรมหรือจะเรียกว่าพระเจ้านี้ก็ได้; แต่แล้วเด็ก ๆ นี้ถูกสอนให้เข้าใจผิด จนพระเจ้านี้กลายเป็นบุคคล หรือเป็นผี หรือเป็นอะไรก็ตาม ที่มีความรู้สึกอย่างคน, ให้พระเจ้ารู้สึกเหมือน ๆ คน เช่นพระเจ้าบางชนิดมักมากในกามารมณ์ก็มี, หรืออย่างน้อยที่สุดก็รู้จักโกรธ รู้จักเกลียด รู้จักรัก รู้จักพอใจ เหมือนกะคน, มันก็เลยผิดไปจากความหมายที่ถูกต้องของคำว่า “พระเจ้า” แล้วพระเจ้านี้ก็มีคุณลักษณะ หรือ qualification นั้น มากจนพูดไม่ไหว คือสามารถทำทุกอย่าง มีหน้าที่ทุกอย่าง แล้วเราก็ไปเอาแต่เพียงหน้าที่อย่างคน ๆ. มันก็ไม่ถูกต้องไม่ยุติธรรมแก่พระเจ้า นั่นแหละคือ การไม่รู้จักรพระเจ้า.

เมื่อไม่รู้จักรทั้งพระเจ้า ไม่รู้จักรทั้งพระธรรม มันก็ไม่รู้ว่าพระเจ้าหรือพระธรรมนั้น ต้องการให้เราทำอะไร? ฉะนั้นคุณควรจะไปรู้จักรพระเจ้า รู้จักรพระธรรม ให้เพียงพอเสียก่อน; แล้วก็จะรู้จักรว่า พระเจ้า หรือพระธรรมนี้ต้องการให้เราทำอะไร? แล้วมันก็จะเป็นเรื่อง ๆ เดียวกัน เป็นเรื่อง ๆ เดียวกันกับที่ว่า ธรรมชาติต้องการให้เราทำอะไร? ที่นี้พอพูดถึงคำว่า

“ธรรมชาติ” คุณก็รู้ชนิดเดียวอีกนั่นแหละ รู้ชนิดเดียวอีกตามเคย ว่าธรรมชาติก็คือ สิ่งที่มีมนุษย์ไม่ได้ทำ ที่มันเกลื่อน ๆ อยู่ตามธรรมชาติ ที่มีมนุษย์ไม่ได้สร้าง ไม่ได้ทำ; ถ้ารู้เท่านี้ก็เรียกว่ารู้ชนิดเดียวของความหมายทั้งหมด ของคำว่า “ธรรมชาติ”.

คำว่า “ธรรมชาติ” ในภาษาธรรมะ ในภาษาศาสนา ละก็กว้างหมด; อย่างเดียวกันกับคำว่าพระเจ้า, อะไร ๆ เป็นธรรมชาติหมด ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ; แล้วยังแบ่งไว้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่สิ่งที่มีสิ่งอื่นปรุงแต่ง ก็เรียกว่า “ธรรมชาติ” สิ่งที่อยู่เหนือการปรุงแต่งของสิ่งใด ๆ ก็ยังเรียกว่า “ธรรมชาติ” อยู่นั่นเอง. เช่นเรื่องสูงสุดคือ นิพพานอย่างนี้ นิพพานก็เป็นธรรมชาติ; แต่ผู้ที่ไม่เคยบวช ไม่เคยเรียนภาษาบาลีจะไม่รู้อย่างนี้ จะไม่ได้ยินอย่างนี้ แล้วจะไม่เข้าใจอย่างนี้. ในภาษาบาลี จะใช้คำว่า “ธรรมชาติ” แก่ทุกสิ่ง : เรื่องโลก ๆ นี้ก็เป็นธรรมชาติ, เรื่องธรรมะก็เป็นธรรมชาติ, กระทั่งเรื่องสูงสุดเหนือโลก เหนืออะไรหมด ก็เรียกว่าธรรมชาติ; ฉะนั้นนิพพานเป็นธรรมชาติแห่งความไม่ตาย, เป็นธรรมชาติที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้, เป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่สิ้นสุดของสิ่งที่ปรุงแต่ง อย่างนี้เป็นต้น. นี่มันไกลออกไปจนคุณฟังไม่เข้าใจ ใช่ไหม ? เพราะว่าในมหาวิทยาลัยของคุณไม่เรียนธรรมชาติอย่างนี้ ไปเรียนธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ ของเด็ก ๆ อมมืออยู่ตามเดิม. เรียนเรื่องก้อนกรวดก้อนหิน ความร้อน แสง เสียง อะไรก็ตาม ก็เป็นเรื่องธรรมชาติทางวัตถุไปหมด. ส่วนธรรมชาติที่ไม่ใช่วัตถุนั้นไม่รู้จัก แล้วยังไม่ยอมรับ

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๒ ปัญหาของมนุษย์

ว่าเป็นธรรมชาติก็ได้. ฉะนั้นถ้าเข้าใจคำว่า “ธรรมชาติ” ในบาลี หรือในพุทธศาสนา มันก็จะหมดปัญหาไปมากทีเดียว; คือ ทำให้รู้ว่าธรรมชาติต้องการให้ “คน” นี้ทำอะไร ?

“คน” นี้ ถ้าพูดตามภาษาธรรมะอย่างนี้ ก็คือผลิตผลของ ธรรมชาติ แม้แต่ที่คุณเรียนวิทยาศาสตร์อย่างใหม่ ๆ จากพวกฝรั่งมา คุณก็พอเข้าใจได้ว่า มนุษย์ สัตว์ เหล่านี้มันเป็นผลิตผลของธรรมชาติ; มันไม่เคยมีอยู่ในโลกมาก่อนแล้วมันก็เพิ่งมีขึ้นมา ไปเรียนชีววิทยาดู มันก็รู้. แม้ตัวโลกเองก่อนนี้มันก็ไม่ มีมันก็เพิ่งมีขึ้นมา ฉะนั้นโลกนี้มันก็เป็นผลิตผลของธรรมชาติ คือด้วยการบังดาลของธรรมชาติ, ในภาษาธรรมเขาเรียกว่าปรุง แต่งเป็นการปรุงแต่งของธรรมชาติ ซึ่งมันไม่มีจิต ไม่มีเจตนา เหมือน “คน” มันก็ยังปรุงแต่งได้ บังดาลสิ่งต่าง ๆ ได้. คุณเอา ไปคิดดูซิว่า ถ้าคุณเชื่อว่า โลกนี้มันแตกเป็นสะเก็ดออกมา จากดวงอาทิตย์หรือว่าการรวมกลุ่มเข้มข้นของเนบิวลา (nebula) จนเกิดเป็นโลกขึ้นมาก็ตาม, คุณจะเรียกว่า มันเป็นเจตนาของธรรมชาติหรือไม่ ? ถ้าถือเสียว่าธรรมชาติไม่ใช่คน ก็อาจจะถือว่ามีเจตนาไม่ได้. แต่เดี๋ยวนี้เรามีภาษาใช้ที่กว้าง ออกไป แม้ไม่มีชีวิตจิตใจ รู้สึกนึกคิด มันก็มีความหมายอยู่ในนั้น. ที่มันไม่อยู่นิ่ง ที่มันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอนี้ เราเพิ่งดูให้ดีเกิด มันก็มีความหมายในลักษณะที่เหมือนกับเจตนา. เพราะเราต้องยอมรับว่า ธรรมชาตินี้มีวิวัฒนาการ คือเปลี่ยนไปเรื่อย ไปในทางที่แปลกออกไป ๆ แปลกออกไป ๆ

นั่นคือวิวัฒนาการ จะด้วยความประสงค์อย่างไร ก็เพื่อที่จะถึงที่สุด หรือถึงจุดจบของมัน.

ดังนั้น การที่ธรรมชาติให้มีอะไรขึ้นมาไม่สิ้นสุดหยุดหย่อนนี้ ก็ควรจะถือว่า เพื่อถึงจุดจบของมัน. ทีนี้ถ้าเป็นจุดจบทางวัตถุธาตุ มันก็อาจจะเป็นเพียงความสลายตัวไปอีกก็ได้, สลายตัวไม่มีเหลืออยู่อีกครั้งหนึ่งก็ได้; คือโลกนี้มีจุดจบสักวันหนึ่งข้างหน้า เมื่อมันมีการสลายตัว ไม่มีเหลืออยู่อีกก็ได้. แต่นี่มันเป็นเรื่องทางวัตถุ มันไม่ใช่เรื่องของคนที่มีชีวิตจิตใจ; ดังนั้นเรื่องของคนที่มีชีวิตจิตใจ มันก็เลยมีจุดจบมากกว่านั้น หรือดีกว่านั้น วิเศษกว่านั้น; มันก็คือเรื่องจุดจบทางฝ่ายวิญญาณ เป็นเรื่องของความสว่างไสวทางวิญญาณ หรือ Spiritual-enlightenment ดังที่เราได้พูดกันมานานแล้ว. นี่แหละทางวัตถุก็ไปให้ถึงจุดสูงสุดของฝ่ายวัตถุ ทางฝ่ายวิญญาณก็ไปให้ถึงจุดสูงสุดของทางฝ่ายวิญญาณ. นี่แหละจะไปเป็นอันเดียวกันกับความประสงค์ของพระเจ้า หรือความประสงค์ของพระธรรม. พระธรรมเป็นเรื่องทางฝ่ายวิญญาณ เป็นส่วนสำคัญ มันก็ต้องมีจุดจบตามทางฝ่ายวิญญาณ คือมีจิตใจสูงสุด เท่าที่สิ่งที่เรียกว่าจิตใจนี้มันจะสูงได้.

ทีนี้เมื่อถามว่า พระธรรมมีความมุ่งหมาย มีเจตนารมณ์อย่างไร ในการที่สร้างมนุษย์ขึ้นมา ? ก็เพื่อให้มนุษย์ไปถึงจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์. พระเจ้าก็เหมือนกัน เมื่อถือตาม

หลักของพวกคริสเตียน ซึ่งเขียนเรื่องพระเจ้าเอาไว้ชัดเจนพอนี้ ตั้งแต่ที่ยังเป็นศาสนายิว เขาก็พูดไว้ชัดว่า เพื่อมนุษย์จะไปรวมกับพระเจ้าในที่สุด, เพื่อมนุษย์จะไปเกิดในโลกของพระเจ้า คือไปเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้าในที่สุด; แล้วก็จบกันแค่นั้น. เดียวนี้มนุษย์ยังอยู่ในโลกของมนุษย์ที่เป็นความสกปรกมีดมัวเร่าร้อน เป็นทุกขนี้ ก็ให้ปฏิบัติศาสนาไปจนพระเจ้าโปรด รับเข้าไว้ในอาณาจักรของพระเจ้า ไม่ต้องเป็นอะไรอีกต่อไป. จุดจบของพวกที่ถือศาสนาพระเจ้า เขาवादไว้แบบนี้ แต่แล้วเราก็ไม่เข้าใจเขา; แล้วไปดูถูกเขาว่า บ้า ๆ บอ ๆ. นี่ผมอยากจะทลายลวงหน้าว่า พวกคุณไม่รู้ใจความของศาสนาคริสเตียน จนไปดูถูกเขาว่า เป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ก็ได้. ทั้งนี้ก็เพราะว่า แม้แต่พวกคริสเตียนเองที่ไม่รู้เรื่องนี้ก็มี, นับถือศาสนาคริสเตียน แต่ปาก เหมือนที่คนไทยเรานับถือพุทธศาสนาแต่ปาก; เมื่อพวกโน้นไม่รู้จักพระเจ้า พวกนี้ก็ไม่รู้จักพระธรรม.

ถ้าคุณรู้จักพระธรรมแล้วก็จะหมดปัญหา แล้วจะไม่ถามปัญหาอย่างนี้, แล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมาสวนโมกข์. ที่ถามปัญหาอย่างนี้มันแสดงอยู่ในตัวแล้วว่าไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “พระธรรม” ฉะนั้นก็เป็นการสมควรแล้ว ที่ว่า เราจะมาพบกันที่ไหนแห่งหนึ่ง เพื่อศึกษา หรือเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระธรรม จนรู้จักพระธรรม; แล้วปัญหาต่าง ๆ จะหมด. คือรู้จักพระธรรมแล้ว ก็จรรู้ว่าเกิดมาทำไม? ใครบันดาลให้เกิดมา? ด้วยวัตถุประสงค์อะไร? แล้วเราจะต้องทำอะไรต่อไปให้ลุล่วงไปจน

ถึงที่สุด? ถ้ารู้จักพระธรรมมันก็ต้องรู้อย่างนั้น. เดี่ยวนี้ยังไม่รู้ถึงขนาดนั้น คือไม่รู้ถึงขนาดที่จะเรียกว่ารู้พระธรรม มันก็เป็นเหตุให้ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน. ตั้งต้นแต่การเป็นเด็กนี้ ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ในการเรียน ในการงาน ในการบริโภคผลงาน ชนิดที่มันจะไม่เป็นความทุกข์; มันมีแต่ความยุ่งโกลาหล วุ่นวาย หรือเป็นความทุกข์ไปหมด. วัฒนธรรมหรือศาสนาอื่นถือคำว่า “พระเจ้า” พุทธบริษัทถือคำว่า “พระธรรม” เราจะต้องทำตามความประสงค์ของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”, มันมีเจตนารมณ์ของมันอย่างไรเราต้องทำตามนั้น. พูดอย่างกำปั้นทุบดินก่อน ไม่มีทางผิด ว่าพระธรรมสร้างเรามา เพื่อให้เรามีธรรม. คุณจะฟังออก ชอบหรือไม่ชอบก็ตาม; พระธรรมนี้สร้างเรามาเพื่อให้เรามีธรรม, สร้างมนุษย์มาเพื่อให้มีธรรม; เมื่อมีธรรมแล้วก็จะได้แตกต่างจากสัตว์. ฉะนั้นเขาจึงมีคำพูดมาแต่โบราณดึกดำบรรพ์ว่า **“ธรรมะนี้เพื่อความผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์”**; ถ้าท่องคาถานี้ไว้บ้างก็จะดีกว่า **“อาหารนิททา-ภยเมถุนญจ”** –การหาอาหารกิน การแสวงความสุขในการนอน การรู้จักชี้ขาด วิ่งหนีอันตราย และการประกอบเมถุน-ธรรม, **“สามาญญเมตปฺปสุภิ นรานัน”** –สี่อย่างนี้มีเสมอกันระหว่างคนกับสัตว์, **“ธมฺโม ทิ เตสํ อธิโก วิเสโส”** –ธรรมะเท่านั้นที่จะทำความผิดแปลกแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์, **“ธมฺเมน หินา ปสุภิ สมานา”** –เมื่อเอาธรรมะออกไปเสียแล้ว คนก็เท่ากันกับสัตว์. มันมีใจความว่า **ธรรมะนี้ทำให้คนต่างจากสัตว์**,

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๖ ปัญหาของมนุษย์

ธรรมะสร้างคนขึ้นมาผิดจากสัตว์ก็เพราะว่า ต้องการให้คน มีธรรมะอย่างคน อย่างมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ เราก็เรียกตัวเองว่าเป็นคน หรือเป็นมนุษย์ มันก็ต้องมีธรรมะ ถ้าใครไม่มีธรรมะก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์. คำว่า “ธรรมะ” ในที่นี้ก็หมายถึงธรรมะสำหรับคน ธรรมะเพื่อมนุษย์ เพื่อคน ก็คือรู้ว่า เกิดมาทำไม? แล้วก็ทำไปให้ถึงที่สุด. พอพูดถึงพระเจ้าก็อย่างเดียวกันอีก พระเจ้าต้องการให้คนดีกว่าสัตว์แล้วไปอยู่กับพระเจ้า. ถ้าพูดถึงธรรมชาติ ธรรมชาติต้องการให้มีวิวัฒนาการ ไม่หยุด, วิวัฒนาการมาจนเป็นมนุษย์ แล้วก็ให้ไปถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์; ในที่สุดเราก็ไปจบอยู่ที่การมีธรรมะอย่างถูกต้องและสมบูรณ์.

นี่เรารู้จักว่า พระธรรมต้องการให้เรามีธรรม พุทธอย่างกำปั้นทุบดินก็ว่า ธรรมะสร้างมนุษย์ขึ้นมาสำหรับให้มีธรรมะ. ที่นี้เดี๋ยวนี้เรามีธรรมะแล้วหรือยัง? คุณก็ตอบได้ด้วยตนเอง. ผมพูดที่โรมันก็กระทบกระเทือนทุกที่ว่ามนุษย์ในโลกนี้มีธรรมะหรือยัง? พวกเราชาวไทยนี้มีธรรมะหรือยัง? และโดยเฉพาะคนคนเดียว เป็นคนหนึ่ง ๆ เช่นคุณเอง มีธรรมะหรือยัง? ผมก็ตอบได้แต่เพียงว่า ถ้ามีธรรมะจริงแล้ว มันไม่ยุ่งยาก โกลาหล รุนววย อย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้. ทั้งโลกก็ดี ทั้งประเทศก็ดี หรือแม้แต่คน ๆ เดียวก็ดี, ถ้ามีธรรมะแล้ว ก็จะไม่มียอะไรที่เป็นปัญหน่าเกลียดน่าชังอย่างนี้. อันนี้เรารู้กันเองเฉพาะคน ๆ เป็นภายในไปก็แล้วกัน. แต่ถ้ามองดูที่สังคม คุณก็ต้องได้มาก

กว่านั้น ว่าสังคมกำลังเป็นอย่างไร.

เมื่อรู้ว่าสังคมเป็นอย่างไร เราก็อาจสามารถที่จะปลีกตัวออกมาจากสังคมโดยทางจิตใจ; ทางร่างกายมันเนืองอยู่ด้วยสังคม หลีกไม่ค่อยพ้น แต่ทางจิตใจนี้ เราสามารถที่จะปลีกออกมาเสียจากสังคมที่สกปรก; คือเรามีธรรมชาติอันเป็นเครื่องมือ, แล้วเราก็ยังคงได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ ยังสามารถทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระธรรม ที่สร้างเรามาทำไมนี้. ในส่วนนี้ผมขอรับรองว่า คุณอย่าเป็นคนปดมดเท็จ แก้วตัวว่าไม่อาจจะแยกจากสังคม ไม่อาจจะปลีกจากสังคม. เมื่อเพื่อนสูบบุหรี่ เราก็ต้องสูบบุหรี่, เมื่อเพื่อนกินเหล้า เราก็ต้องกินเหล้า, เมื่อเพื่อนสำมะเลเทเมาเรื่องเพศ เราก็ต้องสำมะเลเทเมา, เราไม่อาจจะแยกจากสังคม. อย่างนี้เป็นคนมุสา เป็นคนซื่อปดมดเท็จ สำหรับจะแก้วตัวสำหรับจะไปทำความชั่ว.

ธรรมชาติสร้างเรามาโดยทางจิตใจ สามารถที่จะแยกออกจากสังคม ไปนิพพานตามลำพังเราคนเดียวก็ได้. ถึงทางร่างกายก็เหมือนกัน ถ้าเรามีความกล้าหาญพอ เราก็สามารถจะแยกออกจากสังคม; หรือว่าถ้าเราจะเข้าไปรวมอยู่ในสังคม-เราก็จะต้องเป็นฝ่ายที่ต่อต้าน ไม่ให้ขบถต่อพระธรรม.

ผมได้ยินข่าวหนังสือพิมพ์ลงว่า พวกนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยเข้าไปต่อสู้ทางการเมือง เกี่ยวกับพรรคนี้พรรคนั้น พรรคนี้; แต่แล้วก็ยังสงสัยอยู่ว่า ทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อพระธรรมหรือเปล่า? ถ้าพวกนิสิตเหล่านี้ไปต่อสู้ทางการเมือง

ทางสังคมแล้ว มันก็ต้องเพื่อความเป็นธรรม เพื่อความถูกต้องตามความต้องการของพระธรรม; มันก็ได้เหมือนกัน. แม้จะอยู่ในสังคม ถ้าอยู่ในลักษณะอย่างนี้มันก็มีประโยชน์เหมือนกัน. แต่ถ้าพลอยผสมโรงไปในทางที่ไม่ใช่พระธรรม, ไม่ใช่ของพระธรรม, หรือว่าเป็นอธรรม, หรือว่าเป็นธรรมที่ผิด ๆ แล้ว มันก็ใช้ไม่ได้; มันผิดวัตถุประสงค์ของพระธรรม, พระธรรมสร้างเรา มา เพื่อต้องการให้เรา มีธรรมเรื่อย ๆ ไป, คือดีขึ้นไป สูงขึ้นไป จนถึงบรมธรรมสุดยอด.

สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” นั้น เขาเรียกหลายชื่อ มีหลายชื่อเช่น นิพพาน เป็นต้น อมตธรรม เป็นต้น นั่นแหละคือบรมธรรมสูงสุดของมนุษย์. ฉะนั้นขอให้ถือว่า พระธรรมสร้างเรา มา เพื่อให้เรามีธรรมเรื่อย ๆ ไปจนกระทั่ง ถึงบรมธรรม นี่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ปฏิเสธไม่ได้. ถ้าปฏิเสธแล้วจะยุ่งเพราะผิดและสับสนกัน. แม้ว่า เดียวนี้คุณก็มุ่งหมายที่จะเป็นฆราวาสที่จะสึกออกไปเป็นฆราวาส, หรือเอาพวกฆราวาสเป็นหลัก เรายังพูดยืนยันอยู่นั่นเองว่าเป็นมนุษย์นี้เพื่อมีธรรมะ เพื่อถึงยอดสุดของบรมธรรม.

ฆราวาสก็ต้องเดินทางไปหาบรมธรรม บรรพชิตก็ต้องเดินทางไปหาบรมธรรม; ใครจะไปเร็วช้ากว่ากัน มันอยู่ที่ใครทำผิดหรือทำถูก. ที่ออกมาเป็นบรรพชิตนี้ก็เพื่อจะไปได้เร็ว ๆ คือตัดความผูกพันส่วนใหญ่ออกไปเสีย เพื่อจะไปเร็ว ๆ; แต่แล้ว มันก็เห็นอยู่ว่า ไม่ไปเร็ว ๆ ก็มี ยังขบถต่ออุดมการณ์อันนี้ก็มิ;

เพราะบรรพชิตก็มีหลายชนิด หลายประเภท; บางที่ฆราวาสไปเร็วกว่าก็มี. ถ้าฆราวาสเป็นผู้ประพฤติธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยู่เสมอ มันก็เลื่อนขึ้นไปโดยเร็ว ไม่มีอะไรที่คงที่ตายตัว ตายด้านอยู่ที่นั่น; แล้วจิตใจมันก็วิวัฒนาการไปด้วยเหมือนกัน. สิ่งที่เคยรัก เคยบูชา มันก็อาจจะกลายเป็นสิ่งที่ไม่รักไม่บูชา; แล้วก็เลื่อนไหลไปหาสิ่งอื่น ที่ไปรักไปบูชา, ไม่เท่าไรก็เห็นเป็นเรื่องไม่น่ารักไม่น่าบูชา; มันก็เลื่อนต่อไปอีก คือเลื่อนไปจนถึงยอดสุด ที่จะเลื่อนไปอีกไม่ได้คือบรมธรรม. ฉะนั้นพวกฆราวาสนั่นแหละ บางชั่วโมงก็หลงไหลทางกามารมณ์ บางชั่วโมงก็ต้องการพักผ่อน บางชั่วโมงก็ต้องการความว่าง ความหยุดนิ่ง ความสงบ ไม่มีอะไรบกวน มีรสชาติทำนองเดียวกันกับนิพพาน; แต่แล้ว ไม่สนใจ ไม่สังเกต. และส่วนที่บูชากันเป็นส่วนใหญ่ ก็เป็นเรื่องเอริดอรอยทางเนื้อหนัง; ฉะนั้นชีวิตฆราวาสส่วนมากมันจึงเป็นเสียอย่างนั้น เพราะว่าวิวัฒนาการกำลังเสื่อม.

ถ้าวิวัฒนาการของพุทธบริษัทยังเข้มข้น เขาก็มีชั่วโมงที่เป็นตัวเองอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างนั้น ไปครบถ้วนเหมือนกัน; ชั่วโมงแห่งความสงบประกอบไปด้วยธรรม อย่างนี้ก็ยังมี. เดียวนี้เราถูกสอนให้บ้าหลังในเรื่องทางฝ่ายวัตถุ ทางฝ่ายเนื้อหนัง จนไม่มีชั่วโมงแห่งความสงบ. นักศึกษาหนุ่มสาวเหล่านี้ก็พร้อมที่จะเป็นบ้า, พร้อมที่จะฆ่าตัวตาย, พร้อมที่จะทำอะไรผิด ๆ แปลก ๆ ด้วยมานะทิฎฐิ หรืออวิชชา. ที่จริงการที่ตั้งกลุ่ม

พุทธทาสธรรม (๕)

๒๐ ปัญหาของมนุษย์

พุทธศาสตร์และประเพณีขึ้นในมหาวิทยาลัยนี้ ก็นับว่าถูกต้องตามความประสงค์ของพระธรรมอย่างยิ่ง. ที่นี้กลัวว่ามันจะตั้งแต่ปาก ตั้งแต่ชื่อ มันก็มีผลเท่ากับไม่ได้ตั้ง.

นี่เราจะต้องรับรู้พระธรรมในลักษณะอย่างไร? พระธรรมสร้างเรามาเพื่อให้เรามีธรรม เราก็หนีไม่พ้น หลีกไม่ได้ และปฏิเสธไม่ได้, ก็ต้องพยายามให้มีพระธรรม. ปัญหาข้อแรกมันจึงตอบได้ว่า เพื่อมีพระธรรม. เกิดมาทำไม? ตอบว่า เกิดมาเพื่อมีบรมธรรม, คือมีธรรมะเรื่อย ๆ ไปจะถึงบรมธรรม.

ที่นี้เราจะเอาผล เอาผลอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมันน่าชื่นใจหน่อย. ถ้าถามว่า เกิดมาทำไม? ก็ขอให้ภาวนาไว้เป็นเครื่องวางเฉยว่า “เกิดมาเพื่อไม่เป็นทุกข์ – เกิดมาเพื่อไม่เป็นทุกข์” คำนี้ฟังยาก แต่ว่ามันก็พอจะใช้ปฏิบัติได้ คือให้ถือเป็นหลักไว้ก่อนว่า เราเกิดมาเพื่อไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้นคุณอย่าร้องไห้คุณอย่าเสียใจ ในเมื่อมีความผิดหวังใด ๆ ซึ่งไม่ใช่ความผิดของคุณ. แม้ไม่ใช่ความผิดของคุณ แต่แล้วมันก็มีขึ้นมา, แล้วก็มาเสียใจมาร้องไห้, อย่างนี้เป็นคนโง่ ไม่รู้จักความหมายของคำว่า “เกิดมาทำไม”. อย่างน้อยเราจะต้องถือว่า เกิดมาเพื่อไม่มีความทุกข์ไว้ก่อน. ดังนั้นเมื่อความทุกข์มันเกิดขึ้นในลักษณะใด หรือในระดับใดก็ตาม จะต้องบดทิ้งออกไปก่อนว่า นี่ไม่ใช่เพื่อเรา ไม่ใช่สำหรับเรา; ฉะนั้นเราจะไม่มีมาร้องไห้ จะไม่ต้องมีการเสียใจ.

เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องพูดถึงการฆ่าตัวตาย นั่นมันบ้าเกิน

ไป. เราจะสลัดปัญหาเหล่านั้นออกไป โดยที่ไม่ต้องรู้ว่าเพราะอะไรมากนัก; รู้แต่เพียงว่า มันไม่ใช่สำหรับเรา. ความทุกข์นี้ไม่ใช่สำหรับเรา เราจะต้องไม่ทุกข์เข้าไปก่อน; แล้วก็แก้ปัญหาวไปด้วยความรู้ หรือสติปัญญา. ความผิดหวังนั้นแหละเรียกว่าความทุกข์ก็ได้ คือไม่ได้ตามที่เราต้องการ. ที่นี่คนหนุ่มสาวนี้มักจะบูชาความหวัง, บูชาความหวังในลักษณะที่ผิด ๆ คือโง่ไปปักใจ ว่ามันจะต้องสมหวัง ถ้าไม่สมหวังแล้วตายเสียดีกว่า นี่คือคนโง่ที่สุด. เพราะว่าธรรมชาติมันไม่ได้สร้างมาสำหรับให้สมหวังเสมอไป; แล้วมันก็ไม่ต้องการให้สมหวังสำหรับคนโง่ มันต้องการให้สมหวังสำหรับคนฉลาด คือคนที่รู้จักธรรมชาติดี. ฉะนั้นเราต้องฉลาดรู้จักธรรมชาติดีพอที่จะต่อสู้กับธรรมชาติได้; แล้วเราก็จะสมหวัง, คือเราไม่ไปหวังอย่างโง่ ๆ เหมือนที่หนุ่มสาวหวังกัน.

เรามามีความหวังอย่างถูกต้อง อย่างลึกซึ้ง คล้อยตามกฎของธรรมชาติ แล้วเราก็จะไม่ต้องผิดหวัง; หรือถ้าพูดอย่างธรรมะที่ลึก ก็คือไม่หวังอะไร, เราจะไม่หวังอะไรจากธรรมชาติ เพราะเรารู้ว่าธรรมชาติมันเป็นของศักดิ์สิทธิ์หรือเด็ดขาดอยู่ในตัวมันเอง; มันไม่แพ้ใคร แล้วมันก็เป็นไปอย่างตายตัวตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าเราไปหวังให้ผิดไปจากกฎของธรรมชาติ มันก็เป็นไปไม่ได้. ที่นี่เราจะเป็นผู้สมโรงกับธรรมชาติ, คือทำให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ หรือพระธรรมนั้นแหละ แล้วเราก็จะไม่ผิดหวัง.

พุทธทาสธรรม (๕)

๒๒ ปัญหาของมนุษย์

คุณศึกษาเล่าเรียนให้มันคล้อยตามกฎของพระธรรม, คุณทำการงานให้มันคล้อยตามกฎของพระธรรม, คุณมีลูกมีเมีย มีอะไรให้คล้อยตามกฎของพระธรรม แล้วก็จะไม่มีผิดหวัง. คำว่า “ผิดหวัง” จะไม่มีในชีวิตนี้ เพราะมันประกอบอยู่ด้วยธรรม, ที่นี้หนุ่มสาวโง่ ๆ มันไปหวังตามอำนาจของกิเลส ซึ่งมันก็ต้องฝืนธรรมชาติ แล้วมันก็ต้องผิดหวังทุกเวลาที่อยู่นั่นแหละ. มันกระหายด้วยความผิดหวังอยู่เสมอไป. มันหวังมากเกินไป หรือมันหวังผิดทางนอกทาง; เพราะฉะนั้นมันจึงมีดมนท์กัลด-กัลดอยู่ตลอดเวลา. นี่คือไม่มีพระธรรม ไม่มีธรรมอยู่ในบุคคล นั้น มันจึงเป็นนรก หรือว่าเป็นความเร่าร้อนอยู่ตลอดเวลาด้วยความผิดหวัง. ฉะนั้นถ้าหากจะบูชาความหวัง ก็บูชาให้ถูกต้อง; เพราะความหวังมันต้องเข้ารอยกันกับกฎของธรรมชาติ แล้วเราก็จะไม่มีผิดหวัง.

ดังนั้นจึงเป็นอันว่า เกิดมาเพื่อรู้ธรรมชาติ แล้วไปด้วยกัน กับธรรมชาติ คือพระธรรม หรือพระเจ้า อย่างที่ไม่มีผิดหวัง, นี่ผมใช้คำว่าเกิดมาเพื่อไม่ทุกข์. ฉะนั้นคุณไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้อง เป็นห่วง ไม่ต้องวิตกกังวล ไม่ต้องทำอะไรให้มันเป็นทุกข์. ถ้าความทุกข์เกิดขึ้นด้วยความเปลวของเราที่รีบปิดออกไปทันที ว่า นี่ไม่ใช่เรื่องของเรา, เราจะต้องตั้งต้นทำใหม่ โดยไม่ต้อง รู้สึกเป็นทุกข์. มีความรู้ มีสติปัญญาทำต่อไป มันก็เป็นความ ก้าวหน้าวิวัฒนาการ ไปตามทางของพระธรรมอยู่เรื่อยไป; ไม่มีความทุกข์เรื่อย ๆ ไป จนถึงยอดสุดคือบรมธรรม.

ขอให้ถือว่า ถ้าความทุกข์เกิดขึ้นในลักษณะใดก็ดี เท่าไรก็ดี ก็หมายความว่ามันทำผิด เรายืนยันต่อพระธรรมด้วยความรู้สึกบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง เจตนาบ้าง ไม่เจตนาบ้าง; ฉะนั้นอย่าไปเสียใจมัน. แม้ที่สุดแต่ความเจ็บไข้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นธรรมชาติที่สุด ก็อย่าไปทุกข์กับมัน อย่าไปเสียใจกับมัน. จะรักษาเยียวยาโรคภัยไข้เจ็บ ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์, กระทั่งว่าตายก็ไม่ต้องกลัว, ตายก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ จะตายก็ไม่ต้องกลัว. ถ้าว่าความวิตกกังวล ความระแวง หรือความกลัว เป็นทุกข์ ก็บอก ว่า ไม่ใช่เรื่องของเรา ไม่ต้องกลัว. เอาอย่างนี้ไว้ทีหนึ่งก่อน, เอาดี ๆ อย่างนี้ไว้ทีหนึ่งก่อน แม้ว่าเดี๋ยวนี้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ขอให้ยึดหลักของพระอรหันต์ไว้ทีหนึ่งก่อน : ความทุกข์ไม่ใช่ของเรา เราไม่ยอมรับเอาสิ่งใด. ขอให้ฝึกอย่างนี้ จะเป็นการฝึกตามพระธรรม เป็นการปฏิบัติพระธรรมอย่างสูงสุด.

ขอยกตัวอย่างที่ว่าฟังแล้วน่าขบขันสักหน่อยว่า ถ้าไปเจอเสื้อกลางปากก็ไม่ต้องกลัว และเป็นทุกข์, จะขึ้นต้นไม้ ก็ขึ้นโดยไม่ต้องกลัวและเป็นทุกข์, จะวิ่งหนี ก็วิ่งหนีโดยไม่ต้องกลัวและเป็นทุกข์. ถ้าจวนตัว ที่จะต้องสู้เสือกกับเสือ ก็ชกกับเสือโดยไม่ต้องกลัวและเป็นทุกข์. ให้จำหลักนี้ไว้ให้ได้ทีหนึ่งก่อน ว่า “เราไม่ได้เกิดมาสำหรับเป็นทุกข์” แล้วก็จะทำอะไรได้ดีด้วย. ถ้าเราทั้งกลัวและทั้งเป็นทุกข์ วิ่งขึ้นต้นไม้ก็จะวิ่งขึ้นไม่ไหว, หรือจะขึ้นผิด ๆ ถูก ๆ พลัดตกลงมาให้เสือกกัดเสียอีก. ต้องไม่กลัวและเป็นทุกข์ มีสติสัมปชัญญะอยู่เรื่อย จะขึ้นต้นไม้ก็

พุทธทาสธรรม (๕)

๒๔ ปัญหาของมนุษย์

ขึ้นได้ดี จะวิ่งหนีก็วิ่งได้ดี, หรือจะสู้กับเสือ ก็อาจจะชกที่เดียว
เสือตายก็ได้. นี่ต้องไม่กลัว ต้องไม่เป็นทุกข์.

“ฉันไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นทุกข์” ขอให้ทองคำนี้ไว้
แล้วก็ใช้ให้ถูกตามทางของพระธรรม, อย่าให้เป็นมิจฉา
ทฎฐิฐินมา. จิตว่างแบบอณุปาลนั้น เพื่อแก้ตัวที่จะทำ
ความชั่ว; “ฉันไม่ต้องเป็นทุกข์” แล้วก็เลยติดคุกติดตะราง
อะไรก็ได้ ไม่ต้องเป็นทุกข์; ทำความชั่วอย่างไรก็ได้ แล้ว
ไม่ต้องเป็นทุกข์; อย่างนี้มันเป็นจิตว่างแบบอณุปาล.
อุดมคติแบบอณุปาลว่า ฉันไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นทุกข์ แต่มัน
ไม่รู้จักความทุกข์ มันไปเห็นความทุกข์เป็นความสุข หรือเป็น
อะไรไปเสีย.

ถ้าเรารู้ผิดชอบชั่วดีว่า อะไรเป็นความทุกข์ เราก็จักหลีกเลี่ยงเสีย; หรือว่าอะไรเป็นเครื่องทรมานใจ เราก็ไม่เอาสักอย่าง
เดียว. นั่นแหละ ให้ถือกันในแง่ที่ว่า เราเกิดมาสำหรับไม่เป็น
ทุกข์ในทุก ๆ กรณี; แล้วเรามีความรู้ มีสติปัญญา มีสติ
สัมปชัญญะ ปฏิบัติไป แก้ไขไป; เพื่อไม่ให้สิ่งที่จะเป็นทุกข์
นั้นมันเกิดขึ้น หรือมาอีก. แต่เมื่อมันมาถึงเข้า เราไม่ยอมรับ
เอา เราพยายามหาหนทางที่จะไม่ให้มันมาถึง; เรียกว่า เผชิญ
หน้ากับเสือ คือความทุกข์. เมื่อความทุกข์เกิดขึ้น หรือมีเข้า
มา เราจะไม่ทุกข์. เราจะยิ้มแย้มแจ่มใส เพื่อฆ่าเสือนั้นเสีย
หรือว่าจะหลบหลีก จะหนีเสือ ก็ต้องด้วยความไม่มีทุกข์ ด้วย
ความไม่เป็นทุกข์.

นี่แหละคือความมุ่งหมายของพระธรรม เพียงอย่างเดียวเท่านั้น. คือเพื่อจะไม่ให้คนเป็นทุกข์. เพื่อให้คนมีธรรมะแล้วไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้นเราเกิดมาเพราะพระธรรมสร้างเรา มา เราก็ต้องทำให้ถูกตามวัตถุประสงค์ของพระธรรม ที่สร้างเรา มา; ปัญหา ก็จะหมดไป. ปัญหาที่ว่า “เกิดมาทำไม?” เราก็ตอบอย่างดีที่สุดเลยว่า เพื่อทำตามความประสงค์ของพระธรรม ที่สร้างเรา มา หรือที่ทำให้เราเกิดมา. จะเรียกพระธรรมนั้นว่า พระเจ้า หรือธรรมชาติก็ได้ทั้งนั้น, ล้วนแต่ที่ความประสงค์ที่จะให้มนุษยชนี้ไม่มี ความทุกข์, ให้เป็นอยู่ในสภาพที่ไม่มี ความทุกข์, คือเป็นอันเดียวกันกับพระธรรมหรือพระเจ้า.

ที่นี่ พอสร้างขึ้นมาในความไม่รู้, เด็ก ๆ เกิดมาไม่รู้อะไร การอบรมสั่งสอน หรือ วัฒนธรรมไม่ดี กำลังหลงผิดไปมาก เหมือนพวกฝรั่งที่กำลังนิยม เทคโนโลยี มันก็หลีกเลี่ยงจากพระธรรม, เดินห่างออกไปจากพระธรรม ก็สร้างโลกที่เดือดร้อน เป็นไฟขึ้นมา. ฝ่ายพวกเราเป็นพุทธบริษัทชาวตะวันออก ขอให้คงรักษาไว้ ซึ่งความสว่างไสวในทางวิญญาณ; รู้ว่าเกิดมาทำไม อย่าไปตามกันพวกฝรั่ง. ถ้าจะมี เทคโนโลยี ก็ต้องมีมาสำหรับเป็นควายตัวที่สอง คือควายตัวที่มีแรง, แล้วเราก็นัดหลักควายตัวที่หนึ่ง, ตัวที่มีความรู้ ตัวที่รู้, รู้ว่าเกิดมาทำไม. ให้ควายตัวที่สองมันตามหลังไป มันก็จะไปถึงได้ด้วยความสะดวกสบาย. ส่วนเทคโนโลยี นี้ก็เพื่อใช้ชีวิตทางร่างกายเป็นอยู่เท่านั้น. ปู่ย่าตายาย ของพวกเราเอาแต่พอสมควร ไม่เอามากเหมือนพวก

พุทธทาสธรรม (๕)

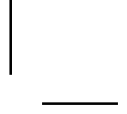
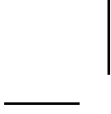
๒๖ ปัญหาของมนุษย์

ฝรั่งเดี๋ยวนี้, เอาเท่าที่จะเป็นอยู่ได้โดยสะดวก ด้วยเรื่องเครื่อง
นุ่งห่ม หรือ อาหารการกิน, ที่อยู่อาศัย การแก้บำบัดโรค,
แต่แล้วเราก็มีของวิเศษคุ้มครองป้องกันไว้ แม้ว่ามันจะขาด-
แคลนเราก็ไม่เป็นทุกข์. แม้มันจะขาดแคลน จนกระทั่ง ทำให้
ชีวิตนี้ดับไป เราก็ไม่เป็นทุกข์ นี่คือความสว่างไสวทางวิญญาณ.
ฉะนั้นเราจึงไม่บ้าสร้างสิ่งซึ่งทำให้เราเป็นทาส, แล้วได้รบรา
ฆ่าฟันกัน เพราะไปแย่งชิงหวงแหนสิ่งที่เราต้องการทางวัตถุ
ทางเนื้อหนัง.

นี่มันเป็นเหมือนกับว่า bird's eye view ซึ่งคุณจะต้องมอง
ดูให้เห็นเสียก่อน คือคุณต้องบินขึ้นไปสูงเหมือนนก แล้วดู
ข้างล่าง ว่าอะไรเป็นอย่างไรให้ทั่วถึงเสียก่อน; แล้วจึงจะรู้จัก
ทำสิ่งเฉพาะตนให้มันสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี. ที่ผมชักชวนให้มา
มองในปัญหาที่ว่า เกิดมาทำไม? นี่มันเหมือนกับขึ้นไปให้
สูง ๆ แล้วมองดูข้างล่าง; ให้อู่ว่าชีวิตทั้งหมดนี้ มันเพื่ออะไร?
เป็นผู้อยู่บนยอดภูเขา แล้วมองดูคนข้างล่าง มองดูโลกข้างล่าง
อย่างนี้ก็ไม่มีความที่จะทำผิด.

บัดนี้ก็พอสว่างพอดี ยุติกันที่สำหรับวันนี้.

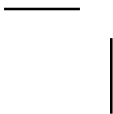

สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”

จาก ธรรมโอษะณของพุทธทาส “บรมธรรม ภาคต้น”
หมวดที่ ๒ ชุดปกกรรมพิเศษ อันดับที่ ๑๙ บนพื้นแถบสีแดง

AW — 38

วันนี้ ได้ล่องมาถึงเวลา ๕.๐๐ น. แล้ว ซึ่งเป็นเวลาที่จะพูดอะไรกันสักเรื่องหนึ่ง ตามเคย.
สำหรับวันนี้จะได้พูดถึง**สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”** คำว่า “บรมธรรม” อาจจะไม่ค่อยมีในพจนานุกรมในสมัยนี้ ซึ่งอาจจะพูดได้ว่า เพราะไม่สนใจกันมากจนถึงกับมีคำ ๆ นี้ใช้ เลยไม่มีคำบัญญัติเฉพาะขึ้นใช้; แต่ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว **สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”** นี้ ก็เป็นสมบัติของธรรมชาติ ซึ่งสูงสุด ที่มนุษย์ควรจะมี.

คำว่า “บรมธรรม” มีใช้ในพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นคำบัญญัติเฉพาะในพุทธศาสนา แต่ว่าในภาษาไทยธรรมดา ยังไม่เคยเห็น อาจจะมีในสมัยหนึ่งก็ได้ หรืออย่างน้อยก็จะมีในอนาคต. สำหรับคำว่า “บรมธรรม” แปลว่า ธรรมอันเป็นบรม

พุทธทาสธรรม (๕)

๓๒ ปัญหาของมนุษย์

คือสูงสุด หรืออย่างยิ่ง ไม่มีอะไรจะดีไปกว่านั้น นั่นเอง. สิ่งนี้อาจจะเรียกชื่อในภาษาอื่น เป็นอย่างอื่น และเราก็ไม่ได้พิจารณาดูให้ดี จึงไม่ได้สะดุดตาสะดุดใจ เพราะเขาอาจจะเรียกไว้ในชื่ออื่น เช่นคำว่า “พระเจ้า” เป็นต้น. แต่เมื่อก้าวโดยหลักทั่ว ๆ ไปแก่ทุกคน หรือตามธรรมชาติแล้ว **สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” ก็คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องได้ จะต้องถึงในที่สุด : สิ่งนี้เป็นคำตอบของปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์จะถามกันอยู่ด้วยความวิตกกังวลอย่างยิ่ง เช่นจะถามว่าเกิดมาทำไม ? เกิดมาเพื่อจะได้อะไร ? อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในของมนุษย์ ? หรือแม้ที่สุดแต่ว่าอะไรเป็นความมุ่งหมายของการบวชดังที่คุณทั้งหลายกำลังบวชอยู่นี้ ?**

นี่ จะเห็นได้ว่า ถ้าคนไหนไม่ได้สนใจกับสิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” แล้ว ก็แปลว่าเป็นคนที่ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม นั่นเอง; เป็นคนที่เกิดมาอย่างเคลิ้ม ๆ อย่างละเมอ ๆ โดยไม่รู้ว่าจะไปทางไหน; อันนี้เอง เป็นต้นเหตุที่ทำให้มนุษย์ไม่รู้ว่าจะทำอะไร อย่างเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อย่างมีความมุ่งหมายที่แน่นอน เพราะฉะนั้นจึงได้ปล่อยไปตามความสะดวก ปล่อยไปตามอารมณ์ ในที่สุดโลกนี้ก็ประสบความยุ่งเหยิง ความไม่เป็นระเบียบและความไม่มีสันติภาพ. เพราะมนุษย์ไม่สนใจสิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” สนใจแต่เรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องเนื้อหนัง อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว และมนุษย์ก็เลยรู้สึกเอาเองตามสัญชาตญาณอย่างสัตว์ว่า ความสุขทางเนื้อหนังนั่นแหละ เป็นบรมธรรม

นี่แหละไปคำนวณดูเองก็แล้วกัน ว่าอะไรมันจะเกิดขึ้น.

ถ้ามนุษย์คิดว่า ความสุขทางเนื้อหนังเป็นบรมธรรม มันก็ไม่ได้ไปกว่าสัตว์ แม้สิ่งที่เรียกว่าความสุขทางเนื้อหนัง จะมีรูปร่างต่างกันไปบ้าง แต่มันก็มีความหมายเหมือนกันแต่โดยฉะนั้นเพื่อว่าจะหลีกเลี่ยงความเป็นสัตว์ หรือความโกลาหลวุ่นวายที่เกิดขึ้นในโลก โดยไม่มีสันติภาพ เราก็จะต้องค้นหาให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”.

คำพูดที่เป็นกลาง ๆ ว่า สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์จะพึงได้รับนั้นแหละเป็นคำนิยามที่ถูกต้อง สำหรับคำว่า “บรมธรรม”; แล้วควรจะแถมท้ายลงไปอีกว่าได้กันในชาตินี้ ที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้ว หลังจากตายแล้ว หรือชาติอื่น ๆ อีกมากชาติ.

สำหรับการบวชของพวกเรา ก็เพื่อจะรู้ จะเข้าใจ จะได้บรมธรรม เร็วเข้ากว่าคนที่ไม่ได้บวช ดังนั้นจึงเป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายของคนทุกคน ทั้งที่บวชและไม่บวช; และยังคงกล่าวออกไปได้ อย่างที่บางคนจะไม่ยอมรับ คือกล่าวได้ว่า เป็นที่ต้องประสงค์ทั่วไป ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ไม่เพียงแต่มนุษย์พวกเดียว.

ขอบอกกล่าวไว้เป็นการล่วงหน้าว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอยู่เสมอว่า “ตถาคตเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์”; “ระเบียบธรรมวินัยของตถาคต ยังมีอยู่ในโลกเพียงใด นั่นแหละคือความสุขของสัตว์ ทั้งเทวดาและมนุษย์”; “เธอทั้งหลายจงจาริกเที่ยวประกาศพรหมจรรย์ เพื่อประโยชน์และ

พุทธทาสธรรม (๕)

๓๔ ปัญหาของมนุษย์

ความสุข ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์” ดังนี้ คำว่า “ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์” เป็นคำธรรมดาไปเลย สำหรับพระเจ้า. ที่นี้สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” ซึ่งเป็นของขวัญจากพระเจ้า ก็พลอยเป็นของที่ต้องการทั้งเทวดาและมนุษย์ไปด้วย.

ตรงนี้ จะขอถือโอกาสพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “เทวดา” กันเสียสักหน่อย; เมื่อพูดถึงมนุษย์ ก็มีความหมายถึงการงาน คือหมายถึงไปถึงความที่เหงื่อไหลไคลย้อย หรืออย่างน้อยก็หนักอกหนักใจ ปวดหัวเป็นโรคเส้นประสาท. นี่หมายความว่ามนุษย์ คือสัตว์ที่ต้องทำการงานอย่างหนัก. ที่นี้ เทวดา ก็คือพวกที่ไม่ต้องทำการงานอย่างหนัก และก็มีอะไรเป็นที่พอใจ แต่การกล่าวเช่นนี้ หมายถึงเทวดาในศาสนาพุทธ หรือเครีอเดียวกันกับศาสนาพุทธ เช่นศาสนาพราหมณ์เป็นต้น คือได้รับความเอิบอิ่มทางกามารมณ์อย่างสมบูรณ์ โดยไม่ต้องเหงื่อไหลไคลย้อย. แต่คำว่า “เทวดา” ในศาสนาคริสต์เป็นต้นนั้น หมายถึงเป็นอย่างอื่น; ที่เรียกว่า angel นั้นหมายถึงเป็นบริวารของพระเจ้า รับใช้พระเจ้า ทำหน้าที่ต่าง ๆ ไม่ค่อยได้พูดถึงการเสวยสุขทางกามารมณ์. นี่แหละ ความหมายของคำว่า เทวดาอาจจะผิดกันอยู่บ้าง แต่ตรงเป็นอันเดียวกันก็คือว่า ผู้ไม่มีทุกข์ร้อน ผู้สวยงาม ผู้อยู่อย่างสบาย ผู้รุ่งเรือง. คำว่า “เทวดา” นี้ แปลว่าผู้รุ่งเรือง และอีกคำที่มาจากรากศัพท์ทางหนึ่ง ก็แปลว่า ผู้เล่น. ผู้รุ่งเรือง ก็คือมีความสุขงามรุ่งเรือง; ผู้เล่น ก็คือไม่มีภาระเกี่ยวกับกิจการงาน มีความสนุกสนานใน

สิ่งที่ต้องการได้ โดยไม่ต้องทำกรงาน. เทวดากับมนุษย์ ต่างกันเพียงเท่านี้. มนุษย์ต้องลากแอก ลากไถ แบกภาระกรงาน เทวดาไม่ต้อง. เพราะฉะนั้นถ้าหากในโลกมนุษย์นี้ มีมนุษย์บางคน ไม่ต้องมีกรงาน ไม่ต้องเป็นห่วงวิตกกังวล ไม่มีภาระหนัก แล้วไปพักผ่อน เล่นหัวอะไร ตามสบายใจเรื่อย อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นเทวดาที่เต็มตามความหมายเลย. ถ้าเขามีได้เป็นบางชั่วโมง ก็เป็นเทวดาบางชั่วโมง นอกนั้นก็เป็นมนุษย์ หรือลดต่ำยิ่งกว่านั้นก็ปลั้วต๋นรก คือมีความร้อนกรร้อนใจ เผลอใหม่อยู่ข้างในบางชั่วโมง อย่างนี้เป็นปลั้วต๋นรก; เวลาที่ทำงานในหน้าที่อย่างเหน็ดเหนื่อย ก็เป็นมนุษย์; เวลาอึมเอบอยู่ด้วยกามารมณั ชั่วโมงนั้นก็ปลั้วต๋นรก อย่างนี้ก็ไดั.

เพราะฉะนั้น ความหมายของเราในที่นี้ ก็หมายความว่า บรมธรรมนี้จะปลั้วต๋นรกสูงที่สุดทั้งแก่ผู้ที่กำลังเหน็ดเหนื่อยด้วยกรงาน และทั้งแก่ผู้ที่กำลังสนุกสนานเพลิดเพลิน สบายดีอยู่ โดยไม่ต้องทำกรงาน ที่เรียกว่าเทวดา. จะปลั้วต๋นรกในสวรรค์อย่างในที่สอน ๆ กันอยู่ หรือเทวดาในมนุษย์โลกนี้ ก็ตามใจ บรมธรรมนี้จำเป็นแก่ทุกคน และแม้แต่แก่ปลั้วต๋นรก ซึ่งหวังยาก แม้มันไม่มีโอกาส มันก็เป็นสิ่งที่จำเป็น หรือปลั้วต๋นรกที่ปลั้วต๋นรกสูงที่สุดสำหรับปลั้วต๋นรกอยู่นั่นเอง คือว่าจะหลุดจากนรกจะมาสู่บรมธรรม. ดังนั้นเราพูดว่า ทั้งมนุษย์และอมมนุษย์จะดีกว่า มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับบรมธรรมเป็นสิ่งสูงสุด หรืออันดับสุดท้าย. เพราะฉะนั้นควรจะรู้จักบรมธรรม ถ้าไม่รู้จัก ก็ดูจะเป็นมนุษย์

ได้ยาก อย่าว่าแต่จะเป็นเทวดาเลย.

ที่นี้จะพูดถึงคำว่า “บรมธรรม” คำว่า บรมธรรม โดยบทนิยามก็แปลว่าสิ่งสูงสุด เดี่ยวนี้ในภาษาทางปรัชญาหรือจริยธรรมสากล เขาใช้คำนี้ว่า Summum Bonum คือในรูปภาษาลาติน ก็แปลอย่างเดียวกันว่า สิ่งที่ดีที่สุดความดีที่สูงที่สุด คือ The utmost goodness; แล้วขยายความออกไปว่า : ที่มนุษย์ควรจะได้รับ that man can get; แล้วก็ขยายความออกไปว่า : ในชีวิตนี้ in this very life คือในชีวิตนี้จริง ๆ จึงใช้ทั้ง this ทั้ง very. Summum Bonum; The utmost goodness that man can get in this very life นี่มันเป็นบทนิยามกลาง ๆ ที่กว้างไปหมด แล้วมันก็ไปมีปัญหายุ่งตรงที่ สิ่งนั้นคืออะไร ?

สิ่งที่ดีที่สุดนั้น ได้แก่อะไร ? นี้เราถือเอาโดยหลักพื้นฐานทั่วไป คือเอาหลักจริยธรรมสากลก็แล้วกัน. หลักจริยธรรมสากลก็คือหลักที่พวกนักจริยธรรม กล่าวคือคนประเภทที่เรียกว่า ethicist นั้น เขาไปศึกษาค้นคว้ากันมานานนานเต็มที่แล้ว แล้วก็มากผู้มาราย จนในที่สุดยุติกันไว้เป็นที่รับรองต้องกันว่า Summum Bonum นั้น พอที่จะจำแนกออกเป็น ๔ อย่าง : อย่างแรกคือ **ความสุข** Happiness. อย่างที่สอง คือ **ความเต็ม** Perfectness. อย่างที่สามคือ **หน้าที่บริสุทธิ์** Duty for duty's sake, อย่างที่สี่คือ **ความรักที่เป็นสากล** Universal love, นี่แหละ คือหลักจริยธรรมสากลอันเกี่ยวกับความหมายของสิ่งที่ดีที่สุด Summum Bonum ของทางฝ่ายจริยธรรมสากล ยัง

ไม่ใช่เรื่องทางศาสนา ซึ่งยังจะหมายพิเศษยิ่งไปอีก. ในที่นี้คุณก็ลองจำไว้ให้ดีกว่า มันเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงไร.

ข้อหนึ่ง ที่ว่า **ความสุข** ก็ต้องจำกัดความลงไปว่า ความสุขที่ถูกต้องและแท้จริง ไม่ใช่เพียงแต่ความสนุกสนาน เริงเริงอ้อย เพลิดเพลินทางเนื้อหนัง. (คำว่า “เนื้อหนัง” คำนี้ เป็นคำด่า คือตำหนิที่ตะกละตะกลามกามารมณ์อย่างหลับหูหลับตา). happiness ความสุขที่แท้จริงนี้ มันต้องไม่เกี่ยวกับสิ่งนั้น. สุขอย่างเนื้อหนังเป็นเรื่อง pleasure มากกว่า ถึงแม้คำว่าความสุข หรือ happiness นี้ ก็ยังจะต่ำไป คืออาจจะเข้าใจไขว้เขวกันอยู่นิดหน่อย หรือไม่มีคำใช้ เลยใช้คำว่า happiness ที่หมายถึงความสุขทั่ว ๆ ไปในหมู่มนุษย์ ตามบ้านตามเรือน ตามปกติสุขของมนุษย์ในสังคม. ที่จริงมันควรจะใช้คำว่า blissfulness มากกว่า คือเป็นเรื่องที่เย็นอกเย็นใจ ทางจิตใจจริง ๆ ในชั้นลึกจริง ๆ : blissfulness สำหรับปัจเจกชน, peacefulness สำหรับสังคม, อย่างนี้มีความหมายที่ลึกและดีกว่า happiness; แต่ว่าเขาอาจจะใช้คำว่า happiness; นี้ให้กินความทั่วไปก็ได้เหมือนกัน คือเอาแค่ความหมายที่ถูกต้องว่ามันเป็นความสุขสะอาดอันแท้จริงก็แล้วกัน อย่าเป็นเรื่อง pleasure ทางเนื้อหนัง. ฉะนั้นมันก็ต้องเป็นเรื่องที่ไม่มีรสปรก ไม่มีควมมีดมัว ไม่มีควมเร้าร้อน จึงจะเป็นความสุขอันแท้จริง ผมชอบเรียกว่าสะอาด สว่าง สงบ จึงจะเรียกว่าความสุขอันแท้จริง ซึ่งเดี๋ยวนี้ยังหาได้ยากในหมู่มนุษย์ แม้จะ

ใช้คำว่า happiness นี้ ก็ยังหาได้ยากในหมู่มนุษย์ อาจจะไปเข้าใจผิดเอาเสีย เป็นเรื่องความสุขทางเนื้อหนัง กำลังเป็นข่าวเป็นทาสของกิเลสอยู่โดยไม่รู้ตัว.

นี่ พวกนักจริยธรรมสากลนั่นเอง ระวังให้ดี บางคนอาจจะต่ำลงไปถึงขนาดที่เรียกว่า เรื่องกินดี - อยู่ดีนั้นแหละ เป็นความสุข แต่จิตใจก็ยิ่งกระหาย ชะเง้ออยู่ด้วยความหิว อย่างนี้ทางพุทธศาสนาไม่ถือ ไม่ยอมรับ ว่าเป็นความสุข. มันต้องเป็นความสุขชนิดหยุดความหิวทางวิญญาณได้. ความหิวทางวิญญาณนั้น หยุดได้ จึงจะเป็นความสุข. ที่ยิ่งกิน ยิ่งหิว, ยิ่งดื่ม ยิ่งหิว, ยิ่งเสพ ยิ่งหิว นั่น มันก็ไม่ใช่ความสุข แต่โดยมากก็ไปบูชากันอย่างนั้น โดยเฉพาะเด็กหนุ่มเด็กสาว ระวังให้ดี เข้าใจคำว่า “ความสุข” ผิดเอาอย่างมากมาย, เป็นเรื่อง pleasure ไปเสียหมด. เอาละเรายุติกันที่ว่าความสุข ก็คือความสงบสุขที่ถูกต้อง. นี้ เป็นข้อแรก ของบรมธรรมอย่างจริยธรรมสากล.

ข้อที่สอง ความเต็ม Perfectness นี้มันเต็มทางจิตทางวิญญาณ ไม่ใช่เต็มทางวัตถุ แต่ก็ผนวกเอาความเต็มทางวัตถุเข้าไปด้วย. วันก่อน เราได้พูดกันแล้ว ถึงเรื่องวัตถุนิยม มนุษย์เห่อกระหายเรื่องวัตถุนิยม ต้องการความเต็มของมัน แต่ที่นี้วัตถุนิยมนั้น มันเต็มไม่ได้ เพราะมันเอากิเลสเป็นมาตรฐาน. ที่นี้กิเลสเป็นสิ่งที่ไม่รู้จักเต็ม ข้อนี้สำคัญมาก จงฟังให้ดี : และจำไว้ให้ดีว่ากิเลสนั้นเป็นสิ่งที่เต็มไม่ได้และไม่รู้จักเต็ม ฉะนั้นจะเอาความเต็มของวัตถุ ซึ่งเป็นเหยื่อของกิเลส เป็นที่

ตั้งของกิเลส มันก็เต็มไม่ได้; มันต้องเป็นเรื่องทางจิตใจหรือทางมนธธรรม จึงจะมีความเต็มได้. ที่นี้เราเอาตามความรู้สึก common sense ก็ได้ว่า เต็มก็คือใส่ไม่ลงอีกต่อไป คือมันอึด. เรื่องทางจิตนี้ ถ้าประพฤติปฏิบัติหรืออบรมมันอย่างถูกต้องแล้ว มันถึงจุดที่อึดได้ ไม่กลับหิวอีก ถ้าเหมือนทางกายหรือวัตถุ อึดแล้วก็หิวอีก อึดแล้วก็หิวอีก; ส่วนทางจิตนั้น ถ้าเข้าถึงจุดสูงสุดของความรู้และการปฏิบัติแล้ว มันอึดได้ตลอดกาล ฉะนั้น มันจึงเต็มได้. เพราะฉะนั้น ความเต็มของความเป็นมนุษย์ ก็คือความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมอย่างมนุษย์ มีจิตใจสูงอย่างมนุษย์ มีสิ่งที่ควรจะได้นั้น ได้เต็ม ไม่มีความกระหาย ทะเยอทะยาน หรือหิวทางวิญญาณอีกต่อไป. นี่แหละ ความเต็มของความเป็นมนุษย์.

ที่นี้ เราดูดวงจิต ดวงวิญญาณของมนุษย์สมัยนี้ มันไม่เคยเต็ม มันไม่เต็มได้ และยิ่งกว่านั้น มันพร่องอยู่มากทีเดียวเกินระดับบรมดา. เหมือนกับนักจิตวิทยาบางคนบอกว่า มนุษย์นี้ ที่เรียกว่าปกติ สามัญปกตินั้น ยังเป็นบ้ำอยู่ ๑๕ เปอร์เซ็นต์ คือมีความเข้าใจผิด ยึดถือเอาผิด มีความไม่สมบูรณ์ในด้านวิญญาณอยู่ ๑๕ เปอร์เซ็นต์ ถือเอาระดับนี้เป็นระดับยังพร่อง ยังไม่เต็มก็ได้. คนทั่วไปนี้ยังพร่องอยู่ อย่างดีที่สุดก็ยงพร่อง ๑๕ เปอร์เซ็นต์ ยังไม่เต็มของความเป็นมนุษย์. ถ้าสนใจเรื่องนี้กันให้ดี ๆ แล้ว จะเกิดความไม่ประมาท. ความไม่ประมาทเป็นธรรมสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็น

พินัยกรรม คือคำสั่งคำสุดท้าย ที่ท่านตรัสแล้วนิพพานไป มี
 ว่า “ท่านทั้งหลายจงเต็มใจไปด้วยความไม่ประมาท” แล้วท่านก็
 นิพพานไป ถือว่าเป็นพินัยกรรมแก่พวกเรา และเป็นคำสั่งสุดท้าย.
 ฉะนั้นถ้าเรารู้ว่าเรายังไม่เต็ม นี่เราก็จะไม่ประมาท และมีสติ
 สัมปชัญญะและความขยันขันแข็ง รวมกันไปด้วย.

อุปมา = ความไม่ประมาท คำนี้แปลเป็นภาษาไทย
 ยาก อย่าเข้าใจเพียงว่า ความไม่พอดี หรืออะไรทำนองนั้น
 นั้นมันเป็นภาษาไทยสั้น ๆ นิดเดียว. **ความไม่ประมาท**
ตามหลักธรรมะ หมายถึงสมบูรณ์อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ
และปัญญา และขยันขันแข็งอยู่ตามนั้น. ขอให้เรารู้ความ
 ที่เรายังไม่เต็ม แล้วเราก็ไม่ประมาท และหวังที่จะได้มาซึ่งความ
 เต็มของความเป็นมนุษย์ นี่ข้อที่สอง ความเต็มเป็นอย่างนี้.

ข้อที่สาม หน้าที่บริสุทธิ์ Duty for duty's sake หน้าที่
 เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ นี่เราพูดเป็นไทย ๆ ก็พูดกันอยู่แล้วก็
 ได้ว่า งานเพื่องาน, ถ้างานเพื่อเงิน เพื่อวัตถุหรือเพื่อประโยชน์
 อะไรที่เป็นตัวกู-ของกูแล้ว ก็ไม่ใช่ Summum Bonum ไม่เป็น
 Summum Bonum ที่พูดกันเกร่อว่า “งานเพื่อเงิน” นั้นแหละ
 คือถอยห่างไปจาก Summum Bonum; ทำงานเพื่องาน หรือ
 อะไรทำนองนี้ละก็ เป็น Summum Bonum. เราต้องทำหน้าที่
 เพื่อหน้าที่ อย่าทำหน้าที่เพื่อเงิน หรือเพื่อประโยชน์อะไรที่เป็น
 เรื่องตัวกู-ของกู ทางเนื้อหนัง. **เดี๋ยวนี้ความยุ่งยากลำบาก**
อย่างใหญ่หลวงอันหนึ่งในประเทศไทยเรา ที่เรียกว่า

คอร์ปชั่นนั้น มีมูลมาจาก “งานเพื่อเงิน” ทั้งนั้น. ถ้าเปลี่ยนเป็นงานเพื่องาน เสียเมื่อไร คอร์ปชั่นนี้จะหายวับไปกับตาเลย; นี่ พูดอย่างนี้.

พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ท่านทำงานมากกว่าคนสามัญ แต่ท่านทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ความบริสุทธิ์ของความเป็นพระอรหันต์นั้นแหละ เชื้อเชิญท่านให้ทำงาน, แล้วก็ทำเพื่อหน้าที่ เพื่องานนั่นเอง หน้าที่ของท่าน ก็คือช่วยสัตว์โลก ท่านก็ต้องทำหน้าที่ช่วยสัตว์โลกไปตามหน้าที่ของท่าน โดยไม่หวังเอาอะไรตอบแทนแม้แต่นิดเดียว หรืออณูเดียว. เรื่องมันจึงเป็นเรื่องสูงสุด ประเสริฐที่สุด สะอาดที่สุด มีค่ามากที่สุดอย่างนี้. ส่วนมนุษย์นั้น มนุษย์ทำงานเพื่อประโยชน์แห่งตัวกู-ของกูต่างหาก ไม่ได้ทำงานเพื่องานหรือทำงานเพื่อหน้าที่ มันเปลี่ยนไกลออกไปทุกที ๆ.

คนอาจจะแย้งว่า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ แล้วกินอะไร เอาอะไรมากิน? นั่นคือคนโง่ที่สุดในโลก ไปคิดดูเถิด ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่แล้ว เกิดสงสัยว่าจะเอาอะไรกิน มันก็เป็นเรื่องที่ว่าร่างกายมันทำ ผลคือปฏิกิริยาที่เกิดแก่ร่างกาย มันก็มีกินมีใช้ ส่วนของร่างกาย, ส่วนของจิตใจนั้น อย่างหมายมันปั้นมือสำคัญมันหมายความว่า ตัวกู-ว่าของกู. ทุกอย่างเป็นของธรรมชาติ ตัวเราแท้ ๆ ตัวชีวิตแท้ ๆ เป็นของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นการงานหรือผลงานที่ทำ มันก็เป็นของธรรมชาติ; จิตใจอย่างกล้าไปสำคัญมันหมายความว่าของกู มันจะกลายเป็นใจปล้นธรรมชาติ.

พุทธทาสธรรม (๕)

๔๒ ปัญหาของมนุษย์

ที่นี้ก็ปล่อยให้ไปตามความรู้สึกที่ถูกต้อง แล้วก็ทำไป ผลที่เกิดขึ้น คนนี้กิน คนนี้ใช้ ตามระเบียบที่กฎหมายคุ้มครอง ประเพณีคุ้มครอง มันก็มีกินและเกินกว่าที่จะกินเสียอีก แล้วก็กินอย่างบริสุทธิ์สะอาด ไม่ตะกตะเหมือนคนที่ทำงานเพื่อตัวกู-เพื่อของกู. นี่พูดกันอย่างสั้น ๆ หน้าทีเพื่อหน้าทีเป็นอย่างนี้.

ข้อที่สี่ อันสุดท้ายที่เรียกว่า **ความรักสากล** Universal love ก็คือมีใจกว้าง, ใจกว้างถึงขนาดไม่มีตัวเอง เห็นแก่ผู้อื่น; หรือว่าอย่างน้อยที่สุดเราเป็นจุดน้อย จุดหนึ่งในทั้งหมดเป็นสากล, ก็มีความรักผู้อื่นยิ่งกว่ารักตัว. ไปคิดดูให้ดี สมมติว่ามีคนอยู่ห้าพันล้าน เราก็เพียง ๑ ในห้าพันล้านนั้น มันเล็กเกินไป; ไปนึกถึงห้าพันล้าน ยกเสีย ๑ คน นั่นดีกว่า. นี่เป็นเรื่องความรักที่กว้างขวางที่เป็น universal. คำว่า universal นี้จะต้องขยายออกไป เลยมนุษย์ไปถึงสัตว์ต่ำ ๆ ในเบื้องล่าง ไปถึงเทวดาในเบื้องบนด้วย จึงจะเป็น universal หรือสากลตามแบบของพุทธบริษัท เพราะฉะนั้น เราต้องมีความรักสากลที่ลืมหืมตัวเอง รักทั่วไปจนลืมหืมตัวเอง จนไม่มีตัวเองเหลืออยู่ นี่เป็นข้อสุดท้าย.

ต้องดูให้ดีอีกทีหนึ่งว่า ทั้ง ๔ ข้อนี้สัมพันธ์กันอย่างไรที่แยกกันไม่ได้ ต้องมาด้วยกันครบทั้งสี่ คุณดูให้ดี : คนที่รักตัว ก็ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ไม่ได้; คนที่เห็นแก่ตัว ก็เป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมไม่ได้; แล้วก็มีความสุขไม่ได้. เพราะเราร้อนอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว จึงมีความสุขไม่ได้; แล้วก็มีความเต็มแห่งความเป็น

มนุษย์ทางจิตทางวิญญาณไม่ได้ มีแต่ความเร้าร้อนอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว แล้วก็ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ที่บริสุทธิ์ไม่ได้ คือทำเพื่อตัวเองเสียเรื่อย.

ถ้าเราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ มันก็เป็นความรักสากลอยู่ในตัว; มีความสุข มีความเต็มอยู่ในตัวแล้ว. ถ้าเรามีความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์จริง ก็มีความสุข ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ มีความรักสากลอยู่ในตัว. ฉะนั้นทั้ง ๔ ข้อเป็นสิ่งเดียวกัน แต่เราแยกให้เห็นเป็นมุม ๆ ไปเท่านั้น. นี่คือบรมธรรม Summum Bonum ตามหลักจริยธรรมสากล. เราควรจะรู้ไว้เป็นพื้นฐาน เป็นรากฐาน มิเช่นนั้นจะไม่รู้อะไร.

บรมธรรมอีกด้านหนึ่ง ก็คือ**บรมธรรมตามหลักของศาสนา**. ตามหลักของศาสนานี้ ไม่ใช่จริยธรรมสากล เป็นของเฉพาะพวก เฉพาะหมู่ และไปไกล ไปลึกในทางจิตทางวิญญาณ ไม่เนื่องด้วยสังคม คือไม่ผูกพันกันเป็นสังคม ใครไปได้ไกลเท่าไรก็ไป, นี้ทางศาสนาก็มุ่งหมายอย่างนี้. แต่แล้วเมื่อทุก ๆ คนดี สังคมก็ดีเอง; แล้วก็มีอยู่ส่วนหนึ่งเหมือนกันที่ว่า ให้เห็นแก่ผู้อื่น ให้ช่วยผู้อื่นด้วย ตัวเองไปได้แล้ว ช่วยผู้อื่นด้วย. บรมธรรมทางศาสนานี้เนื้อแท้เหมือนกัน เอาจริยธรรมสากลนั้นมาเป็นใจความก็ได้ ประเดี๋ยวจะชี้ให้เห็น; แต่ที่ระบุนิวซ์ดในเรื่องทางศาสนานั้น มีชื่อต่าง ๆ กัน แล้วแต่ว่าในศาสนานั้นจะอยู่ในรูปไหน : ถ้าเป็นศาสนาประเภทที่มีพระเจ้าที่เรียกว่า Theism. ศาสนาประเภทนี้ก็มีพระเจ้าเป็นหลัก ก็มี “แผ่น-

ดินของพระเจ้า” เป็น Summum Bonum เป็นคำบัญญัติเฉพาะว่า “แผ่นดินของพระเจ้า” หรือ “โลกของพระเจ้า” ที่คนจะเข้าไปถึง เข้าไปอยู่ด้วย นั่นแหละเป็น Summum Bonum. ฉะนั้นพวกที่ถือศาสนาพระเจ้า โดยเฉพาะพวกคริสเตียน เขาก็ภาวนาแต่ที่จะได้เข้าไปสู่แผ่นดินของพระเจ้า. แผ่นดินของพระเจ้าในที่นี้ มีความหมายเป็น Summum Bonum.

ถ้าเป็นศาสนาประเภทที่ไม่ได้พูดถึงพระเจ้า หรือ GOD ในลักษณะอย่างนั้น ก็มันเป็นพวก Atheism; เราก็มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน อย่างพุทธศาสนาเรานี้ก็เรียกว่านิพพาน คือความสิ้นสุดแห่งความทุกข์. เอาค่ากลาง ๆ ที่ใช้ได้แก่ทุกศาสนา ที่ไม่มีพระเจ้าดีกว่า คือความสิ้นสุดลงแห่งความทุกข์โดยสิ้นเชิง นี่เป็น Summum Bonum ถ้าอย่างพุทธศาสนาก็เรียกว่า “นิพพาน”; อย่างศาสนาฮินดู ชนิดเวทานตะนั้น ก็มีปรมาตมัน เป็นชื่อของ Summum Bonum; หรือศาสนาไซนะ ที่เป็นคู่แข่งกันกับศาสนาพุทธ ก็มีไกววัลย์ เป็น Summum Bonum. ปรมาตมัน หมายความว่าอัตตา ตัวตนที่อยู่ถาวรและใหญ่ยิ่งทั้งหมด, ไกววัลย์แปลว่า ความเป็นทั้งหมด, มีสภาพที่เป็นไกววัลย์ คือว่าเป็นทั้งหมดและเป็นอนันตกาล เข้าถึงสิ่งนั้นก็เรียกว่าเข้าถึงสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ ในศาสนาไซนะอย่างนี้เป็นต้น. แม้ศาสนาอื่นก็เหมือนกัน เขามีคำบัญญัติเฉพาะคำหนึ่ง ซึ่งหมายถึงสิ่งสูงสุด และเป็นทั้งหมด เรียกว่า Summum Bonum ทางศาสนา.

เราพิจารณาดู ก็จะเห็นว่าในที่สุด มันไปด้วยกันได้ แม้ทางจริยธรรมสากล. พูดถึงสำหรับพุทธศาสนาก่อน มีสิ่งสูงสุดคือนิพพาน เป็นบรมธรรม, มีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “ผู้รู้ทั้งหลาย กล่าวนิพพานว่าเป็นบรมธรรม” เป็นบาลีก็ว่า “นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา” –พระพุทเจ้าทั้งหลาย กล่าวนิพพานว่าเป็นบรมธรรม. คำว่า “นิพพาน” นี้ ให้ถือเอาความหมายที่ถูกต้อง. โดยหลักทั่วไป ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาหรือศาสนาไหน โดยหลักทางภาษาพูดในประเทศอินเดียตั้งแต่เดิมมา กระทั่งสมัยพุทธกาลกระทั่งถึงบัดนี้ มีคำว่า “อหิงสา เป็นชื่อของบรมธรรม” คือมีคำเก่ามาแต่โบราณอยู่คำหนึ่ง ว่า “อหีสา ปรมิ ธมฺโม” –อหิงสาเป็นบรมธรรม. อหิงสา แปลว่า ไม่กระทบกระทั่ง คือไม่เบียดเบียน, ความไม่เบียดเบียนเป็นบรมธรรม. ที่นี้ “ความไม่เบียดเบียน” คำนี้มันหมายได้กว้างไปถึงไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือตนเองก็ไม่เดือดร้อน และผู้อื่นก็ไม่เดือดร้อน นั่นคือ บรมธรรม.

ถ้าตนเองเดือดร้อนอยู่เพราะอะไรก็ตาม กระทั่งเพราะกิเลส เพราะความทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ก็เรียกว่า “เบียดเบียน” แล้ว. ต้องไม่มีความเบียดเบียนอันนี้ด้วย ในส่วนตนเอง และผู้อื่นก็ไม่ถูกเบียดเบียนด้วย นี้เป็นบรมธรรม อยู่กันอย่างเป็นสุข ทั้งในส่วนตัวและโดยสังคม. ความไม่มีความทุกข์โดยสิ้นเชิง นั่นแหละเป็นอหิงสา แล้วก็เป็นบรมธรรม.

ที่นี้ในวงพุทธศาสนา วงจำกัดนี้ ใช้คำว่า นิพพาน เหมือน

พุทธทาสธรรม (๕)

๔๖ ปัญหาของมนุษย์

กับที่ได้กล่าวมาแล้วเมื่อครั้ง. นิพพาน แปลว่าเย็น. เย็นอย่าง
ถูกต้องก็คือไม่มีกิเลส. กิเลสนั้นสรุปอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว คือ
ตัวกู-ของกู; ความเห็นแก่ตัว หรือตัวกู-ของกูนี้ อยู่ในรูปต่าง ๆ
กัน คือ เป็นความโลภ ความอยากได้ นี้ก็ร้อน, เป็นความโกรธ
ความไม่พอใจ นี้ก็ร้อน, เป็นความงี่ ความหลง เป็นโมหะ
นี้ก็ร้อน.

นี่คือความร้อน ไม่เย็น ถ้าหมดกิเลสเหล่านี้เสีย ก็เป็น
ความเย็นที่ถูกต้อง. นี่คือคำว่า “นิพพาน” ที่เป็นคำจำกัดความ
ที่บัญญัติไว้เฉพาะในหลักพุทธศาสนา.

แต่ถ้าเล็งถึงคำว่า “นิพพาน-นิพพาน” ทั่วไป ในภาษาพูด
ของชาวบ้านแล้ว มันไปอีกเรื่องหนึ่ง หมายถึงความเย็นทั้งหมด
ไม่ว่าอะไร. ไฟดับลง ก็เรียกว่าไฟนิพพาน ถ่านไฟแดง ๆ เย็น
ลง ก็เรียกว่าถ่านไฟนิพพาน. ข้าวต้ม ข้าวสวยในหม้อเย็นลง
กินได้ อย่างนี้ก็เรียกว่ามันนิพพาน เพราะฉะนั้นคำว่านิพพาน
ใช้กันตามบ้านเรือน ในครัว ในอะไร มันหมายถึงเย็นของวัตถุ.
ถ้ามาใช้กับสัตว์เดรัจฉานที่เย็นสนิท คือไม่มีอันตรายเกิดขึ้นจาก
สัตว์เดรัจฉานตัวนั้นต่อไปแล้ว ก็เรียกว่ามันนิพพาน.

คนบางพวก ก่อนพุทธกาล เห็นว่ากามารมณ์นั้นทำให้
เย็นอกเย็นใจ หยุดความกระหายได้ ก็เรียกกามารมณ์ว่า
นิพพาน. ความอึดทนทางกามารมณ์ถูกเรียกว่านิพพานเสียพักหนึ่ง
ก็มี. ต่อมาถูกพิสูจน์ว่ามันยังไม่จริง ได้พบว่าเรื่องสมาธิ สมาบัติ
ของพวกฤาษีนี้ ตามที่สงบสงัดนั้นเป็นนิพพาน ก็เข้าใจสิ่งนี้

ว่าเป็นนิพพานไปพักหนึ่ง. แต่แล้วก็ถูกพิสูจน์ว่ายังไม่ถึงที่สุด จนกระทั่งพระพุทธเจ้าทรงพิสูจน์ความเย็นของความหมดกิเลส นี้ว่าเป็นนิพพาน ก็ยังไม่เคยมีใครค้าน แล้วก็ยึดอยู่ในรูปของ พุทธศาสนา. เราถือว่านี้เป็นบรมธรรม เป็น Summum Bonum ของพุทธศาสนา.

เราจะต้องรู้จักสิ่งที่เราเรียกว่า จุดหมายปลายทางของ พุทธบริษัท ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ทบทวนดูว่า : **จริยธรรมสากล หลักทั่วไปของมนุษย์ ผู้มีสติปัญญาในโลก บัญญัติ บรมธรรมไว้ในฐานะเป็นความสุข, ความเต็ม, หน้าที่บริสุทธิ์, ความรักสากล.** ทินี่ทางด้านศาสนา ก็เอาพระเจ้า เอาการได้อยู่กับพระเจ้า หรือความสิ้นสุดแห่งความทุกข์ ทางวิญญาณทางจิตใจนี้เป็นบรมธรรม. คนที่เรียนแต่ หนังสือ รู้จักแต่ตัวหนังสือ อาจจะเป็นคนละเรื่อง หรือ เห็นว่ามันต่างกัน เช่นจะค้านเอาดี ๆ ว่า ไม่เห็นมีคำว่า พระเจ้า ไม่เห็นมีคำว่านิพพาน ในระบบจริยธรรมสากล อย่าง นี้ก็แยเลย คือคนประเภทนั้น ติดแต่ตัวหนังสือ รู้จักแต่ ตัวหนังสือ ไม่รู้จักของจริง ที่เป็นความหมายของตัวหนังสือ ก็เป็นคนรู้แต่หนังสือ ไม่รู้ธรรมะ ซึ่งมีอยู่โดยมากในโลก แล้ว ก็กำลังจะเป็นกันอย่างนี้มากขึ้นทุกที. ถ้ารู้แต่ตัวหนังสือ ถือเอา แต่ตัวหนังสือ อย่างนี้ก็ต้องเถียงกัน ทะเลาะกันไม่มีที่สิ้นสุด เต็มไปทั่วโลก.

คำว่า “พระเจ้า” ก็มีความหมายพิเศษ คือมีคุณค่าตรงที่

พุทธทาสธรรม (๕)

๔๘ ปัญหาของมนุษย์

ว่า สามารถอำนวยความสะดวกที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ต้องการ นั่นก็คือ ความสุข ความบริสุทธิ์ ความสะอาด ความอะไรต่าง ๆ ที่เป็น เรื่องสันติทั้งนั้นเลย. พระเจ้าเป็นสากล พระเจ้าเป็นความรัก สากล เป็นที่เกิดแห่งความรักสากล เป็นที่ตั้งแห่งความรักสากล. ทีนี้ถ้าคนทำอะไรตามคำสั่งพระเจ้า นั่นคือทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ เพราะว่าพระเจ้าจะไม่สั่งให้มนุษย์ทำอะไรเพื่อตัวเองเป็นอัน-ขาด; พระเจ้าจะสั่งให้มนุษย์ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนทุกคน ให้เห็นแก่คนทุกคน ให้รักคนทุกคนเหมือนกัน. นี่พระเจ้าที่ ถูกต้อง. พระเจ้าจะต้องเป็นแหล่งแห่งความสงบสุข เป็นต้น กำเนิดแห่งความสงบสุข เป็นตัวเต็ม ของสิ่งทั้งปวง. นี่คือ พระเจ้าที่แท้จริง ไม่ใช่พระเจ้าอย่างที่เคย ๆ รู้จัก; พระเจ้าที่เป็นบุคคล รักก็ได้ โกรธก็ได้ เกลียดใครก็ได้ ลงโทษใครก็ได้; นี้พูดอย่างบุคคล เป็น Personal God มีอารมณ์ดีร้ายเหมือน บุคคล เพราะว่าเขาไม่มีทางที่จะพูดให้เด็กรู้จักสิ่งที่เป็นนามธรรม เป็น subjective คือรู้ได้ด้วยทางจิตใจของตนเองอย่างเดียว เขา ไม่สามารถจะพูด เขาจึงพูดไว้ที่ก่อนแก่เด็ก ๆ ว่าพระเจ้านี้ มีลักษณะอย่างบุคคล ให้น่ากลัว เมื่อโกรธขึ้นมาก็จะลงโทษให้; ถ้ารักขึ้นมาก็ให้รางวัล นั่นคือพระเจ้าสำหรับเด็ก ๆ เป็น Personal God เบื้องต้นสำหรับคนศึกษา. พระเจ้าที่แท้จริง ไม่ใช่บุคคล แต่ก็ไม่รู้ว่าจะเรียกอะไร เรียกว่า Impersonal God ก็แล้วกัน คือไม่ใช่บุคคล. พระเจ้าชนิดนี้เองที่เราพูดถึง เป็น ต้นกำเนิดแห่งความดี เป็นความเต็มของทั้งหมด ต้องการให้

มนุษย์ไม่มีความเห็นแก่ตัว, ทำหน้าที่บริสุทธ์, มีความรักสากล ก็คือธรรมชาติอันลึกลับอันหนึ่ง. พระเจ้าคือธรรมชาติ มีรายละเอียดมากมาย ต้องไว้พูดกันวันอื่นจะดีกว่า. พระเจ้าก็คือสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง ที่เป็นเจตนารมณ์ของจริยธรรมสากลนั้นเหมือนกัน.

นี่ถ้าจะถามว่า ทำไมในจริยธรรมสากล ไม่มีคำว่านิพพาน? คำนี้บัญญัติเฉพาะพวกเฉพาะหมู่ เฉพาะถิ่นที่เขาใช้พูดกันอยู่ คือภาษาบาลี. ถ้าจะพูดให้ถูกแล้ว happiness ที่ถูกต้องนั้นแหละ คือนิพพาน. นี้ก็มีหลักที่ตรงกันกับ พุทธศาสนา ที่สอนให้มีความเต็มเปี่ยม คือหยุดอยาก สิ้นสุดแห่งความอยากแล้วทำอะไร หรือเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่โดยไม่เห็นแก่ตัว ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ แล้วมีเมตตาสากล รักทุกสิ่งที่มีชีวิตเสมอทั้งหมด. ฉะนั้นเราพูดได้ว่า ในจริยธรรมสากล ก็มีพระเจ้า ก็มีนิพพานซ่อนอยู่ลึก ไม่ปรากฏเป็นคำพูด แต่มีอยู่เต็มเปี่ยม มีอยู่เต็มที่, แต่แล้วอาจจะนำหัวตรงที่ว่า แม้แต่นักจริยธรรมสากลที่บัญญัติกฎเกณฑ์เหล่านี้ อาจจะไม่รู้จักนิพพาน หรืออาจจะไม่รู้จักพระเจ้านี้ก็ได้ เพราะเป็นการบัญญัติไปตามหลักของเหตุผล ทางตรรก ทางปรัชญา ทางค่านึงค่านองอะไรต่างๆ ก็เป็นได้. แต่ว่าการบัญญัตินี้ เอามาใช้ได้ คือมันมีความถูกต้องหรือมีขอบเขตของความหมายกว้างพอ ที่จะเอามาเข้ากันได้ ในเมื่อเราอยากจะทำให้มันเข้ากันหรือด้วยความหวังดี แต่ถ้าเราเกิดตั้งข้อรังเกียจ เกียดกันไม่อยากให้มาเหมือนกับ

ศาสนาของเรา มีอะไรดีกว่าของเรา ก็มีแง่ที่เราจะยกขึ้นมายันไม่ให้เข้ากันได้ ก็ได้.

ข้อนี้ขอให้จำไว้เป็นพิเศษ ซึ่งจะได้พูดกันวันหลังอีกที เพราะว่าหลักนั้นหลักนี้ เช่นหลักศาสนา หลักวิทยาศาสตร์ หลักจริยธรรม หลักปรัชญาต่าง ๆ ในโลกนี้ ถ้าเรามีเจตนาที่จะ “ญาติดี” ต่อกัน ก็สามารถจะทำให้เข้ากันได้. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้น ถ้าเราไม่อยากจะให้เข้ากันได้ เราก็มีแง่ มีปม ที่จะพูดยืนยันให้เข้ากันไม่ได้, มันเป็นเรื่องของการพูด หรือวิธีพูดเท่านั้น. และยิ่งเมื่อพูดไปตามกิเลส ตามอารมณ์แล้วมันก็พูดได้มาก พูดให้เข้ากันได้ ก็ได้. พูดจนเข้ากันไม่ได้ ก็ได้; แต่ว่าโดยเนื้อแท้จริง ๆ แล้ว มันเป็นเรื่องเดียวกัน คือมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. เรื่องศาสนานี้ ก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เรื่องวิทยาศาสตร์ก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จะผิดกันบ้างก็ตรงที่ว่าเรื่องทางวิทยาศาสตร์นั้น พูดเฉพาะที่มีปรากฏการณ์ที่เห็นง่าย ๆ ส่วนเรื่องทางศาสนานั้นพูดถึงเรื่องราวของธรรมชาติที่ลึกซึ้งเกินไป พูดกันทางเรื่องจิตทางวิญญาณที่ลึกซึ้งเกินไปจนพูดกันไม่รู้เรื่อง จนต้องหม่นมาพูดกันเป็นเรื่องคน เรื่องวัตถุ จนต้องพูดอย่างที่เรียกว่าบุคคลลัทธิฐานอะไรขึ้นมา มันมีเท่านั้นเอง. เพราะฉะนั้นเราอาจจะรวมหมด คือลากมารวมกันหมดได้ในคำว่า “บรมธรรม”. เอาสิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่าง

ทั้งหมดของมนุษย์มารวมอยู่ใต้ภายใต้คำว่า “บรมธรรม” โดยไม่ต้องมีอะไรขัดแย้งกันเลย.

ที่นี้ขอให้พิจารณาเป็นการรวบรวม หรือสรุปความ : บรมธรรมนี้ ไม่ใช่เรื่องวัตถุ ไม่ใช่วัตถุนิยม เป็นเรื่องที่ต้องจัดไว้ในฝ่ายมโนธรรม หรือมโนนิยม และไปในชั้นลึก เกินกว่าจะเป็นเรื่องความรู้สึกเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเป็นเรื่องผี เรื่องสง่า เรื่องอะไรที่มองไม่เห็นตัว; มันเป็นเรื่องที่เหนือเทวดา เหนืออะไรไปหมด จะเรียกว่าอะไรก็ตามใจ จะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ จะเรียกว่านิพพานก็ได้ เรียกว่าอะไรก็ได้ มันเป็นเรื่องทางมโนธรรม เพราะฉะนั้น มันจึงไม่ใช่วิสัยของมนุษย์โลก ที่กำลังหลงอยู่ในวัตถุนิยม เพราะวัตถุนิยมนั่นเอง เป็นสิ่งที่คิดขวาง กีดกัน ขวางทางต่อบรมธรรม. ถ้ามนุษย์ไม่ลูถึงบรมธรรมในสมัยนี้ ก็เพราะว่ามีวัตถุนิยมเป็นเครื่องกีดกัน เพราะฉะนั้นเราต้องมองดูให้ดี มองดูให้ยุติธรรม อย่าเข้าข้างตัว เพราะว่าเราอาจจะเป็นผู้หลงใหลในวัตถุนิยมอยู่ ลองคิดดูว่า โลกทุกวันนี้ เอกันทั้งโลกเท่าที่เรารู้จักโลกทุกวันนี้ มีอะไรเป็นบรมธรรม. ผมเกือบจะไม่ต้องบอก โลกทุกวันนี้ก็เอาวัตถุนิยมเป็นบรมธรรม. เอาความสุขทางเนื้อหนังเป็นบรมธรรม.

คำสอนของนักจริยธรรมสากล ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือในคัมภีร์ตำราทางจริยธรรม หรือแม้ในปทานุกรมชั้นดี ก็ไม่มีใครสนใจ. คำพูด หรือความเห็นของนักจริยธรรม ก็เป็นหมันไปได้. ในปทานุกรมขนาดใหญ่ เช่น เอนไซโคลปีเดียบริเทน-

นิกา ลองไปเปิดดูเถอะ มันมีคำอย่างนี้ มันมีเรื่องจริยธรรม เรื่องอะไรสมบูรณ์อย่างนี้ แต่ไม่มีใครเปิดดู หรือเปิดดูก็ดูในฐานะเป็นความรู้สำหรับพูดที่โปรเฟสเซอร์จะเอามาพูด สำหรับนักศึกษาจดหรือจำ เป็นความรู้ที่ไม่ต้องใช้ปฏิบัติ เป็นความรู้สำหรับตอบปัญหา หรือแสดงภูมิของวิชาความรู้แบบนี้เสียมากกว่า. อย่างนี้ลองคิดดูในมหาวิทยาลัยของคุณนั่นแหละ มีคำว่าบรมธรรมพูดถึงกันที่ตรงไหน อย่างไร. ครูบาอาจารย์คณะไหน แขนงไหน ที่สอนสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับนี้ ผมไม่เคยได้ยิน. คณะวิทยาศาสตร์ ก็สอนโค้งไปทางวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรม ก็สอนโค้งไปทางวิศวกรรม; บรมธรรมของมนุษย์ไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน โดยที่ถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ไปหาเอาเอง อย่างนี้เสียมาก. เพราะฉะนั้น ในมหาวิทยาลัย แม้ในแขนงศาสนา แขนงทางศีลธรรม ถ้ามีก็ไม่พูดถึงสิ่งนี้เป็นชิ้นเป็นอันอะไร พูดอย่างเป็นหลักวิชา เป็นทฤษฎี ตามหลักเกณฑ์ปัจจุบันไปเสียหมด. เพราะฉะนั้นเด็ก ๆ โตขึ้นมา เป็นหนุ่มสาวขึ้นมา จนได้ปริญญา ก็ไม่เคยมีแววเรื่องบรมธรรมที่จำเป็นแก่ชีวิต ที่ต้องการรีบด่วนที่สุด เหมือนเราอยากน้ำ จะได้กินน้ำกันเร็ว ๆ อย่างนี้ ไม่มีพูดถึงกันเลย.

พวกนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ก็ไม่ประสีประสาต่อสิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” แล้วก็ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยเวลานี้ ประเทศอื่นก็เหมือนกัน ประเทศอื่นยิ่งจะร้ายไปกว่านี้; ปลอ่ยให้เด็ก ๆ นิสิตนักศึกษาเหล่านั้นสนุกสนานเพลิดเพลินใน

เรื่องเนื้อหนังพร้อมกันไปในตัว จนมีสภาพที่น่าสังเวชเกิดขึ้น ๆ ตามหลักที่ได้พูดกันวันก่อนแล้ว เรื่องพรหมจรรย์ เรื่องคฤหัสถ์ ที่แบ่งออกเป็นอาศรม ๆ. เมื่อเป็นพรหมจรรย์ ก็ต้องเป็นนักเรียนที่ดี ฆราวาสการศึกษาและระเบียบวินัย การประพฤติการปกครองต่าง ๆ; ตั้งหน้าตั้งตาบูชาแต่เรื่องสิ่งเหล่านี้ ไม่นึกถึงเรื่องเพศ เรื่องแฟน นี่เป็นพรหมจรรย์ที่ดี. ต่อเมื่อเสร็จการศึกษาแล้ว จะออกไปเป็นคฤหัสถ์ จึงจะนึกถึงเรื่องเพศเรื่องแฟนอะไร เมื่อมันถึงเวลา เมื่อมันถึงขั้น ไม่เอามาปนกันยุ่ง. เดียวนี้ให้นิสิตมีเมียได้ คนมีลูกมีเมียแล้วก็ป็นนิสิตในมหาวิทยาลัยได้ นี่จะจัดพวกนี้เป็นอะไร เป็นพรหมจรรย์ก็ไม่ใช่ เป็นคฤหัสถ์ก็ไม่เชิง มันก็เป็นอสุรกายชนิดหนึ่ง เป็นผีชนิดหนึ่ง ซึ่งต้องคอยหลบคอยซ่อน ไม่กล้าแสดงตัวเปิดเผยว่าเป็นอะไร ถ้ามีเมียก็ต้องซ่อนไว้, ถ้ามีผัวก็ต้องซ่อนไว้ มีความลับที่ต้องปกปิด นี่แหละคืออสุรกาย. ระเบียบเรื่องเป็นพรหมจรรย์บริสุทธิ์ เป็นคฤหัสถ์บริสุทธิ์ ก็ไม่มี เลยเป็นไม่ได้ทั้ง ๒ อย่าง.

ที่นี้เลื่อนลงมาถึงเด็ก ๆ เล็ก ๆ; ที่อินเดีย ที่พุทธคยา ในไฮเตลใกล้สถานีนั่น เห็นเด็ก ๆ ฝรั่งเศสที่มีเครื่องสพายบนหลัง อันหนัก ทั้งหญิงทั้งชาย มันวิ่งจับกันบนโรงแรมที่พักอยู่ โดยคิดว่าไม่มีใครเห็น. นี่ ดูมันจะบูชาเรื่องเช่นนี้ยิ่งกว่าเรื่องการศึกษา และเรื่องหน้าที่การงานที่เขามอบหมายให้ทำ; จะเป็นเด็กฝรั่งเศสชาติไหนก็ไม่ทราบ ผมเห็น นี่เรียกว่ามันปล่อยปละละเลย จะกระทั่งเด็ก ๆ มีอะไรที่ไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมมาก

ถึงอย่างนี้. ถ้าอย่างนี้ จะมีบรมธรรมอะไรได้ มันก็หมายถึง เรื่องเนื้อหนังเท่านั้นเป็นบรมธรรม.

สำหรับเราทั้งหลาย อยากจะขอพูดถึงข้อที่ว่า เป็นพุทธบริษัทในประเทศไทยโดยเฉพาะ หรือในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาสูงสุด เราควรจะมีความรู้ อย่างน้อยสำหรับ คำ สักคำหนึ่ง ที่เรียกว่า “บรมธรรม” หรือสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ ควรจะได้รับ แล้วพยายามจะให้ได้ และพยายามที่จะไม่ก้าว กาย เมื่อเป็นพรหมจรรย์ก็เป็นพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ กว่าที่จะถึง ยุคถึงสมัยที่เป็นคฤหัสถ์ ก็ให้เป็นคฤหัสถ์ที่บริสุทธิ์ อย่าเป็น ปีศาจ หรืออสุรกาย ที่จะมีอะไรไปปิดซ่อนเร้น เป็นความลับ หรืออะไรมีมากมายจนท่วมทันการศึกษา ท่วมทันจริยธรรม ท่วมทันศีลธรรมเสียอีก. นี้ ผมคิดว่าการรู้จักบรมธรรมไว้เสียแต่ เน้น ๆ และตลอดไปนี้ เป็นการปลอดภัยที่สุด เป็นการคุ้มครอง คนให้ตลอดรอดฝั่งไปได้. และให้มีความแน่ใจ บั๊กใจ อธิษฐาน ใจดิ่งลงไปว่า บรมธรรม นี้เป็นสิ่งเดียว ที่ควรพูดถึง ควรบ่น ถึง ควรพำราหา ควรพยายามตะเกียกตะกายดิ้นรน ควรจะนึก ถึงอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก; ภาษาไทยเรามีอย่างนี้ คือที่ว่า “ทุกลมหายใจเข้าออก”.

สิ่งที่มีความหมายสูงสุด ที่จะพำราบน พำร่าหนักถึง อยู่ทุก ลมหายใจเข้าออก ก็คือบรมธรรมสิ่งเดียว. นอกนั้นก็เป็นการ ทำไป ๆ พยายามทำไป กำลังศึกษาก็ศึกษาไป กำลังทำหน้าที่ การงานก็ทำไปตามเรื่อง เพื่อว่าในที่สุดจะได้ถึงบรมธรรมที่

แท้จริง. ฉะนั้นในระหว่างนี้ เราก็เป็นบรมธรรมชิมลองไปก่อนก็ได้ ตามที่จะมีได้มากน้อยเท่าไร ชิมลองไป ๆ เป็นการอธิษฐานจิต สมาทานเป็นพรหมจรรย์ที่ดี มันก็จะมีผลสูงสุดที่จะทำให้เราได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้รับ; จะเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ. อย่างน้อยที่สุด ผลของมัน ผมก็จะพูดว่าไม่ต้องเอาเด็ก ๆ ไปคุมการเลือกตั้งของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าอับยศอดสู่น่าบัดสีที่สุด ไม่ควรแก่ความเป็นพุทธบริษัทเลย.

นี่แหละ เราอย่าห่างเหินต่อบรมธรรม มีชีวิตที่อุทิศต่อบรมธรรม แล้วสิ่งต่าง ๆ ก็จะเป็นไปด้วยดี ไม่เสียที่ที่คุณทั้งหลายกำลังเป็นนิสัยของสถาบันการศึกษาที่จะเป็นความหวังในอนาคตของประเทศชาติได้หมดเลย – เป็นพระเจ้านั่นเองที่จะโปรดปรานมนุษย์. ถ้าคนอื่นเขาไม่เอา ก็คือพวกเรานี่แหละจะเอา; เป็นบรมธรรม ก็คือเป็นพระเจ้า. พระเจ้าก็คือบรมธรรม, บรมธรรมก็คือพระเจ้า; แล้วแต่เราจะพูด พูดภาษาคน หรือพูดภาษาธรรม. พูดอย่างชาวบ้านพูด conventional mode of speaking ก็พูดว่าพระเจ้านี่อะไร มีพระเจ้าที่เป็นคน; ถ้าพูดอย่างปรมาตม์ พูดอย่างความจริงที่สุด ก็คือไม่พูดถึงคน แต่พูดถึงอำนาจสูงสุดของธรรมชาติ. นี่คือ สิ่งเดียวกัน ที่ คัมภีร์ของมนุษย์ให้ได้ผลถึงที่สุด ในข้อที่ว่าเกิดมาทำไม ?

เกิดมาทำไม ? เกิดมาทำไม ? แม้ที่สุดแต่ว่า บวชนี้บวชทำไม ? หรือว่ามนุษย์ยังต้องสืบพันธุ์มีลูกหลานต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุดนั้น จะสืบพันธุ์ไปทำไม ? ข้อนี้ก็ควรจะถือว่า

พุทธทาสธรรม (๕)

๕๖ ปัญหาของมนุษย์

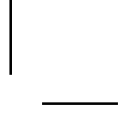
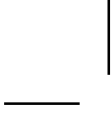
สืบพันธุ์ไว้ เพื่อให้ถึงบรรพตธรรม. คือถ้าพ่อแม่คนชั้นพ่อชั้นแม่
ไม่อาจจะถึงได้ ก็ขอให้ชั้นลูกหลานเหลน ถึงได้ในวันหนึ่ง
ข้างหน้า. นี่แหละ ที่มนุษย์สืบพันธุ์ก็เพื่ออย่างนี้ ไม่ใช่สืบพันธุ์
เพื่อความสุขทางเนื้อหนังของพวกวัตถุนิยม ที่ตะกละกามารมณ์
ซึ่งเด็ก ๆ ของเรากำลังหมุ่นไปตามความหลงผิดอันนี้. ช่วยกัน
ระวังให้ดี ช่วยบอกเขาเรื่อง บรรพตธรรม ช่วยแวดล้อมเขาให้
สนใจ ในบรรพตธรรม.

เวลา ๑ ชั่วโมงของเรา ก็หมดลงพอดี.

A/W — 65

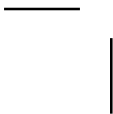

ผู้มีศีลธรรมกับ
ผู้ไร้ศีลธรรม
คือใคร

จาก ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส "ใครคือใคร?"
หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย อันดับที่ ๓๗.๗ บนพื้นแถบสีน้ำเงิน

AW — 68

๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๑

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาศัพทมูลศึกษาในวันนี้ อาตมาก็ยังคงจะกล่าวเรื่อง ใครเป็นใคร, หรือใครคือใคร ต่อไปตามเดิม. และในการบรรยายครั้งที่ ๘ นี้ ประจวบกับมีการอบรมครูบาอาจารย์ เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรมและวิธีการสอนศีลธรรม; อาตมาก็ได้รับการขอร้องให้บรรยายในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่การอบรมนี้ด้วย. ดังนั้นในวันนี้อาตมาจึงจะได้กล่าวโดยห้วนๆย่อย่อว่า ผู้มีศีลธรรมและผู้ไร้ศีลธรรม. ใครเป็นใครในที่นี้ ก็หมายความว่า ใครเป็นผู้มีศีลธรรม และใครเป็นผู้ไร้ศีลธรรม?

การบรรยายชุดนี้ มุ่งจะบอกว่า ใครเป็นใคร หรือ อะไรเป็นอะไร ในทัศนะของพุทธบริษัท ดังนั้นอาจจะไม่ตรงกับทัศนะของผู้อื่น หรือฝ่ายอื่นก็ได้ไม่เป็นไร. ท่านทั้งหลายก็

พุทธทาสธรรม (๕)

๖๒ ปัญหาของมนุษย์

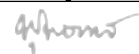
รวบรวมเอาไป ก็เอาไปเปรียบเทียบหรือไปเลือกคัดดูเอาเองว่า จะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ก็ถือเอาตามนั้น. พุทธบริษัทถือหลักตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือการไม่เชื่อโดยไม่เห็นด้วยตนเองเสียก่อน ว่าถ้าสิ่งนี้ทำลงไปแล้ว จะเกิดผลอย่างนั้นจริง.

ลักษณะของผู้มีศีลธรรม

ในขั้นแรกนี้ อาตมาจะพูดถึงลักษณะของผู้มีศีลธรรม ไม่โอ้อ้อไม่โยกโย้อะไรอยู่อีก ขอได้โปรดจดจำไว้ให้ดี โดยอาตมาเชื่อว่ามันมีประโยชน์ สะดวกในการที่จะอาศัยเป็นหลักสำหรับศึกษาและสั่งสอน.

เรามีคำนิยามสำหรับคำว่า ธรรมหรือศีลธรรม ไว้โดยเฉพาะแล้ว และเมื่อถือเอาตามหลักนั้น ตามคำนิยามนั้น ผู้ที่เรียกว่ามีศีลธรรม ก็คือผู้ที่ ประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้ :-

ผู้มีศีลธรรม คือผู้มีระบอบปฏิบัติ; โปรดจำไว้ว่า “มีระบอบปฏิบัติ” แล้วก็ **ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์,** แล้วก็ **ทุกขั้นตอน,** แล้วก็ **แห่งวิวัฒนาการของเขา,** แล้วก็ **ทั้งในทางวัตถุและทางจิต,** แล้วก็ **ทั้งในด้านสังคมและส่วนตัว.** ขอให้ท่านกำหนดจดจำบทนิยามนี้ไว้ให้ดี ๆ เชื่อว่าคงจะช่วยให้ได้มาก หรือมีประโยชน์มาก ในการที่จะศึกษาหรือสั่งสอน

ศีลธรรม.

ทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ผู้มีระบอบปฏิบัติ ถูกต้องแก่มนุษย์
สภาวะ คือความเป็นมนุษย์ของเขา แล้วก็ทุกชั้นทุกตอนแห่ง
วิวัฒนาการของเขา ทั้งในทางวัตถุและทั้งในทางจิตใจ ทั้งใน
ส่วนสังคมและส่วนตัว ฟังดูออกจะยืดยาวหรือยืดยาดลักหน่อย;
แต่ขอให้สนใจเถอะมันจะคุ้มกันกับที่มันยืดยาดยืดยาว.

ศีลธรรมคือระบอบปฏิบัติ

เราจะเริ่มขึ้นด้วยคำว่า **ระบอบปฏิบัติ, ศีลธรรมคือ
ระบอบปฏิบัติ. ผู้มีศีลธรรมคือผู้มีระบอบปฏิบัติ.**

ศีลธรรมนั้น ไม่ใช่คำสอนล้วน ๆ, ไม่ใช่ตัวหนังสือหรือ
คำสอนล้วน ๆ. พระธรรมก็ดี พระศาสนาก็ดี ศีลธรรมก็ดี
ตัวแท้ของมันคือการปฏิบัติ จนเป็นระบอบครบถ้วนไปแต่ละ
ระบอบ ๆ. เขาจะต้องมีระบอบการปฏิบัติ ไม่ใช่มีแต่ความรู้;
ดูเหมือนเรามุ่งหมายกันแต่จะมีความรู้แล้วก็ทำให้มีศีลธรรม
ไม่ได้. เดียวนี้โลกขาดการปฏิบัติ ส่วนความรู้มันจะเพ้ออยู่แล้ว;
ถึงจะรู้ไปเท่าไร มันก็มีศีลธรรมไม่ได้ มันจึงมีปัญหากเกิดขึ้นว่า
โลกกำลังไร้ศีลธรรม.

โลกยิ่งพัฒนาเจริญรุ่งเรืองเท่าไร ผลกลับปรากฏว่าเต็มไปด้วย
ด้วยอันตราย และบุคคลผู้มีจิตไม่สมประกอบ เช่นเป็น

โรคประสาทบ้าง เป็นโรคจิตบ้าง; ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นแต่เมืองไทย เป็นทั่วไปทั้งโลก; เพราะว่าคนไม่มีศีลธรรมที่อยู่ในระบอบการปฏิบัติ; มีแต่สักว่าพูดถึง. แม้เรื่องทางศาสนาก็กลายเป็นเรื่องสำหรับพูดไป, พระเจ้านั้นเอามาไว้อ้างเมื่อจวนตัวเท่านั้น แล้วก็ไม่เคยทำตามคำสอนคำสั่ง หรือความต้องการของพระเจ้าเลย. โลกจึงไร้ศีลธรรมขึ้นมา เพราะว่าไม่ถือเอาระบอบการปฏิบัตินั้นว่าเป็นตัวศีลธรรม.

ในชั้นแรกนี้จึงสรุปว่า ศีลธรรม คือระบอบการปฏิบัติ, แล้วจำกัดความลงไปว่า ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์, คือตรงต่อความเป็นมนุษย์.

ความเป็นมนุษย์นี้ มันมีความหมายกว้าง แต่ถ้าสรุปความแล้ว ก็เอาตามความหมายของตัวหนังสือ คือคำว่ามนุษย์ ซึ่งแปลว่ามีจิตใจสูง. มนุษย์ก็เคยเป็นสัตว์ มาในระยะหลังสุดนี้เป็นสัตว์มีจิตใจสูง, สูง หมายความว่ามันอยู่เหนือปัญหาเหนือความทุกข์ยากลำบาก อย่างที่เคยเป็นมาแต่ก่อน. ก่อนนี้มีมนุษย์เชื่อกันว่า ก็อยู่รู อยู่รัง อยู่โพรงไม้ อยู่อะไรไปตามเรื่อง เดียวนี้เขาก็สูงขึ้นมา จนได้อยู่บนอยู่เรือนอยู่ตึก; ทางความคิดนี้ก็สูงขึ้นมาจนทำนั่นทำนี่ จนกระทั่งไปโลกพระจันทร์ได้ นี้เรียกว่ามันสูงขึ้นมา. แต่ในด้านศีลธรรมหรือในด้านศาสนานั้น ปัจจุบันนี้ไม่มีใครรับรองได้ว่ามันสูง ก็เป็นอันว่ามีข้อบกพร่องอยู่ในส่วนนี้. ความเป็นมนุษย์ของเราแหวกไปในความสูงในจิตวิญญาณ ตามทางธรรมะหรือตามทางศาสนา.

ครั้งหนึ่งสมัยหนึ่ง ที่เกิดศาสนาขึ้นมาในโลก มีผู้รับนับถือกันเป็นปึกแผ่นนั้นย่อมแสดงว่า เคยมีภาวะแห่งจิตใจสูง. ต่อมาพ่ายแพ้แก่ความเจริญทางวัตถุนิยม คนมาเห็นแก่เนื้อหนังเสียหายด ไม่เห็นแก่พระศาสนา จึงเกิดการแหงนเงี้ยวขึ้นแก่ความสูงของมนุษย์ในด้านวิญญาณ, คงเหลืออยู่แต่ด้านวัตถุ. อย่างนี้เรียกว่า ไม่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์; ต้องพยายามกระทำให้ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ให้สมกับคำว่ามีจิตใจสูงจริง ๆ.

ศีลธรรมต้องมีทุกชั้นทุกตอนของวิวัฒนาการ

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า **ทุกชั้นตอนของวิวัฒนาการ** หมายความว่า มนุษย์เรามีวิวัฒนาการ คือความเปลี่ยนแปลงเจริญขึ้น ๆ. ถ้าเอาสำหรับมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ก็หมายความว่าตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องมารดา ก็มีวิวัฒนาการขึ้นมาเป็นชั้นตอน, กว่าจะเป็นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นมนุษย์ที่ถึงที่สุด, เรียกว่ามีหลายชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ มีความเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้มีการศึกษาค้นคว้ากันอยู่เป็นหลักเป็นฐานแล้ว ว่ามันมีอะไรแตกต่างกันอย่างไร. ในระยะที่เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นคนแก่ จะต้องมีระบบการปฏิบัติ ที่ถูกต้องทุก ๆ ชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการนั้น ๆ.

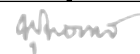
หรือว่าเราจะมองให้กว้างออกไป ว่ามนุษย์ยุคนี้มีวิวัฒนาการอย่างไร จะต้องมีความถูกต้องอย่างไร. เราจะเอาความถูกต้องอย่างมนุษย์ ในยุคหิน ยุคโบราณโบราณดึกดำบรรพ์มาเป็นหลักอีกนั้นมันไม่ได้; ต้องถือเอาในส่วนของว่า ยุคนี้ควรจะเป็นอย่างไร. นี่จึงจะเรียกว่า ถูกต้องทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของตน.

ที่นี้ยังขยายความออกไปได้อีกว่า ความถูกต้องนั้นหรือวิวัฒนาการนั้น มันยังมีทั้งทางฝ่ายวัตถุฝ่ายร่างกาย ฝ่ายจิตใจ และฝ่ายวิญญาณ. ท่านลองใช้คำเหล่านี้ให้ถูกต้อง. อาตมากำลังพูดว่า **ถูกต้องฝ่ายวัตถุ** คือวัตถุสิ่งของ; นับตั้งแต่พื้นแผ่นดิน บ้านเรือนอะไรขึ้นไป นี่ฝ่ายวัตถุ. และต้องมีความ **ถูกต้องฝ่ายร่างกาย** คือที่เนื้อที่ตัวของเราต้องมีความถูกต้องสำหรับจะอยู่เป็นผาสุก และใช้เป็นประโยชน์แก่จิตใจได้เต็มที่.

ที่นี้ยังจะต้องมีความถูกต้องฝ่ายจิต, ระบบจิตเท่านั้น คือมีใจคอปกติ ไม่เป็นโรคประสาท ไม่มีอุปสรรคในทางจิต, สามารถใช้จิตให้ทำงานทางจิตได้อย่างดี. นี้เรียกว่ามีความถูกต้องทางจิต เป็นระบบจิต หรือที่จะเรียกกันว่า mentality.

ที่นี้ระบบสุดท้าย คือ **ระบบสติปัญญา** ซึ่งอาตมามักจะเรียกว่าระบบวิญญาณ นี่คือความรู้ ความเชื่อ สติปัญญา ความคิดความเห็น ต้องถูกต้องอีกส่วนหนึ่ง.

ท่านทั้งหลายคงจะแยกได้เองว่า วัตถุกับกายนี้เป็นของวัตถุ, จิตกับวิญญาณนี้ก็เป็นเรื่องฝ่ายวิญญาณหรือฝ่ายจิต.

เรามีความถูกต้องทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิต ก็หมายความว่า มันถูกต้องทั้ง ๔ อย่างนั้น : ฝ่ายวัตถุภายนอก ฝ่ายวัตถุภายใน คือร่างกาย นี่ก็ถูกต้อง, นับตั้งแต่ว่า ต้องกิน ต้องอยู่ ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องบริหารร่างกาย ให้มีความถูกต้องสำหรับ อยู่เป็นผาสุก, หรือว่ามีร่างกายที่ใช้เป็นประโยชน์แก่การทำงาน ทางจิต แล้วก็มีจิตปรกติ สำหรับจะใช้ให้เป็นประโยชน์ที่จะ อยู่เป็นผาสุก, และจะเป็นประโยชน์สำหรับจะทำงานด้วย สติปัญญา ให้ก้าวหน้าในทางสติปัญญา; รวมความแล้วก็เรียกว่า มีความถูกต้องทั้งทางฝ่ายวัตถุ และทางฝ่ายจิต.

ที่นี้ก็แยกออกไปกว้างถึงกับว่า **ทั้งในส่วนสังคมและส่วนตัว**. ความถูกต้องทางสังคม มันก็เพื่อจะอยู่ในสังคมได้, ถูกต้องส่วนตัว ก็เพราะว่าส่วนตัวจะไม่มีปัญหา.

เป็นอันว่า เรามีความถูกต้องสมแก่ความเป็นมนุษย์ในทุกแง่ทุกมุม. ซึ่งขออ้ออีกทีหนึ่งว่า มีระบอบปฏิบัติถูกต้องแก่ ความเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในด้านวัตถุและทางจิต ทั้งในด้านสังคมและด้านส่วนตัว.

ควรจะจดจำข้อความเหล่านี้ไว้ สำหรับจะพูดจา กับพวก ที่กล่าวหาว่าศาสนาเป็นยาเสพติด; โดยเฉพาะเราพุทธบริษัท มีคำจำกัดความของพระธรรมหรือของพระศาสนาว่าอย่างไร. ควรจะศึกษาไว้ให้แตกฉานสำหรับจะต่อต้านการกล่าวหาของ ปรัชญา หรือการยึดหน่วงบุคคลในภายในไว้. อย่าให้เข้าใจผิด แหกคอกออกไปสู่ลัทธิซึ่งไม่เป็นศาสนาเอาเสียเลย ทั้งหมด

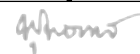
พุทธทาสธรรม (๕)

๖๘ ปัญหาของมนุษย์

นี่คือคำจำกัดความของคำว่าศีลธรรมและบุคคลผู้มีศีลธรรม.

ผู้ไร้ศีลธรรมมีลักษณะตรงข้ามกับผู้มีศีลธรรม

ที่นี้ก็มาถึงบุคคลผู้ไร้ศีลธรรม ก็เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรมาก นอกจากขอให้ถือเอาตามนัยะที่ตรงกันข้าม โดยปฏิบัติกันนัย ว่าเขาไม่มีระบอบปฏิบัติ มีแต่คำพูด ก็เรียกว่าเป็นผู้ไร้ศีลธรรม, หรือว่าเขาปฏิบัติแต่ไม่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ก็เรียกว่าผู้ไร้ศีลธรรม, หรือว่าถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ แต่ไม่ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ ไม่มีความถูกต้องทางวัตถุทางจิต, หรือไม่มีความถูกต้องทางสังคมและทางส่วนตัว. เขาก็มีการกระทำที่เรียกว่าไร้วัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรม โดยทางส่วนตัวก็หาความสงบสุขไม่ได้ เช่นต้องเป็นโรคจิตโรคประสาท หรือเป็นอยู่อย่างทุกข์ทรมาน. ที่นี้ทางที่เกี่ยวกับสังคม เขาก็เป็นภัยแก่สังคม, เราควรจะกล่าวหาว่า ผู้ไม่มีศีลธรรมเป็นภัยแก่สังคม, ควรจะถูกลงโทษ ด้วยเหตุผลเพียงว่าไม่มีศีลธรรม. นี้เรียกว่าผู้ไร้ศีลธรรม ไม่ต้องอธิบายโดยรายละเอียด ขอให้ถือเอาโดยนัยะตรงกันข้าม กับบุคคลผู้มีศีลธรรม.

สิ่ง دلใจ ให้มีศีลธรรม

ทีนี้เรามาต่อไป ถึงสิ่งที่จะ دلใจ ให้เรามีศีลธรรม อาตมาคิดว่าทุกคนมีความประสงค์ที่จะช่วยกันกอบกู้ให้ศีลธรรมกลับมา ดังนั้น เราควรรู้จักสิ่งที دلใจ ให้คนมีศีลธรรม.

เมื่อมองดูกันอย่างทั่วถึง ก็ จะพบความจริงข้อนี้ว่า สิ่งที จะ دلใจ ให้คนเรามีศีลธรรมนั้น มันก็อยู่ถึง ๓ ทิศทางหรือ ๓ อย่าง :-

อย่างแรกด้วยอำนาจของศาสนา ทีสั่งสอนเรื่องศีลธรรม อย่งไร เราอยากจะได้รับผลอย่งนั้น; เช่นอยากจะมีบุญ อยากจะมีกุศล อยากจะไปบังเกิดในสวรรค์ เป็นต้น ด้วยอำนาจ ทีศาสนาสอนให้อย่งนี้; เราก็ตั้งใจทีจะมีศีลธรรม แล้วก็ปฏิบัติ ศีลธรรม. นี้เรียกว่า มีศาสนาเป็นเครื่อง دلใจ.

ทีนี้อย่างที ๒. มีปรัชญาเป็นเครื่อง دلใจ หมายความว่า โลกสมัยนี้แกปรัชญา, โลกสมัยนี้บูชาสิ่งทีเรียกว่าปรัชญา. เขาก็ใช้หลักการทางปรัชญา ทีจะมาค่านึงค่านวดู, แล้วก็รู้ ว่า มนุษย์ควรจะมีศีลธรรมเพราะเหตุผลอย่งนั้น ๆ ๆ ใช้วิธี พิจารณาตามทางปรัชญา ก็ทำให้อยากจะมีศีลธรรม. นี้เรียกว่า ได้รับการ دلใจโดยทางปรัชญาของศีลธรรม.

ทีนี้อย่างที ๓. อำนาจของสังคม นี้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป อย่งทีลูกเด็ก ๆ เขาก็กลัว; เช่นว่า ถ้าไม่ทำตนเป็นคนดี แม็กก็ ไม่รัก พี่ป้า น้ำอกก็ ไม่รัก. ฉะนั้นเราต้องทำตนให้เป็นคนดีมี

ศีลธรรม; หรือจะเขยิบสูงขึ้นไปอีกหน่อยหนึ่งก็ว่า สังคมเขาจะไม่คบเรา, ถ้าเราทำตนเป็นคนเลวแล้วสังคมก็จะไม่คบค้าสมาคมกับเรา.

คนคนนี้ไม่ถือศาสนา และไม่มีปรัชญาอะไร นอกจากเหตุผลทางสังคมว่า เราต้องทำตนให้เป็นผู้มีศีลธรรม แล้วสังคมจะคบหาเรา, แล้วเราจะได้ประโยชน์จากสังคมนั้น. นี่ก็เป็นเครื่องดลใจ ให้คนมีศีลธรรมได้เหมือนกัน.

แต่ถ้าว่าเอาสังคมเดี๋ยวนี้เป็นหลักแล้ว คุณจะหมดหวัง; เพราะว่าสังคมเดี๋ยวนี้เป็นสังคมที่ไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที เขาต้องการสมาชิกที่ไร้ศีลธรรมไปเพิ่มเข้า. ฉะนั้นจะเอาสังคมเดี๋ยวนี้เป็นหลักเห็นจะไม่ได้, เพราะว่ามันหมายถึงสังคมที่ดี สังคมที่ดีเขาไม่อยากจะคบคนไม่มีศีลธรรม คนต้องทำตนให้มีศีลธรรมให้สังคมคบ. แต่เดี๋ยวนี้เมื่อสังคมไม่มีศีลธรรมไปเสียเอง คนก็เลยไม่ต้องกลัว ว่าสังคมจะไม่คบ เข้าไปเป็นสมาชิกที่ไร้ศีลธรรมในสังคมนั้นได้. พูดอย่างนี้จะเป็นการด่าสังคมมากเกินไปหรือไม่ก็ลองไปคิดดู. อาตมาจำเป็นที่จะต้องพูดอย่างนี้ ก็เลยต้องพูดอย่างนี้สำหรับข้อสังคมนี้ ขอให้ถือเอาใจความว่า หมายถึงสังคมที่ดี, ที่ถูกต้องที่มีศีลธรรม.

เอาละ เป็นอันสรุปความว่า เครื่องดลใจให้มีศีลธรรมนั้นมาจากทางฝ่ายศาสนา สอนให้มีศีลธรรม, แล้วจะได้ไปสวรรค์ เช่นนี้เป็นต้น. แล้วก็มาจากทางปรัชญา ผู้มีปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาทางฝ่ายศีลธรรม เขาก็คิดกันมาก ยุติว่า มนุษย์ควร

จะมีศีลธรรม นี่ก็เป็นอย่างที่ ๒. นี้อย่างที่ ๓ กลัวสังคมจะไม่คบค้า ก็ต้องทำตนให้เป็นผู้มีศีลธรรม.

ทีนี้เราจะกอบกู้ศีลธรรมกันโดยทางไหน ? ครูบาอาจารย์เหล่านี้ต้องการจะให้โลกนี้มีศีลธรรม ต้องการจะสอนศีลธรรม ก็จงใคร่ครวญดูเถิดว่า เราจะใช้เครื่องดลใจทางไหน ถ้าใช้ถูกมันก็ได้ทั้ง ๓ ทาง.

ทางศาสนา เมื่อเขามีความเชื่อทางศาสนา ไม่คิดนึกอะไรมากก็ขอให้ถือเอาตัวคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็ส่งเสริมให้เขามีศีลธรรมตามคำกล่าวในทางศาสนา นี้ก็ได้.

หรือว่าถ้าเขาชอบปรัชญา ก็ให้ศึกษาปรัชญาทางศีลธรรมกันบ้าง ว่าเหตุไรมนุษย์จะต้องมีศีลธรรม ก็ช่วยให้คนประชาชนมีศีลธรรมได้.

ทีนี้เรื่องสังคมนี้ เป็นเรื่องธรรมดาอยู่แล้ว เพราะว่าใคร ๆ ก็ต้องการประโยชน์จากสังคม. ฉะนั้นเมื่อสังคมยังดีอยู่ ยังต้องการความมีศีลธรรมอยู่ คนก็พยายามที่จะประจบสังคม ด้วยความมีศีลธรรม เราก็เพียงแค่ส่งเสริม.

โดยการกระทำ ๓ อย่างนี้ สามารถจะทำให้มนุษย์มีศีลธรรมได้. ขอให้พยายามสนใจทุก ๆ เรื่อง ที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการดลใจให้ประชาชนมีศีลธรรม.

อ้าว, ทีนี้มาถึงปัญหาที่ตั้งขึ้นว่า ใน ๓ อย่างนี้ เรา ครูบาอาจารย์ทั้งหลายนี้ เห็นว่าควรจะพยายามในส่วนไหนเป็นอย่างยิ่ง คือหวังพึ่งในส่วนไหน ?

ศาสนามีหลักเป็นแรงดลใจกว่าสิ่งใด

ตามความรู้สึกของอาตมา รู้สึกว่า เราควรจะหวังพึ่งอย่างแรก คืออิทธิพลดลใจของศาสนา. นี่ก็เพราะว่าทุกคนมีศาสนาของตน ๆ อยู่แล้ว เข้าใจศาสนาของตน ๆ ให้ถูกต้อง ก็ย่อมจะเกิดความดลใจไปในทางของศีลธรรมเอง. ศาสนาไม่ให้คำอธิบายอะไรมากนัก, และไม่ให้เกิดผลทางตรรกวิทยาหรือทางปรัชญา. บอกกันตรง ๆ เลยว่าทำอย่างนี้ แล้วก็จะได้รับผลอย่างนี้. ถ้าเป็นเรื่องลึกซึ้ง ก็ต้องอาศัยกฎอิทัปปัจจยตาซึ่งมันละเอียดลึกซึ้ง บางคนก็เข้าใจไม่ได้; แต่ถ้าเข้าใจได้ ก็อาศัยกฎของอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นวิธีการทางศาสนา; ไม่ควรจะจัดเรื่องนี้เป็นเรื่องปรัชญา คงจัดเป็นเรื่องของศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา. ต่อไปตามเดิม ว่ากฎอิทัปปัจจยตาเป็นของธรรมชาติ มีอยู่ว่าเมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี, เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี, เมื่อสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับไป, มันเป็นกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ไม่ใช่เรื่องทางปรัชญา. นี่แปลว่า เรามีเหตุผล มีน้ำหนัก เพียงพอที่จะชักจูงคนให้มีศีลธรรม เราจึงเอาเรื่องของศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินงาน.

ที่นี้จะคิดดูให้ลึกออกไปอีกนิดหนึ่งว่า เมื่อเราใช้หลักวิธีการของศาสนาเป็นหลักดำเนินงานนั้น มันมั่นคงกว่า; เพราะว่าการอาศัยเรื่องจริงของธรรมชาติ อาศัยธรรมะ อาศัยความสุจริต

โดยแท้จริงมาเป็นหลัก; เช่นว่า เราอาศัยความมีหิริและ
โอตตปปะเป็นหลัก คนก็มีศีลธรรม, ดึกว่าที่จะอาศัยความ
กตตันทางสังคมมาเป็นหลัก, หรือว่าจะอาศัยเหตุผลทาง
ปรัชญาทางตรรกวิทยา ซึ่งมันงอนแง่น ๆ ไปตามอำนาจของ
เหตุผลนั้น ๆ, ผู้เอาเรื่องจริงของธรรมชาติ ที่อยู่ในรูปแบบของศาสนา
เป็นหลักไม่ได้.

หิริโอตตปปะเป็นรากฐานศีลธรรม

เมื่อเอารูปแบบของศาสนาเป็นหลักแล้ว เราก็เริ่มเพาะปลูก
สิ่งซึ่งเป็นรากฐานของศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ หิริและ
โอตตปปะ. ขอให้ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย สนใจศึกษาเรื่องหิริ
และโอตตปปะให้เป็นอย่างมาก เพราะว่า เป็นรากฐานของ
ศีลธรรมโดยแท้จริง. ให้รู้ว่าคืออะไร? จะเกิดขึ้นได้อย่างไร?
จะปลูกฝังลงไปในชีวิตใจของเด็กอย่างไร? ขอจงรีบทำเกิด
ให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าหิริและโอตตปปะแล้ว ศีลธรรมก็จะออกงาม.

รายละเอียดของหิริและโอตตปปะ หาศึกษาได้จากตำรับ
ตำราทั่วไปก็มีรายละเอียดมากอยู่ จะมาพูดในที่นี้ก็จะดูจะไม่
พอ. แต่ขอสรุปความว่า ให้เขารู้จักละอายและกลัวต่อความ
ชั่ว, รู้สึกว่าความชั่วนี้เป็นอันตรายยิ่งกว่าสิ่งใดที่เรียกกันว่า
อันตราย, แล้วก็กลัวยิ่งกว่าสิ่งใดที่เรียกกันว่าน่ากลัว. ถ้าไม่กลัว

บาป ไม่กลัวความชั่ว นี่มันทำลายหมดไม่มีอะไรเหลือ. ถ้าเราอาศัยหลักเกณฑ์อย่างนี้ มันก็แน่นแฟ้น ก็มีได้ในความรู้สึก เพราะว่าฝังลงไปได้ในความรู้สึก ไม่ต้องฝากไว้กับปรัชญา.

ส่วนการที่จะให้อาศัย อิทธิพลทางสังคม มาเป็นหลักนั้น มันก็ไม่ค่อยจะมีหวัง ดังที่กล่าวแล้ว; เพราะว่าสังคมกำลังเปลี่ยนไปในทางไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที. ฉะนั้นจะไปอาศัยเรื่องสังคมนี้ดูจะลำบาก, และอีกอย่างหนึ่งการอาศัยความกลัวทางสังคมนั้นไม่แน่นอน ไม่เป็นธรรมชาติจริง ไม่ใช่หิริโอตตปปะ.

การที่กลัวคนเขาจะไม่คบนั้น ไม่ใช่หิริโอตตปปะ หิริโอตตปปะนั้นกลัวความชั่วอยู่โดยเป็นความชั่ว เป็นสิ่งที่น่ากลัว; นี้เรียกว่ามันเป็นความกลัวที่จริงกว่าการอาศัยเรื่องขู่ เรื่องหลอกจากภายนอกนั้นไม่ยั่งยืน. ฉะนั้นเราจึงไม่สอนกันแต่เพียงว่าให้กลัวว่าคนเขาจะไม่คบ, และการที่เราไม่ทำความชั่ว เพราะเพียงแต่กลัวคนจะไม่คบนั้น มันยังมีรากฐานน้อยไป ผู้ความมีหิริและโอตตปปะไม่ได้.

ฉะนั้นเรา รีบปลูกฝังหิริโอตตปปะ ลงในจิตใจของอนุชน, ของเด็ก ๆ ให้เขาเป็นคนมีหิริและโอตตปปะ. ในครั้งโบราณครั้งพุทธกาลถือว่าเป็นธรรมะอย่างสูง ถึงกับจัดว่าเป็นเทวธรรม คือเป็นธรรมที่ทำให้คนให้เป็นเทวดา คือคนที่ดีที่ประเสริฐนั่นเอง.

วิธีสอนศีลธรรมต้องอบรมฝึกทางกายวาจาใจ

เอ้า, ทีนี้ก็มาดูกันต่อไปถึงเรื่องที่จะสั่งสอนศีลธรรม เดี่ยวนี้เราสั่งสอนศีลธรรมกันอย่างสอนหนังสือ. นี่อาตมาใช้คำว่าสอนหนังสือ หรือวิชาความรู้ทั่ว ๆ ไป คือที่บอกให้จดให้จำ แล้วก็เก็บปิดไว้ในสมุด, ไม่มาอยู่ที่การกระทำ ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ. ถ้ายังสอนศีลธรรมเหมือนที่อย่างสอนหนังสือกันอยู่อย่างนี้ ไม่มีทางที่จะสำเร็จประโยชน์ คือไม่สามารถจะทำให้สังคมมีศีลธรรมได้; เราจะต้องสอนกันให้มากกว่านั้น.

ข้อนี้มันเนื่องกับครูบาอาจารย์. อาตมาขอรับรองว่า ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย อย่าเห็นว่าเรื่องศีลธรรมและวิธีการสอนศีลธรรมนี้ เป็นเรื่องของการศึกษา; ถ้าเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องของการศึกษาแล้ว มันน้อยไป มันไปอยู่ในระดับเดียวกันกับการศึกษาอย่างอื่น. ขอให้ถือว่า เรื่องศีลธรรมนี้ เป็นเรื่องคอขาดบาดตายของมนุษย์. **มนุษย์กำลังจะวินาศ เพราะความไม่มีศีลธรรม ประเทศชาติหาความสุขไม่ได้ เพราะความไม่มีศีลธรรม. ฉะนั้น การทำให้มีศีลธรรมนี้ ไม่ใช่เรื่องการศึกษาล้วน ๆ แต่มันเป็นเรื่องแก้ไขความเลวร้ายของมนุษย์ ของประเทศชาติของเราเอง หรือว่าของโลกทั้งโลก.** ถ้ามองค่าของศีลธรรมกว้างอย่างนี้แล้ว กำลังจิตกำลังใจมันจะมีมากพอ สำหรับที่จะทุ่มเทในการต่อต้าน ต่อสู้ ทุกอย่างทุกประการ เพื่อความมีแห่งศีลธรรม.

ดังนั้น จึงหวังว่า ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย คงจะไม่เก็บเรื่องศีลธรรมไว้ ในฐานะเป็นเรื่องการศึกษาธรรมดา; แต่จะยกขึ้นมาเป็นเรื่องสำหรับแก้ไขปัญหาของมนุษย์.

ผลที่เกิดจากศีลธรรมมีไม่พอ

ขอให้สังเกตดูเถอะว่า อะไร ๆ มันมารวมอยู่ที่เรื่องของศีลธรรม. เช่นเดี๋ยวนี้อันปัญหาทางเศรษฐกิจมีมาก เศรษฐกิจเลวมาก มันก็เป็นเรื่องของศีลธรรมไม่ใช่เรื่องของเศรษฐกิจ ถ้าคนยังดี ยังมีศีลธรรมอยู่ไม่ประพฤติเลว ไม่ประพฤติคดโกง เรื่องเศรษฐกิจมันก็ไม่เลวไม่ได้.

หรือว่าเรื่องการเมือง ถ้าว่าคนมีศีลธรรม การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรกไม่ได้. เดี๋ยวนี้อันใคร ๆ ก็เชื่อ พอใจที่จะกล่าวว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก นี่ก็เพราะว่านักการเมืองไม่มีศีลธรรม; ถ้าว่าทุกคนมีศีลธรรมการเมืองก็สกปรกไม่ได้.

เรื่องการเมืองนั้น เราให้ความหมายกันไว้ว่า การจัดให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อาชญา. ขอให้ครูบาอาจารย์ ผู้สนใจในคำว่า การเมือง ลองฟังความคิดเห็นของอาตมาบ้าง ว่าให้บทนิยามสำหรับคำว่า การเมืองนั้นไว้อย่างไร. เรามีความหมายสำหรับคำว่า การเมือง นี้ว่าการจัดการกระทำให้มวลมนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้

อาชญา, คือไม่ต้องใช้อาวุธสำหรับจะชนฆ่ากัน.

การมีศีลธรรม ทำให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อาชญา. ศาสนาเป็นระบบการเมืองที่ประเสริฐที่สุด, พระเป็นเจ้าเป็นยอดสุดของนักการเมือง; เพราะพระเจ้ามีหน้าที่ทำมนุษย์ให้อยู่เป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อาชญา. นี่ถ้าเรื่องศาสนาเข้ามา ศีลธรรมเข้ามา การเมืองก็เป็นเรื่องของความบริสุทธิ์คือถูกต้อง, ทำให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตราวุธจริงด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้การเมืองใช้ทั้งศาสตราวุธ ใช้ทั้งความโกหก ตลบตะแลง ใช้กลอุบายคดโกงต่าง ๆ นานา เพราะที่ไม่มีศีลธรรม. ถ้าเมื่อใดศีลธรรมกลับมาก การเมืองก็เปลี่ยนรูป ให้เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาน่าบูชา ทำโลกนี้ให้อยู่เป็นผาสุกได้. ฉะนั้นเราจึงถือว่า ศาสนาหรือเป็นศีลธรรมนั้นเป็นรากฐานของการเมือง.

ทีนี้ถ้าจะดูกันในเรื่องอื่น ๆ ต่อไปอีก เช่นเรื่องการปกครอง การพัฒนา อะไรก็ตาม เดี่ยวนี้ทำไม่ได้ดี; เพราะทำโดยคนที่ไม่มีศีลธรรม : ให้ทำอะไรก็เหมือนกับให้โอกาสสำหรับโกง, ใช้ไปทำอะไรก็เหมือนกับให้โอกาสสำหรับไปโกง เพื่อประโยชน์ส่วนตัว; มันก็เต็มไปด้วยเรื่องคดโกง. นี่สำคัญอยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม.

อาตมาารู้สึกว่า เรื่องศีลธรรม เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องทุกอย่าง เป็นรากฐานของทุกอย่าง, จึงเคยพูดว่า ขอให้มีการทวงใหญ่ที่สุด คือการทวงศีลธรรม ตั้งขึ้นมาเพื่อควบคุมการทวง

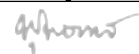
พุทธทาสธรรม (๕)

๗๘ ปัญหาของมนุษย์

ทั้งหลายทุก ๆ กระทบง; ก็รู้เหมือนกันว่าพูดไปเขาให้ไม่มีใครทำได้. แต่ข้อเท็จจริงมันมีอยู่อย่างนั้น ถ้าทำได้มันจะแก้ปัญหาได้ผล. ถ้าเรามีกระทบงศีลธรรม ใหญ่กว่าทุกกระทบง. ควบคุมทุกกระทบงให้มีศีลธรรม ปัญหามันก็หมดได้. นั่นแหละ เรื่องของคุณธรรม หรือเรื่องของศาสนา ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ศีลธรรมอยู่ที่ไหน ? อยู่ที่ส่วนแขนงน้อย ๆ ของสังคมศึกษา ให้ ๑๐ คะแนน มันบ่าบออะไรอย่างนั้นก็ไม่ว่า. อย่างว่าแต่จะไปเป็นกระทบงควบคุมกระทบงทั้งหลายเลย มันเป็นส่วนแขนงน้อย ๆ ของสังคมศึกษา ให้คะแนนเพียง ๑๐ คะแนน. นี่เป็นเรื่องบ่าหลัง เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.

หวังว่าครูบาอาจารย์จะช่วยกันไปต่อสู้อย่างยิ่ง ต่อสู้กันเสียใหม่ ให้เรื่องของศีลธรรมนี้ออกมาเด่นอยู่เหนือกว่าทุกเรื่อง, เพื่อควบคุมเรื่องทุกเรื่องให้มันมีศีลธรรม; จะมีความรู้วิชาแขนงไหนก็ตาม ให้นำโดยศีลธรรม, แล้วมนุษย์นี้ก็จะมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. ฉะนั้นเราพยายามสอดใส่สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม เข้าไปในวิชาความรู้ทุก ๆ แขนง ที่เราต้องอบรมสั่งสอนเกิด.

มีศีลธรรม ต้องตั้งต้นที่การบังคับตัวเอง

ที่นี้อาตมาก็อยากจะกล่าวถึงเรื่องที่มีมันเนื่องกัน ที่ว่าเราจะสอนศีลธรรมกันอย่างเป็นศีลธรรม เพื่อให้มีศีลธรรม ไม่ใช่เพื่อเป็นเรื่องสอนหนังสือ, เราจะตั้งต้นสอนศีลธรรมกันที่ไหน? ขอให้ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ช่วยคิดดูพลาจ คิดดูสำหรับจะรู้หรือคิดดูสำหรับจะแย้งหรืออะไรก็ตามใจเถอะว่า การสั่งสอนเรื่องศีลธรรม หรือเรื่องศาสนานี้มันตั้งต้นกันที่ไหน ๆ เด็ก ๆ จึงจะเข้าใจ หรือว่านักเรียนนักศึกษาทั่ว ๆ ไปจะเข้าใจ.

เรื่องนี้ขอตอบว่า ต้องตั้งต้นสั่งสอนกันที่การบังคับตัวเอง ถ้ามีใครมาถามว่า จะตั้งต้นเรียนพุทธศาสนาที่ไหน? คือจะมากถามว่า ก ข ก กา หรือ A B C D ของพุทธศาสนานั้นมันอยู่ที่ตรงไหน? เมื่อกกล่าวตามหลักของพระพุทธเจ้าแล้ว ต้องตั้งต้นเรียนกันที่เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. นี่คือ ก ข ก กา ของพระธรรมของพระศาสนา.

เราต้องมารู้จักสิ่งที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วบังคับมันให้ได้, จัดให้มันอยู่ในการควบคุมโดยถูกต้อง, แล้วก็มีศีลธรรมมีศาสนา มีอะไรต่าง ๆ. ถ้าเราไม่รู้จักตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่สามารถจะควบคุมมันได้ แล้วก็ไม่มีหนทาง ไม่มีเวลา ที่จะมีศีลธรรมหรือศาสนา. ฉะนั้นขอให้ครูบาอาจารย์สอนศีลธรรมแก่ผู้ศึกษา ให้ลึกซึ้งลงไปถึงรากเหง้าของมัน กล่าวคือการที่บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ได้.

พุทธทาสธรรม (๕)

๘๐ ปัญหาของมนุษย์

ไปศึกษาเรื่องปัจจุสมุปบาท ในระดับแรก ที่มีเป็นหลักชัดเจนอยู่ว่า ตาเห็นรูป เกิดจักขุวิญญาณ คือการเห็นทางตา คือ ตา อย่างหนึ่ง รูปข้างนอกอย่างหนึ่ง พอไปถึงกันเข้าก็เกิดการเห็นทางตา เรียกว่าจักขุวิญญาณ; สามอย่างนี้ คือตากับรูป กับจักขุวิญญาณ มาถึงกัน มาทำงานร่วมกัน. นี้เรียกว่าผัสสะ คือสัมผัส.

เมื่อมีสัมผัสแล้ว ก็ต้องมีเวทนา เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ คือชอบใจ หรือไม่ชอบใจ.

เมื่อมีเวทนาแล้ว ก็ต้องมีตัณหา คือความอยาก ไปตามอำนาจของเวทนานั้น. ถ้าชอบใจน่ารัก มันก็อยากจะได้; ถ้าไม่ชอบใจมันไม่น่ารัก ก็ไม่อยากจะได้, แล้วอยากจะทำลาย. ถ้าเวทนาไม่แน่นอน ความคิดนึกถึงก็ยิ่งเต็มอยู่ด้วยความสงสัยอยากก็อยาก แต่ไม่รู้จะอยากทำอะไร มันอยากโง่ ๆ ไปอย่างนั้นเอง. นี้จำแนกไปตามเวทนา ซึ่งมีอยู่ ๓ อย่าง คือเวทนาที่น่าพอใจ เวทนาที่ไม่น่าพอใจ เวทนาที่ยังเฉย ๆ เป็นกลางอยู่. นี้ทำให้เกิดความอยาก คือตัณหา.

เมื่อมีตัณหาอย่างนี้แล้ว ก็มีอุปาทาน, ความยึดมั่นถือมั่น เกิดเป็นความรู้สึกว่า ตัวกู ตัวฉัน ขึ้นมาที่เดียว, เป็นผู้อยากอย่างนั้นอยากอย่างนี้ ต้องการอย่างนั้นต้องการอย่างนี้ เรา ๆ อยู่ในใจ นี้เรียกว่า ตัวเรา เกิดแล้ว.

เกิดอุปาทาน อย่างนี้แล้ว ก็เกิดความมีแห่งตัวกู ที่เรียกว่า ภพ มีภพแล้วก็เกิดชาติ เป็นตัวกูโดยสมบูรณ์, แล้วปัญหา

ต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นแก่ ตัวกู่นั้น. เช่นปัญหาที่มาจาก ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความได้ ความเสีย ความประสพ กับสิ่งไม่เป็นที่รัก ความสูญเสียสิ่งที่รัก ความปรารถนาแล้วก็ไม่ได้ตามใจหวัง เป็นต้น; เพราะมันมีตัวกูเป็นผู้ออยาก ด้วยอำนาจของอวิชชา.

นี่ให้เด็ก ๆ เขารู้เรื่องที่จะเรียกว่าเรื่องจิตวิทยาก็ได้ เกี่ยวกับมนุษย์เรา ว่ามันมีอยู่อย่างนี้, ระบบกระแสของจิตที่จะคิด จะนึกไปมันมี อยู่อย่างนี้, แล้วมันมีต้นตอที่จะให้เกิดความคิด นี้ อยู่ถึง ๖ ทาง คือตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเอง.

เรื่องของตาเป็นอย่างไร ของหู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็น อย่างนั้น. คือมันพบอารมณ์ภายนอกแล้ว, เกิดรสอร่อย หรือ ไม่อร่อย เป็นต้นขึ้นมา ก็เกิดความอยากไปตามนั้น ก็เกิดยึดมั่น ถือมั่นในความอยากนั้นเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา.

ขอให้เข้าใจว่า ความรู้สึกที่ว่าตัวว่าตนนั้น เป็นของหลอก ๆ เกิดขึ้นเพราะความโง่ของจิตใจ ฉะนั้นตัวตนอันแท้จริงชนิดนี้ จึงมีไม่ได้ ถ้าเผชิญคดีดี อยากดี ถูกต้อง มันก็เป็นตัวตนที่ดี; ถ้าคิดชั่ว คิดเลว คิดผิดไป มันก็เป็นตัวตนที่เลว, แล้วก็มีปัญหา ด้วยกันทั้งนั้น ผู้เห็นตามที่เป็นจริงไม่ได้คือเห็นตามที่เป็นจริง ว่า มันเป็นเพียงกระแสของการปรุงแต่งของจิตใจ. อย่างเป็น ความทุกข์อย่างนั้นเราอย่าเอาเลย, อย่างไม่เกิดความทุกข์ เราเอาอย่างนั้น, อย่างไม่ทำความทุกข์ให้แก่เราและแก่ผู้อื่น เราก็เอาอย่างนั้น. นั่นก็เป็นศีลธรรม กลับเป็นประโยชน์แก่

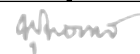
ตนเองและแก่ผู้อื่น.

ความไร้ศีลธรรมเกิดจากบังคับตนเองไม่ได้

ถ้าเราบังคับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ได้ เราก็ทำอย่างนี้ไม่ได้. เราก็จะไปแต่ในทางที่วิชาจะพาไปตามกิเลส ตัณหา อุปาทาน, มันก็สร้างควมไม่มีศีลธรรมขึ้นมา ทำให้คนเป็นทุกข์โดยรอบด้าน.

เพราะฉะนั้น ขอให้สอน ก ข ก กา แห่งศีลธรรม ด้วยการรู้จักการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กายใจ. ขอให้มองเห็นให้ชัดเจนไปว่า ระบบศีลธรรมจะมีอยู่อย่างใดเลิศอย่างไร ถ้าเราบังคับใจให้ทำอย่างนั้นไม่ได้ก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ระบบศีลธรรมจะมีประโยชน์ได้ ก็ต่อเมื่อปฏิบัติตามนั้น, ถ้าปฏิบัติตามนั้นไม่ได้ ระบบศีลธรรมก็เป็นหมัน. ฉะนั้นเราจะต้องบังคับ กาย วาจา ใจ หรือบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ขยายออกไปเป็น ๖ อย่างนี้ให้ได้; ประพฤติตามระบบศีลธรรมนั้นได้แล้ว ระบบศีลธรรมนั้นก็ไม่ใช่หมัน.

เดี๋ยวนี้เราต้องการมีศีลธรรม; ฉะนั้นเราจะต้องมีรากฐานการปฏิบัติที่ทำให้มีศีลธรรมให้ได้ เราจึงต้องมีการบังคับ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ให้ได้. บางคนอาจจะพูดว่า โอ๊ย, มันเป็นปรมาตม์ มากเกินไปโว้ย, มันอยู่เหนือวิสัยที่เราจะต้องรู้เสียแล้ว.

เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ไม่ยากรู้, แล้วก็ไม่สนใจ; ก็จะทำอย่างไรได้ เมื่อเขาไม่สนใจ.

เราไม่ได้ต้องการให้เรียนรู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างละเอียดลออพิศดารเกินไปนัก; เพียงแต่ให้รู้ว่ามันเป็นจุดตั้งต้นของความคิดนึก จะต้องควบคุมไว้ให้ดี ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง. ฉะนั้น เราจะต้องมีรากฐานของศีลธรรมกันอย่างนี้. ถ้าไม่อย่างนั้นก็ดูจะป่วยการที่จะมาขอร้องกันเฉย ๆ ว่าให้ทุกคนมีศีลธรรม เมื่อเขา บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ได้ มันก็มีศีลธรรมไม่ได้.

เดี๋ยวนี้โดยหลักการทางศีลธรรม เราต้องการให้ทุกคนมีความรู้สึก ว่า ทุกชีวิต คนทุกคน ทุก ๆ ชีวิต เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. เราบอกเขาอย่างนั้น, แล้วเขาก็ฟัง; พอที่ถึงคราวจะทำอย่างนั้น เขาบังคับความรู้สึกของเขาไม่ได้ แล้วเขาก็ไม่ทำไปในทางที่ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. เขาก็ทำอะไรเพื่อตนเขา ตัวกู เพื่อตัวกู เพื่อตัวกู มันก็มีแต่เรื่องทำเพื่อตัวกู; ความเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กัน ก็ไม่มีประโยชน์. เขาจะไม่กระทำอะไรหลาย ๆ อย่าง ที่เป็นความสงบสุขแก่บุคคลและแก่สังคม; เขาจะทำแต่ที่เป็นประโยชน์แก่ตัวกูของเขาเท่านั้นเอง; นั่นแหละคือความไร้ศีลธรรม. ความไร้ศีลธรรมมีมาจากการบังคับตัวเองไม่ได้.

การบังคับตัวเองนี่คือการบังคับกาย วาจา ใจ หรือขยายออกไปเป็นการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มนุษย์เราประกอบ

พุทธทาสธรรม (๕)

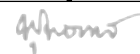
๘๔ ปัญหาของมนุษย์

ด้วยสิ่งทั้ง ๖ นี้ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นแขนงหนึ่ง ๆ สำหรับทำให้เกิดเรื่อง. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ บางทีก็เรียกว่า อินทรีย์ ๖; อินทรีย์ทั้ง ๖ อินทรีย์นี้แปลว่า เรื่องใหญ่ ตัวการใหญ่ ตัวการร้าย; ฉะนั้น จะต้องควบคุมให้ได้. ควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ ไว้ให้ได้ สิ่งต่าง ๆ ก็จะเป็นไปในทางของศีลธรรม, บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ ก็นำไปสู่การบังคับกาย วาจา ใจ ได้ นำไปสู่การบังคับตนเองได้. ศีลธรรมสูงสุดคือการบังคับตนเอง.

เมื่อบังคับตัวเองได้ จะรู้จักทุกสิ่งตามที่เป็นจริง

ที่นี้มองดูออกไปอีกหน่อยหนึ่งว่า เมื่อบังคับตัวเองได้ ก็จะรู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. สิ่งทั้งปวงไม่มีอะไรมากไปกว่าสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา; ถ้าสิ่งใดเข้ามาเกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา, เรา รู้จักมัน เรา รู้จักลักษณะต่าง ๆ, รู้จักความผันแปรปรุงแต่ง อะไรต่าง ๆ ก็แปลว่าเรา รู้จักสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง

โลกนี้มันใหญ่กว้าง จักรวาลนี้มันก็ใหญ่กว้าง มีอะไร ๆ ในโลกในจักรวาลนี้มาก แต่มันก็มีไม่มากไปกว่าสิ่งที่มันจะเข้ามาสัมผัส กับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา. พูดย่างนี้ว่าจะเอาเปรียบหรือไม่เอาเปรียบก็ลองคิดดู คือเราถือว่า มันไม่มี

อะไรมากไปกว่าสิ่งที่เข้ามาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเรา. ถ้าสิ่งใดไม่มาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรานั้นก็มีค่าเท่ากับไม่มี, หรือมันจะมีอยู่มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรกับเรา. ฉะนั้นเราจะถือว่า บรรดาสิ่งทั้งปวงนั้น คือสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเรา.

เมื่อเราควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราได้ เมื่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวงแล้ว เราก็มีโอกาสที่จะเข้าใจสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นอย่างไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ สิ่งนั้น ๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมันเอง, คือตามธรรมชาติ. อย่าไปหลงยึดถือว่าสิ่งทั้งปวงเป็นตัวเรา หรือสิ่งทั้งปวงเป็นของเรา, แม้แต่ส่วนใดส่วนหนึ่งก็อย่าได้ไปเห็นว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. นี้เรียกว่าเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง.

บังคับตัวตนได้ ความเห็นแก่ตัวจึงจะไม่เกิด

เมื่อเห็นโดยความไม่เป็นตัวเราอย่างนี้แล้ว มันก็มีผลต่อออกไปอีกชั้นหนึ่ง คือจะละความเห็นแก่ตัวเสียได้. ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา แล้วเราจะละความเห็นแก่ตัวเสียได้.

ความเห็นแก่ตัวนี้ ก่อนนี้พูดกันมาก ตีเตียนกันมาก ที่เรียกว่า selfish หรือ selfishness นี้ เขาทำ เขาตีเตียนกัน

พุทธทาสธรรม (๕)

๘๖ ปัญหาของมนุษย์

มาก; เดี๋ยวนี้ดูจะชอบกันเสียแล้ว, ชอบความเห็นแก่ตัวของแต่ละคน ๆ ต่างคนก็กอบโกยเอาตามความเห็นแก่ตัว กลายเป็นของน่ารัก น่าพอใจไปเสีย ไม่เป็นตัวเสนียดจัญไร เหมือนสมัยก่อนนั้น. สมัยก่อนนั้นเขาเห็นว่า ความเห็นแก่ตัวนี้เป็นตัวเสนียดจัญไร ไร้ศีลธรรม; เขาแข่งด่ากันอยู่ทั่ว ๆ ไป จนไม่มีใครกล้าแสดงความเห็นแก่ตัวออกมาให้ปรากฏ.

ครั้นมาบัดนี้โลกศีลธรรมมันเปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนมีความเห็นแก่ตัวกันมาก จนมีสมัครพรรคพวกมาก : ในแง่การเมืองก็ดี ในแง่เศรษฐกิจก็ดี ระดับโลกเอาที่เดียว, ที่นิยมความเห็นแก่ตัว ทำได้เพื่อประโยชน์ของตัวเอง แล้วก็ยกย่องกัน. ฉะนั้นเลยความเห็นแก่ตัวก็มากกลายเป็นของดี ของวิเศษ ของที่พึงปรารถนา ไปเสียอย่างนี้ โลกนี้จึงเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์.

แต่เมื่อก้าวตามความจริงแล้ว ก็ยังจะต้องกล่าวต่อไปตามเดิมว่า ความเห็นแก่ตัว เป็นตัวเสนียดจัญไรของโลก. เรารู้จักมันให้ดี รู้จักทางเกิดของมันให้ดี, ควบคุมมันเสียให้ได้. นี่ก็คือการที่รู้จักเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ควบคุมให้ได้ ก็จะบังคับตัวตนได้ ก็จะบังคับความเห็นแก่ตัวไม่ให้เกิดได้; โลกก็จะมีศีลธรรม. มันเป็นเรื่องเดียวกับการไม่บังคับตัว; เมื่อไม่บังคับตัว ก็มีความเห็นแก่ตัว; เมื่อมีความเห็นแก่ตัว ก็ทำไปตามความเห็นแก่ตัว, คือเรื่องไร้ศีลธรรม. แล้วมนุษย์นี้ก็เต็มไปด้วยความไร้ศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้เรามาพูดกันเรื่องนี้ ว่าเรื่องมนุษย์ไร้ศีลธรรม มัน

ผู้มีศีลธรรม กับ ผู้ไร้ศีลธรรม คือใคร

dharma

จะรวมตัวเราเข้าไปอยู่ในชุดนั้นด้วยหรือไม่ ? แต่ละคน ๆ ก็ไปพิจารณาตัวเองดูว่าตัวเองรวมอยู่ในหมู่ที่ไร้ศีลธรรมหรือไม่ ? วัดกันง่าย ๆ ด้วยเรื่องความเห็นแก่ตัว หรือว่าไม่มีความเห็นแก่ตัว.

โลกทุกวันนี้มีปัญหาเส้นทางศีลธรรม

ทีนี้ก็จะดูกันต่อไปสักหน่อยว่า ในโลกทุกวันนี้มีศีลธรรมกันอย่างไร ? หรือถ้าจะพูดให้ดีกว่านั้นก็จะต้องถามว่า โลกทุกวันนี้มีปัญหาทางศีลธรรมอย่างไร ? อาตมาอยากจะกล่าวว่า โลกทุกวันนี้กำลังมีปัญหาทางศีลธรรม ถึงขนาดที่ว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาแล้ว โลกนี้จะต้องวินาศ. บางเวลาเราทำตัวเราเหมือนกับว่า ไปเฝ้าพระเจ้า แล้วก็สนทนากับพระเจ้าว่า โลกนี้มันกำลังเป็นอย่างไร ? เพราะเหตุว่าพระเจ้านี้เฝ้ามองดูโลกอยู่ตลอดเวลา.

เรามีรูปจำลองของอวโลกิเตศวร อยู่ที่สนามหญ้าทางนั้น เรียกว่าอวโลกิเตศวร แปลว่า พระอิศวรผู้สูงสุด, พระเจ้าผู้สูงสุด ผู้มองโลกอยู่ทุกเวลาด้วยความปรารถนาจะช่วยโลก. บางเวลาเราไปยืนดูอวโลกิเตศวร ทำเหมือนกับจะสนทนากันว่า เดี่ยวนี้โลกมันเป็นอย่างไร ? ความเมตตาปรานีของอวโลกิเตศวรนั้นมีคุณค่าบ้างหรือไม่ ? มันก็กลับไปพบว่าเป็นหมัน, ความเมตตา

ปราณีของพระเจ้านั้นเป็นหมัน.

โลกไปบูชาวัตถุนิยมแทนพระเป็นเจ้าเสียแล้ว, แล้วก็มี
ความพินาศทางจิตทางวิญญาณ เรียกว่าตายทั้งเป็น ตายทาง
วิญญาณ, ตายทั้งเป็นอยู่ทุก ๆ นาทีก็ว่าได้ ซึ่งเป็นการตายที่
เสียหายอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าตายเข้าโลงเสียอีก. คนก็ไม่รู้สึกว่า
ตายอย่างนี้น่ากลัว, ไปกลัวแต่เรื่องตายเข้าโลงซึ่งเป็นเรื่องของ
ธรรมดา หมู หมา กา ไก่ อะไรมันก็ตาย; แต่ตายทางจิต ทาง
วิญญาณ หมดความเป็นมนุษย์นี้ไม่กลัว.

นี่ก็เป็นอันว่า โลกนี้มันเป็นโลกที่ไร้ศีลธรรม ก็มีหวังที่จะ
พินาศ; เว้นเสียแต่ว่าศีลธรรมจะกลับมา ศีลธรรมจะกลับมา
ทันท่วงที ช่วยโลกนี้ไว้ได้. ฉะนั้นควรจะต้องว่า เรามีความคิดที่
ดีกันแล้วทุกคนนี้. ทุกคนมีความคิดที่ดี มารวมกันที่จะกอบกู้
ศีลธรรม เพื่อให้ศีลธรรมกลับมาช่วยโลกนี้ทันท่วงที. เกี่ยวกับ
ข้อนี้ เขียนไว้เป็นคำกลอนจำง่าย ๆ ว่า :-

บางเวลา สนทนา กับพระเจ้า
ท่านคอยเฝ้า ดูโลก อันโยกไหว
ด้วยขันตี เมตตา ปราณีไป
เท่าไรไร สัตว์โลก ยังโยกโคลง
เพราะเมาจัด ด้วยวัตถุ- ฤนิยม
เกิดระทม ทุกขร่ำย กว่าตายโหง
ตายทั้งเป็น เหมือนว่าเล่น, ทุกชั่วโม่ง

ยิ่งกว่าตาย ไส้โลง ซึ่งครั้งเดียว
 ทำอย่างไร ก็ยังไม่ มองเห็นทาง
 จะเลิกล้าง หมดสิ่ง นำหวาดเสียว
 เมื่อศีลธรรม กลับผัน มาทันทีียว
 โลกจะเกี่ยว กอบสุข ยุคศรีอารีย์.

พระศรีอารีย์ คือพระพุทธเจ้าที่ทุกคนหวังว่าจะมาข้างหน้า
 ซึ่งในเวลานั้นจะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์ของมนุษย์.

นี่จะมีหวังในการให้ศีลธรรมกับมาหรือไม่ ? มันก็อยู่ที่
 พวกเราเหมือนกันว่าจะเอาจริงกันหรือไม่ ? เดียวนี้เราต้อง
 ต่อสู้กับโลกที่กำลังหมุนไปในทางไร้ศีลธรรม ขอให้นึกถึงความ
 เียงของโลก; ถ้าโลกมันเอียงไปทางไหน แล้วทุก ๆ อย่างมัน
 เทไปทางนั้น มันยากที่จะไหลทวนกลับ. นี่โลกกำลังเอียงไป
 ทางที่ไม่มีศีลธรรม คือเอียงไปตามอำนาจของกิเลส, แล้วโลก
 หรือสัตว์โลกเหล่านั้น ก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเรากำลังเอียงไปทางวินาศ
 เขาไม่รู้สึกรู้ตัว.

เหมือนกับอย่างเดี๋ยวนี้เราพูดกันเรื่องศีลธรรมไม่รู้เรื่อง
 หาค้นพูดด้วยเรื่องศีลธรรมยาก; เพราะเขาไม่เห็นว่าเป็นปัญหา.
 เขาเห็นว่ามันดีอยู่แล้ว และมันกำลังดีที่สุดสำหรับเขา,
 สภาพอย่างนี้มันดีที่สุดในแล้วสำหรับเขา; ฉะนั้นเขาก็สิ้นหัว
 ในการที่จะมาพูดถึงเรื่องศีลธรรม.

บางที่เขากลัวล่วงหน้าไปด้วยซ้ำ ว่าถ้าศีลธรรมกลับมา

พุทธทาสธรรม (๕)
๙๐ ปัญหาของมนุษย์

ประโยชน์บางอย่างที่เขาเคยได้มันจะไม่ได้ เขาจะเสียประโยชน์ทางวัตถุอย่างมหาศาลทีเดียว ถ้าศีลธรรมกลับมา. เพราะว่าเขากำลังประสบความสำเร็จในการโกง โดยปราศจากศีลธรรม เขาก็ถือเอาว่า ได้นั้นแหละดี, ถือเอาว่าได้นั้นแหละดี; ถ้าไม่ได้ก็ว่าไม่ดี, ได้ตามที่เขาต้องการนั้นแหละคือความยุติธรรม เขาว่าความยุติธรรม นั้นคือความที่เขาได้ตามที่ต้องการ คนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ. ข้อนี้สรุปเป็นคำกลอนก็ได้ว่า คนทุกวันนี้เขาถือหลักว่า :-

ถ้าเขาเปรียบ เขาไม่ได้ ก็ว่าไม่ถูก
ถ้าจุมูก ได้ทุกที ก็ว่าดีเหลือ
ถึงวันดี เกิดมี เกลือจิมเกลือ
ร้องว่าเปื้อ โลกอะไร ไม่เป็นธรรม.

นี่ดูคนทุกวันนี้ ถ้าเขาเอาเปรียบคนอื่นไม่ได้ เขาวามันไม่ถูก ถ้าเขาเปรียบคนอื่นได้ทุกที ก็ว่าดี. บางคราวมันเกิดมีคนดีขึ้นมา เอาเปรียบเขาไม่ได้, หันไปทางไหนก็เอาเปรียบเขาไม่ได้. คนคนนั้นก็ว่าโลกนี้น่าเปื้อ เพราะว่าเอาเปรียบใครไม่ได้.

คนพวกนี้ มีโลก ของตัวเอง
ไปตามเพลง ของกิเลส ที่อุบถัมภ์

ไม่ยอมรับ อะไรหมด แม้กฎกรรม
 ความเป็นธรรม นั่นคือได้ ตามใจตัว
 ไกลจากสัตว์ ไปทุกที่ ที่ว่าเจริญ
 หาส่วนเกิน มาเทิดไว้ ใส่เกล้าหัว
 ใช้สงคราม ตัดสินความ ไม่คร่ำมกแล้ว
 ว่าความชั่ว จะไหม้โลก เป็นโคกไฟ.

โลกกำลังบูชาส่วนเกินเพราะกิเลสเข้าครอง

คนทุกวันนี้บูชาส่วนเกิน ส่วนเกินนั้นเพื่อกิเลส; ถ้าไม่มีกิเลส ไม่มีอะไรต้องการส่วนเกิน. ฉะนั้นถ้าเกิดต้องการส่วนเกินแล้ว คั่นดูให้ดีเถอะ ว่ามันเป็นความต้องการของกิเลสสำหรับกิเลส. ฉะนั้นอย่าให้มีอะไรเกิน ที่เกินจำเป็นสำหรับมนุษย์.

เดี๋ยวนี้โลกนี้ก็กลายเป็นโลกของกิเลส; เพราะว่ากิเลสกำลังแผ่ซ่านทั่วไป โดยอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่บังคับมันไม่ได้ มันก็ทำให้กิเลสเกิดขึ้น, แล้วก็แผ่ซ่านทั่วไป เหมือนกับว่ากิเลสมันยึดครองโลก แล้วมันได้ทำอะไรทั้งไว้ในโลกก็จงคิดดู. ในโลกนี้มีการสร้างสรรค์อะไรมากมาย แล้วเหลืออะไรไว้เป็นซากของกิเลส ก็ไปคิดดู. ที่เรียกว่าความเจริญสวยงาม ก้าวหน้า สร้างนั่นสร้างนี่เต็มไปหมดทั้งโลก จนกว่าโลกนี้มันจะหมดวิบัติอยู่แล้ว เอามาถล่มเล่นด้วยไฟ-

พุทธทาสธรรม (๕)

๙๒ ปัญหาของมนุษย์

กิเลส ไฟต้นหาของมนุษย์ทั้งหมด มันเหลืออยู่เป็นขี้เถ้าของไฟนี้.

เราจะต้องพูดว่า ที่เห็นดำตาอยู่ในโลก; เป็นตีกลิบชั้นกิติ เป็นตีกิร้อยกว่าชั้นกิติ เป็นเรือรบ เรือบิน เป็นอะไรต่าง ๆ กิติเต็มไปทั่วโลกนั้น มันไม่ใช่อะไรดอก มันเป็นขี้เถ้าที่เหลืออยู่โดยไฟกิเลสต้นหาของมนุษย์ มันไหม้สิ่งเหล่านั้นเหลืออยู่เป็นขี้เถ้า; แต่เราไม่เห็นว่าเป็นขี้เถ้า, แต่เราไม่เห็นว่าเป็นขี้เถ้า เราเห็นว่าสวยงามที่สุด ตึงตึงร้อยชั้นแล้วมีอะไร ๆ ครอบถ้วนไปหมด มีอะไร ๆ เหมือนกับเป็นของทิพย์ เป็นของเทวดา.

ถ้ามองให้ดีจะพบว่า นั่นมันเป็นขี้เถ้าของกิเลสต้นหา ที่มันไธหวัมนุษย์สำเร็จ, แล้วสร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา. กิเลสต้นหาผ่านไปแล้วเหลืออยู่แต่ขี้เถ้าเป็นตีก ๑๐ ชั้นบ้าง ๑๐๐ ชั้นบ้าง เป็นถนนหนทาง เป็นอะไรต่าง ๆ ที่เรียกกันว่าความเจริญ.

นี่เรียกว่า เมื่อกิเลสมันครองโลก มันเป็นไฟเผาโลกเหลือขี้เถ้า คือสิ่งต่าง ๆ ที่คนในโลกนี้กำลังสร้างขึ้น; แต่คนเขาไม่เห็นว่ามันเป็นขี้เถ้าของกิเลสต้นหา ที่เป็นไฟ ที่ไหม้ลูกกลมแล้วก็ผ่านไปแล้ว. เขากลับเห็นว่า, นี่คิวิไลซ์, นี่ Civilization ที่เต็มอยู่ในโลก ไม่มองเห็นว่าเป็นขี้เถ้าของกิเลสต้นหาของมนุษย์นั่นเอง; เขาก็ยิ่ง หลงไหลในขี้เถ้าของกิเลสต้นหา. ทุกคนเลยไม่ชอบศีลธรรม เพราะไม่หลงไหลในขี้เถ้าของกิเลสต้นหา จึงมีอาชญากรรม คือสงครามร้อน สงครามเย็น สงครามนานาแบบเต็มไปทั่วโลก ให้มันเป็นโลกที่ร้อนระอุ.

ทุกคนในโลกเป็นเปรตเทวดา เปรตนี่แปลว่า ผู้หิว, เทวดา
ผู้สำราญ สำราญ สำอาง. เปรตเทวดา เป็นเปรตแต่เป็นเทวดา
สำราญ สำราญ สำอาง; แต่อยู่ด้วยความหิว หิวชนิดที่ไม่รู้จัก-
พอได้ นี่คือโลกทุกวันนี้ ที่เรียกว่าเป็นโลกของกิเลส. เขียนเป็น
คำกลอนง่าย ๆ ว่า :-

เมื่อกิเลส ไหลนอง ยืดครองโลก
มันสุดแสน ไสโครก ที่โกรกไหล
เมื่อกระแส ไฟค้นหา ไหม้พาไป
ทิ้งซากไว้ ระเกะระกะ อนิจจัง
กลับยกย่อง ว่านั่นสิ่ง ศิวีไลซ์
ยั่วความใคร่ เป็นเหยื่อ แก่เนื้อหนัง
เป็นเครื่องล่อ กามา บ้าติดตั้ง
ทั่วโลกคลั่ง ก็ยิ่งคล้าย อบายภพ
ทั้งแก่ม่า สาวหนุ่ม ล้วนจมกาม
เกลียดศีลธรรม เห็นเป็นหนาม ระคายชบ
อาชญากรรม ลูกลาม สงครามครบ
ร้อนตลบ โลกกิเลส ส่วงเวชจริง.

นี่ขอให้คุณว่า โลกเดี๋ยวนี้กำลังเป็นโลกของกิเลส มีกิเลสไหล
นองไปทุกหัวระแหง; แต่มองไม่เห็น เพราะมันอยู่ในหัวใจ
ของคน. มันไม่เหมือนน้ำเน่า, มันไม่เหมือนคลองเน่า คุณเฝ้า,

แต่มันเนาอยู่ในหัวใจของทุกคน. นี้เรียกว่าโลกของกิเลส. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ เขากลับเห็นโลกน้ำเน่านี้ เป็นโลกที่พัฒนา, โลกที่เจริญ.

การพัฒนาในโลกทำด้วยกิเลส ยังมีทุกข์

การพัฒนาของโลกนั้นแหละ ดูให้ดี ๆ ว่าพัฒนาเพื่ออะไร? การพัฒนานั้นพัฒนาเพื่ออะไร? พัฒนาเพื่อให้จบสิ้นพัฒนาเพื่อให้อาวินาศ หรืออย่างน้อยก็ให้มันจบเร็วกว่าธรรมดา นี่เขาพัฒนา ๆ. เดี่ยวนี้คำว่าพัฒนา เป็นคำที่พูดมาก ในวันหนึ่ง ๆ ในโลกปัจจุบันนี้ อะไรก็พัฒนา; แต่แล้วก็ไม่ดูให้ดีว่าพัฒนาเพื่อวินาศ หรือพัฒนาเพื่ออะไรกันแน่?

ถ้าพัฒนาด้วยกิเลสแล้ว มันก็คือการเร่งฆ่าตัวเอง การรีบฆ่าตัวเอง, รีบทำลายทรัพย์สินธรรมชาติในแผ่นดิน อะไร ๆ ก็ออกมาในรูปแบบที่เฟ้อที่เกิน จนหาความสงบสุขไม่ได้. เขาไม่รู้จักรู้ว่าเท่าไรถูกต้อง หรือพอดี ก็พัฒนาเตลิดเปิดเปิงไป จนมีความวินาศ; เพราะว่าพัฒนาวัตถุเกินภูมิธรรม เพราะว่าเขาพัฒนาวัตถุเกินภูมิธรรมของจิต, ไม่เคยคิดที่ว่าอันนี้มันเกิน. สิ่งที่เราศีลธรรมกลับเห็นเป็นเรื่องพัฒนา ยิ่งพัฒนายิ่งมีความทุกข์. เขียนไว้จำง่ายกว่า :-

โลกพัฒนา ที่เรียกว่า เดเวลลพ
 ดูจะเพื่อ จุดจบ เสียมากกว่า
 หรืออย่างน้อย ให้จบเร็ว กว่าธรรมดา
 นึกแล้วพา อนาคตใจ ใครทำวังดัง

เร่งพัฒนา เหมือนเร่งฆ่า ให้ตัวตาย
 ทรัพย์สินธรรมชาติ อดถวาย คล้ายกับวิ่ง
 ผลได้มา เพื่อกว่า จำเป็นจริง
 จนยุ่งชิง กันไปหมด อดเยือกเย็น

โลกพัฒนา วัตถุเหลือ เห็นอภุมิธรรม
 ไม่อิมหน้า ไม่คิดเปลื้อง พวกเรื่องเหม็น
 เรื่องอวกาศ เรื่องอาละวาด เกินจำเป็น
 ยิ่งโหดเหี้ยม ยิ่งสุขุสไสก โลกพัฒนา.

นี่ดูเถอะ คำว่าพัฒนาเป็นคำที่ไพเราะ ฟังแล้วน่าชื่นใจ
 แต่เดี๋ยวนี้เขาพัฒนาสำหรับความวินาศ, พัฒนาให้รกรุงรังไป
 ด้วยสิ่งที่เพื่อ, เพื่อคือไม่ทำให้เกิดความสงบได้ เห็นเรื่องบาป
 เรื่องอกุศล เป็นเรื่องดีไปเสีย จึงได้ส่งเสริมกิเลสกันเป็นการ
 ใหญ่.

เดี๋ยวนี้เรื่องลามกอนาจารเข้ามาแทนศีลธรรม. ทุกคนไป
 ดูเถอะ โดยเฉพาะในเมืองหลวง ถิ่นที่เจริญแล้ว เต็มไปด้วย
 ลามกอนาจาร แสดงอยู่เป็นรูปภาพ ก็มี เป็นสถานที่ ก็มี
 เป็นบริการ ก็มี อะไรล้วนแต่เป็นลามกอนาจาร. เขาว่ามันเป็น

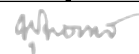

ศิลปะ ไม่ถือว่าเป็นลามกอนาจาร ก็เลยบูชาลามกอนาจาร;
 แลออกไปทีละนิด ๆ ก็ไม่เห็นว่าเป็นลามกอนาจาร จนถึงกับไปบูชา
 สิ่งที่เป็นลามกอนาจารโดยเต็มตัว. ไม่มีรัฐบาลไหนในโลกจัดการกับ
 สิ่งเหล่านี้ เพราะว่าเขาก็ชอบเหมือนกัน ไม่มีครูบาอาจารย์
 คนไหนจัดการกับสิ่งเหล่านี้ เพราะว่าเขาก็ชอบเหมือนกัน.
 ฉะนั้นก็เลยมีเรื่องบูชาลามกอนาจาร. เขียนไว้จำง่ายลืมนยาก
 ว่า :-

โลกอี๊ดอั๊ด พัฒนา บูชาไป
 เพราะแลอใจ ทีละนิด คิดไม่เห็น
 ไม่มีใคร ตำหนิใคร เพราะใจเป็น
 ในเชิงเช่น เดียวกัน ไม่ทันรู้
 รัฐบาลไหน ในโลก สับโขกมัน
 ดูจะชอบ เหมือนกัน ทำใ้ก้อยู่
 พวกนักบวช แอบหา ภาพมาดู
 คุณควรรู้ พราวงศิลป์ไป ใช้ได้ไกล
 ความก้าวหน้า ทางเนื้อหนัง อย่างนี้เอง
 ครั้นพัฒนา จบเพลง ไม่ไปไหน
 บูชาไป ถึงทวนหัว มั่วกันไป
 จิตยุคใหม่ ไม่ต้องใจ หยุดไปที.

นี่เราต้องการศีลธรรม ต้องหยุดบูชาอนาจารว่าศิลปะ

กันเสียที. เดียวนี้เรากำลังต้องการศีลธรรม; ความลุ่มหลงในเรื่องลามกอนาจารทำให้เหยียบย่ำศีลธรรม มันอยู่ด้วยกันไม่ได้. ฉะนั้นจิตที่บูชาลามกอนาจารนั้นหยุด คือใช้ภาษาโลกโดกว่าไปนี้หยุดกันเสียที แล้วก็จะหมุนไปในทางศีลธรรมได้ง่าย.

โลกบูชาเหยื่อกิเลส จนเห็นว่าปากท้องสำคัญกว่าธรรม

เดี๋ยวนี้โลกกำลังบูชาไป คือเหยื่อของกิเลส; ธรรมะก็ไม่มี, ศีลธรรมก็ไม่มี, จนเห็นว่า เรื่องอันสนุกสนานเริ็ดอร่อยนี้สำคัญก็เลยบูชาสิ่งเหล่านี้กันเสียหมด, จนเกิดมีปัญหาคืนขึ้นในหมู่คนบางคนว่า มีกินทางปากทางท้อง กับมีธรรมะนี้ อันไหนจะสำคัญกว่ากัน? คนส่วนมากว่า ถ้ายังไม่อิ่มปากอิ่มท้อง แล้วก็อย่าไปศึกษาธรรมะเลย. อย่าไปเกี่ยวข้องกับธรรมะเลย ให้อิ่มปากอิ่มท้องกันเสียก่อน แล้วปากท้องของเขาก็ไม่รู้จักอิ่มจักพอ ก็เป็นอันว่า ไม่ต้องมีเรื่องสำหรับธรรมะกัน.

นี่มันกำลังเป็นปัญหา ดึงกันไปดึงกันมา ในระหว่างคน ๒ พวก อีกพวกหนึ่งว่า ธรรมะสำคัญกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง, คนหนึ่งว่า เรื่องปากเรื่องท้องมันสำคัญกว่าธรรมะ. ในที่สุดคนส่วนใหญ่ก็ไปเอาเรื่องปากเรื่องท้องกันหมดเกือบทั้งโลก. คนที่เอาธรรมะนี้มันน้อย มันสู้ไม่ได้ โลกนี้ก็ไม่มีศีลธรรม;

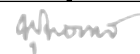
พุทธทาสธรรม (๕)

๙๘ ปัญหาของมนุษย์

แม้แต่จะเอามาทำยาหยอดตาก็หายาก. ลองเปรียบเทียบดู
 ถေး ว่าจะเอามาทำยาหยอดตาก็ยิ่งยาก. นี่พวกเรานี้บ้าบอ
 กันหรือไม่ที่กำลังจะรื้อฟื้นศีลธรรมนี้ ? เดียวนี้มันกำลังอยู่ใน
 ภาวะที่จะเอามาทำยาหยอดตาก็ยิ่งหายาก. อาตมาเขียนไว้กัน
 ลืมว่า :-

โลกกำลัง มีปัญหา ว่าพระธรรม
 สำคัญว่า ข้าวน้ำ นั้นใช่ใหม่ ?
 เราดีได้ เพราะศีลธรรม บำรุงใจ
 โลกวิไล เลิศล้ำ เพราะธรรมพา
 พวกหนึ่งว่า หิวนัก ต้องอิมก่อน
 แล้วค่อยสอน ศีลธรรม กันเถิดชา
 พวกหนึ่งว่า จะอิมต้อง ธรรมต้องมา
 หิวเจียนบ้า เพราะศีลธรรม ไม่ค้ำใจ
 คนส่วนน้อย สนใจ ใคร่ธรรมะ
 ส่วนมากผละ หันเห เกล่ไกล
 หาเนื้อหนัง ทั้งแก่มุ่ม ฟุ่มเฟือยไป
 โลกเลยไม่ มีพระธรรม ทำยาตา.

นี่ขอให้คิดดูเถอะว่า มันเป็นปัญหาเฉพาะหน้า ของครูบา
 อาจารย์ที่จะสอนศีลธรรมอยู่โดยตรง จะไปสอนศีลธรรมแก่คน
 ที่เห็นว่า ข้าวน้ำสำคัญว่าศีลธรรมกันได้อย่างไร ?

การศึกษาในปัจจุบันไม่ส่งเสริมศีลธรรม

ที่นี้ การศึกษาในปัจจุบันนี้ก็ไม่ช่วย เพราะว่าการศึกษากำลังมีอะไร ๆ ชนิดอื่น ซึ่งไม่ค่อยจะส่งเสริมศีลธรรม; เพราะไม่รู้จักศีลธรรม ไม่ยกเอาเรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าการศึกษา. อย่างที่ว่ามาแล้วเมื่อตะกี้ว่าเรื่องศีลธรรมนี้มันเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย อย่าเอาไปเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แขนงหนึ่งของสังคมศึกษา แล้วให้เพียง ๑๐ คะแนน. นี้เราจะต้องถือว่า การศึกษายุคนี้กำลังผิด; ถ้าการศึกษายุคนี้ถูกต้อง ปัญหาอย่างที่เกิดอยู่ก็จะไม่เกิด เดี่ยวนี้ปัญหาเกิดอยู่แต่ ๆ แล้วจะไปแก้ตัวได้อย่างไร.

การศึกษาที่ให้มา อย่างที่ถือกันว่าดีที่สุดแล้ว ทำให้คนรุ่นใหม่รุ่นหนึ่งคุ่มคั่ง ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไร ไม่รู้จักชาติศาสนา พระมหากษัตริย์; อยากจะจัดจะตั้งเอาใหม่. เรียนจบแล้วก็ยังไปชอบยาเสพติด; นี้สอนกันอย่างไร ที่ว่าเรียนจบแล้วยังไม่รู้จักยาเสพติด, ยังไม่รู้จักกลัวยาเสพติด. มันเป็นการศึกษาที่บ้า สอนคนให้จบแล้วไปพอใจยาเสพติด แล้วให้ลุ่มหลงในเรื่องกามารมณ์ เป็นผู้สนับสนุนบริการทางกามารมณ์โดยพวกคนที่มีการศึกษาเหล่านี้. เรียนจบแล้วไม่มีพ่อไม่มีแม่ คือไม่มีพ่อแม่ที่มีบุญมีคุณ, แล้วเรียนจบแล้วก็เห็นว่าบุญนี้เป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ เป็นเรื่องยาเสพติด.

เหมือนพวกหนึ่งเขาว่า : ว่าบุญว่าศาสนาเป็นยาเสพติด.

หลงเรื่องฟุ่มเฟือยเรื่องสำเร็จสำราญเหล่านั้นว่าเป็นเรื่องดี, ประณามศีลธรรมหรือศาสนาว่าเป็นยาเสพติด เหมือนที่วันก่อน มีพวกฮิปปี ฮิปปีระบาดเต็มไปทั่วโลก; นี่ก็เป็นผลของการศึกษาที่ทำให้เกิดฮิปปีพวกนี้. ยิ่งเรียนเท่าไร ก็ยิ่งถือความเห็นของตัวเองโดยส่วนตัว ทำให้ผิด เพราะว่ามีทิวทัศน์อันกระต่าง, ยิ่งเรียนยิ่งมีทิวทัศน์อันกระต่าง ไม่เหมาะสมที่จะรับรู้ รับฟัง เข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม

สำหรับการศึกษายุคปัจจุบันนี้อาตมาเขียนไว้ตามความรู้สึกอย่างนี้ว่า :-

โลกยุคนี้ มีศึกษา กันท่าไหน
 ยุวชน รุ่นใหม่ ได้คลุ้มคลั่ง
 บ้างติดยา เสพติด เป็นติดตั้ง
 บ้างก็ฝัง หัวสูม ลุ่มหลงกาม
 บ้างดูหมิ่น พ่อแม่ ไม่มีคุณ
 บ้างก็เห็น ว่าบุญ เป็นเรื่องพลาบ
 บ้างลุ่มหลง เฟลิตฟรี เป็นดั่งาม
 บ้างประณาม ศาสนา ว่าบ้าบอ
 บ้างไปเป็น ฮิปปี มีหลายชนิด
 บ้างทวงอิส- ระพัน จนเหลือขอ
 บ้างที่มี ดีกรีมาก ไสกฮากพอ
 โลกเราหนอ ให้ศึกษา กันท่าไร.

โลกไร้ศีลธรรมมากขึ้น แต่กลับคิดว่าเจริญ

เราให้การศึกษาแก่โลกกันอย่างไร โลกจึงไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที; แต่เขาก็ยืนยันว่าโลกยิ่งเจริญ ดูเหมือนเราบางคนก็พลอยไปเห็นด้วยว่าเป็นความเจริญ; ไม่เห็นว่า เจริญชนิดไร้ศีลธรรมนั้นมันเรื่องความวิनाศ.

เราก็พูดว่า โลกสมัยนี้เป็นโลกบ้า ไม่ใช่โลกเจริญ คงไม่มีใครเชื่อ; เขาคงจะให้เอา ถ้าเราจะพูดว่ายิ่งเจริญก็ยิ่งบ้า ไม่มีใครเชื่อ เพราะว่าเขาชอบความเจริญอย่างนี้กันทั้งนั้น, เจริญจนธรรมชาติวินาศ ความสงบความบริสุทธิ์ของธรรมชาติวินาศไปหมด, ทำให้เกิดสัตว์ชนิดพิเศษขึ้นมาในโลก จะเรียกว่ามนุษย์หรือเรียกอะไรก็ตามใจ แต่มันเป็นสัตว์สำหรับจะฆ่ากัน จะเอาเปรียบกัน ไม่มีสัตว์อื่นในโลกปัจจุบัน, มีแต่สัตว์ที่มุ่งจะฆ่ากัน จะเอาเปรียบกัน กำลังทำสงครามกันอยู่ทั้งบนดินทั้งใต้ดิน เป็นอย่างนี้. ยิ่งเจริญยิ่งอาบเลือด พูดได้อย่างนั้นเลยว่า ยิ่งเจริญก็ยิ่งอาบเลือด ยิ่งฉลาดยิ่งมีบาป. คนสมัยนี้ยิ่งฉลาดแต่ยิ่งสร้างบาป, ฉลาดมากเท่าไรก็สร้างบาปมากเท่านั้น ก็สร้างปัญหาขึ้นมามากมาย แล้วก็ยังหลงความบ้าหลังชนิดนี้ ว่าเป็นความเจริญอยู่นั่นเอง. ขออ่านคำกลอนบทสุดท้าย :-

ถ้าพูดว่า ยิ่งเจริญ คือยิ่งบ้า
ดูจะหา คนเชื่อ ได้ยากยิ่ง

เพราะต่างชอบ ความเจริญ ที่เกินจริง
เจริญอย่าง ผีสาง ยิ่งชอบกัน
โลกเจริญ เกินขนาด ธรรมชาติแหลก
เกิดของแปลก แปลงโลก ให้โศกศัลย์
ทำมนุษย์ ให้เป็นสัตว์ พิเศษพลัน
คือฆ่ากัน ทั้งบนดิน และได้ดิน
ยิ่งเจริญ ยิ่งดุเดือด ด้วยเลือดอาบ
ยิ่งฉลาด ยิ่งมีบาป กว่ายุคหิน
สร้างปัญหา ยุ่งยาก มากระเบิด
โลกทั้งสิ้น สุ่มความบ้า ว่าความเจริญ.

เขาเอาความไร้ศีลธรรมเป็นความเจริญ. นี้ดูจะพอกันที
สำหรับเป็นตัวอย่างว่า โลกนี้กำลังเป็นอย่างไร? โลกนี้กำลังมี
ศีลธรรมอย่างไร? ปัญหามันตกอยู่แก่พวกเรา ที่ดูตายไม่ได้
เราจะช่วยกันแก้ไขให้ศีลธรรมกลับมา จนถึงกับตั้งโครงการที่ว่า
จะสอนศีลธรรมเป็นหลักสูตรใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ
จะทำไปได้เท่าไร? อย่างไร? ก็พิจารณาดูกันต่อไปก็แล้วกัน.
ถ้าเรารู้จักปัญหานี้เพียงพอ เราจะแก้ไขได้; แต่ถ้าเราไม่รู้จักรู้จักสิ่ง
ที่เรียกว่า ศีลธรรม อย่างถูกต้องแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้จักปัญหา
แล้วเราก็แก้ปัญหานี้ไม่ได้.

ศาสนาเป็นเครื่องدلใจให้ศีลธรรมกลับมา

ขอฝากไว้แก่ท่านครูบาอาจารย์ทั้งหลายอย่างนี้ ว่าขอให้ อุทิศชีวิตแลกเอาศีลธรรม ชีวิตของเรามันไม่มีค่าอะไร ถ้า ไม่ได้ทำสิ่งที่มีมันมีค่าสูงสุด; สิ่งที่มีค่าสูงสุด ก็คือการกลับมาแห่ง ศีลธรรม; ฉะนั้นศึกษาเรื่องศีลธรรมและวิธีสอนศีลธรรมกันให้ ดี ๆ เกิด.

ขอทบทวนเพื่อกันลืมอีกครั้งหนึ่งว่า ศีลธรรมคือระบบ ปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่ง วิวัฒนาการของเขาทั้งทางวัตถุและทางจิต ทั้งในส่วนสังคมและ ส่วนตัว; ทำอย่างนี้เรียกว่ามีศีลธรรม.

ที่นี่ เครื่องدلใจให้มีศีลธรรม นั้น ถ้ามาจากทางศาสนา ก็เพราะนับถือศาสนา ก็มีศีลธรรม. ถ้านิยมปรัชญา ก็อ้าง ปรัชญาที่ว่า มนุษย์จะต้องมีศีลธรรม ถ้าเป็นคนเห็นแต่ ประโยชน์ทางโลก ๆ ก็เห็นว่า สังคมเขาจะคบคนมีศีลธรรม เรา จึงมีศีลธรรม. นี่ทำเพื่อประโยชน์โดยตรง จะใช้เครื่องدلใจ อันไหน สอนให้คนใช้เครื่องدلใจอันไหน ก็ลองไปคิดดู. แต่ที่ บริสุทธิ์ ที่เป็นธรรมแท้ ๆ นั้น ก็ต้องเป็นเรื่องของพระพุทธ- ศาสนา ซึ่งอาศัยความละอายบาป กลัวบาป โดยแท้จริง ว่า เป็นรากฐานของศีลธรรม. แล้วเราอย่าสอนศีลธรรมกันอย่าง สอนหนังสือเลย; เราทำเรื่องนี้ด้วยเห็นว่ามันเป็นเรื่องคอขาด บาดตายของมนุษย์ เพื่อเห็นแก่มนุษย์ เพื่อสนองพระพุทธ-

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๐๔ ปัญหาของมนุษย์

ประสงค์หรืออะไรก็ตาม. เราก็ช่วยกันศึกษา แก้ไขปัญหาทางศีลธรรม, รู้จักสิ่งที่จะเป็นรากฐานของการแก้ปัญหาทางศีลธรรม คือการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ได้, ไปทำความเข้าใจแก่เด็ก ๆ ให้รู้จักการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. โลกนี้กำลังอยู่ในสภาพที่น่าสังเวช จะช่วยก็รีบช่วยกันโดยเร็วเถิด, ไม่งั้นนั่นก็จะสายเกินการ.

อาตมาขออุทิศการบรรยายในวันนี้ ด้วยความสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติศีลธรรมสืบต่อไป.

A/W — 113

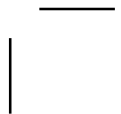
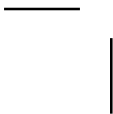

การเคารพตัวเอง

จาก ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส “ราชภิกษุวาท”
หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย ชั้นปีที่ ๓๙.ง บนพื้นแถบสีน้ำเงิน

AW — 116

๘ ตุลาคม ๒๕๑๘

ท่านที่เป็นราชภัฏ ผู้ลาบวชทั้งหลาย,

ในการบรรยายครั้งที่ ๑๓ นี้ ผมจะกล่าวโดยหัวข้อที่ว่า การเคารพตัวเอง. เมื่อพูดถึงการเคารพตัวเอง บางคนอาจจะรู้สึกว่า เป็นธรรมชาติเด็กอมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยนี้ ในยุคอวกาศในยุคอะไรนี้ การบังคับตัวเองหรือเคารพตัวเองนี้ เห็นว่าเป็นธรรมชาติเด็ก ๆ, ธรรมชาติเด็กอมมือ, หรือเป็นธรรมชาติโบราณเต็มที; เพราะว่าเขาเคารพเงิน เขาบูชาเงิน เขาไม่ได้เคารพตัวเอง.

เคารพตัวเอง ต้องบังคับตนได้

การเคารพตัวเอง มีใจความสำคัญเนื่องไปถึงการบังคับตัวเอง; ถ้าไม่บังคับตัวเองไว้ได้แล้ว จะเอาอะไรมาสำหรับเคารพ. ขอให้คิดดู ถ้าเราไม่บังคับตัวเอง มันก็ไม่เกิดอะไรขึ้นมา สำหรับที่จะเคารพตัวเอง; ฉะนั้นใจความมันก็น้องถึงกันแหละ เคารพตัวเองกับบังคับตัวเอง. นี่หว่าชั้นเด็กอมมือ มันก็จริง เพราะมันเป็นธรรมชาติเบื้องต้นพื้นฐานของสิ่งที่มีชีวิต ต้องรู้จักบังคับตัวเอง, อย่าให้ไปในทางที่มันจะต้องตาย. นี่โบราณเต็มที; เขาเรียกกันเดี๋ยวนี้อย่างล้อ ๆ ว่า ไดโนเสาร์เต่าล้านปี นี่ก็จริง. ธรรมะนี่คงสืบมาตั้งแต่สมัยโน้นแหละ ก่อนพุทธกาลหรือก่อนอะไรหมด; ตรงกับคำว่า บำเพ็ญตบะ ทำให้เกิดการบังคับตัวเอง และเคารพตัวเองได้. สิ่งที่เราเรียกว่า บำเพ็ญตบะนั้นมันเก่า จนไม่รู้ว่ามันมีมาตั้งแต่เมื่อไร.

เดี๋ยวนี้เรายกเอาการเคารพตัวเองขึ้นมาพูด; เพราะมันมีลักษณะที่น่าดู. ฉะนั้น เพื่อประกันความเข้าใจผิด, คือบางคนอาจจะฟังไปถึงว่า เคารพตัวเอง แล้วก็ไม่มียอมใคร แล้วก็ยกหูชูหาง; ถ้าอย่างนี้ มันผิด มันไม่ใช่เคารพตัวเองดอก, ถ้ามีการยกหูชูหางแล้ว ไม่ใช่การเคารพตัวเอง. เคารพตัวเองมันเป็นการเคารพต่อเมื่อมันถูกต้อง, มันมีอะไรที่น่าเคารพ. ส่วนการที่ถือมานะทิวฐิไม่มียอมใคร ยกหูชูหางนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่าเคารพตัวเองในที่นี้; แม้ว่าตัวหนังสือมันอาจจะกำกวม ทำให้

เข้าใจไปอย่างนั้นก็ได้, ขอให้เข้าใจดี ๆ.

คนสมัยปัจจุบันนี้ จะยังไม่ค่อยได้ยินคำว่า เคารพตัวเอง มากเข้า ๆ ทุกที เพราะไปสนใจแต่เรื่องอื่น เห็นได้แล้วก็เป็นดี, เห็นประโยชน์แล้วก็เห็นดีเขาจึงถือว่ามันไม่ใช่เรื่องของเราแล้ว คำนี้มันพูดกันมากเกินไป พูดกันมากในสมัยที่ล่วงมาแล้ว พูดกันมาแรก ๆ ตั้งแต่เด็ก ๆ, ดูก็คล้ายกับว่า เป็นธรรมะสำหรับเด็กอมมือ. แต่ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น เป็นธรรมะที่จำเป็นตั้งแต่ ต้นจนปลาย.

คนไม่เคารพตัวเอง โลกจะวินาศ

คนเดี๋ยวนี้เขาไม่เคยคิด จนกระทั่งมองเห็นว่า โลกนี้มัน กำลังจะวินาศ เพราะมันขาดธรรมะข้อนี้. เมื่อคนในโลกไม่ เคารพตัวเองแล้ว ก็คือปล่อยให้ตัวเองทำสิ่งที่ไม่สมควรแก่ความเป็นมนุษย์, ก็คือเขาเปรียบเทียบเป็นต่าง ๆ : แล้วโลกมันก็ วินาศ, ไม่มีใครรับผิดชอบในความถูกต้อง : ตัวเองก็ไม่รับผิดชอบในความถูกต้องสำหรับตัวเอง, นี่คือนิยามไม่เคารพตัวเอง. แล้วต่างคนต่างก็ก้าวทำลายความเป็นธรรม หรือว่าประโยชน์ หรืออะไร ของกันและกัน; อย่างที่โลกกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่เคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเอง, เอาแต่ได้แล้ว ก็เป็นดี, แล้วก็หลอกลวงลึกลงยิ่งขึ้นทุกที. นี่โลกที่กำลังจะวินาศ

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๑๒ ปัญหาของ

เพราะมนุษย์มีจิตใจต่ำทราม, เป็นโรคจิตทราม เพราะไม่เคารพตัวเอง.

ความเคารพตัวเองนี้ มันเป็นหนทางรอดของมนุษย์ แม้ในส่วนบุคคลแท้ ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลอื่นเป็นคนที่สอง. การเคารพตัวเองจะเป็นทางรอดของตัวเอง, จะไม่ทำอะไรที่เป็นการทำอันตรายแก่ตัวเอง ทั้งทางกาย ทั้งทางจิต ทั้งทางวิญญาณ. ถ้าเนื่องกันหลายคนเป็นสังคมมนุษย์ ก็ยิ่งต้องการให้ต่างคนต่างเคารพตัวเอง, และรักษาความดีของตัวเอง ก็เลยไม่มีใครที่เลว ก็เป็นสังคมที่ดี มันก็รอดได้, ฉะนั้นเราเห็นได้ว่า ความเคารพตัวเองมันทำให้มีความเป็นมนุษย์ มนุษย์ที่ถูกต้อง, มนุษย์ที่แท้จริง มีจิตใจสูง, เป็นพีชพันธุ์แห่งบุคคลที่มีจิตใจสูง. นี้เรียกว่ามนุษย์ มันอยู่ได้ด้วยเคารพตัวเอง มันจึงจะสูงอยู่ได้; ถ้าไม่เคารพตัวเอง มันก็เหยียบย่ำตัวเองลงไป มันก็สูงไม่ได้, นี้ความเป็นมนุษย์มันอยู่ที่เคารพตัวเอง แล้วเราก็มีโลกแห่งมนุษย์.

ถ้าเราไม่มีความเคารพตัวเอง เราก็มีโลกแห่งมนุษย์, ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉานหรืออะไรด้วยซ้ำไป. เพราะฉะนั้นโลกนี้มันจึงไม่เป็นโลกของมนุษย์มากขึ้น, ทั้งที่มนุษย์สมัยนี้เขาบอกว่ามีความเจริญ มีความก้าวหน้าสารพัดอย่าง. แต่ในทางแห่งความเป็นมนุษย์นั้น น้อยลง ๆ ๆ มีการกิน การอยู่ การเล่น การหิว การใช้สอย มีเนื้อไม้ตัว ดูสวยงามอะไรมากขึ้น; แต่ความเป็นมนุษย์มันน้อยลง ๆ มันไม่ใช่โลกแห่งความเป็น

มนุษย์, ไม่ใช่โลกแห่งมนุษย์ที่มีจิตใจสูง, แล้วมันจึงเป็นโลกที่เดือดร้อน อย่างที่เห็นอยู่เดี๋ยวนี้. ถ้ามันเคารพตัวเอง มันก็ทำอะไรที่ลวงละเมิดผู้อื่นไม่ได้ เพราะมันเสียความเคารพตัวเองไป; ฉะนั้นเมื่อมีความเคารพตัวเอง โลกนี้ก็ไม่มีวิกฤตการณ์ไหน ๆ, วิกฤตการณ์ชนิดไหนก็ไม่มี. เดียวนี้วิกฤตการณ์ทั้งหลายมาก ชนิดนับไม่ไหวกำลังมี; เพราะมนุษย์ต่างเห็นแก่ตัวเอง.

เราจะต้องระวังให้ดี; คำนี้มันปนกันยุ่ง เห็นแก่ตัวเอง เราถือเป็นคนผิด ความเลว เห็นแก่ตัว; แต่ถ้าจะเกิดขึ้นกันขึ้นในทางหนังสือทางตัวอักษร เห็นแก่ตัว มันก็รักตัวสงวนตัวเคารพตัว ก็ได้เหมือนกัน. ฉะนั้นการที่จะเคารพตัว มันก็ต้องมีการเห็นแก่ตัวชนิดที่ถูกต้อง; แต่เห็นแก่ตัวชนิดที่ถูกต้อง เราไปเรียกเสียอย่างอื่น. ถ้าพูดเฉย ๆ ว่าเห็นแก่ตัว ก็หมายถึงคนเลว, คนเห็นแก่ตัวคือคนเลว.

ฉะนั้นอย่าเอาไปปนกับคำว่า เคารพตัว นั่นมันฝ่ายถูกต้อง, เห็นแก่ตัว มัน ฝ่ายเลว; เว้นแต่จำกัดความเสียให้ชัดว่า เห็นแก่ตัวในทางที่ถูกต้องและยกตัวขึ้นมาให้ดี ก็มาสู่ความเคารพตัวเองอีกเหมือนกัน. นี่ก็เป็นตัวอย่างแห่งหนังสือที่มันดินได้, คำพูดมันดินได้อย่างนี้. ถ้าไม่มีการเคารพตัวเอง ก็กลายเป็นคนเห็นแก่ตัว มันดินได้ถึงขนาดนั้น, แล้วเห็นแก่ตัวในทางที่เลว; ถ้าเห็นแก่ตัวในทางที่ดี มันก็เกิดเคารพตัวเองขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้เราหมายถึงความนับถือตัวเอง, เคารพตัวเองที่ถูกต้อง ที่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาก็รู้จัก คือรักตัวสงวนตัวที่มีความ

สูงเอาไว้; ก็ไม่วิกฤตการณ์ไม่มีแม้แต่โสเภณี พุดกันอย่างเป็นทางการ
 ตัวอย่าง. เราจะยกตัวอย่าง โสเภณีทั้งหลายคือผู้ไม่เคารพตัว
 เอง; ถ้ามีการเคารพตัวเองขึ้นมา ในโลกนี้ก็ไม่มีโสเภณี ไม่
 อาจจะมีในโลกนี้.

ที่นี้ก็ไม้อาจจะมีคอร์ปชั่นหรืออะไรต่าง ๆ หรือการคดโกง
 หลอกกลวง ขบถ มดเท็จ มันก็ไม่มี; เพราะนี่ก็ล้วนแต่พวกไม่-
 เคารพตัวเองทั้งนั้นแหละ; ฉะนั้นถ้าว่ารังเกียจคอร์ปชั่นทั้งหลาย
 ละก็ ต้องรีบเคารพตัวเองก็แล้วกัน. เดียวนี้ในโลกนี้มีปัญหา
 ความเสื่อมของศีลธรรมมากขึ้น ๆ โดยเฉพาะ ศีลธรรม ทางเพศ
 ยิ่งเสื่อมเสียมากขึ้น ๆ; นั่นแหละคือเครื่องหมายลักษณะของ
 ความไม่เคารพตัวเอง. ถ้าเคารพตัวเองมันก็ตรงกันข้าม จึงนับ
 ว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ มีอานิสงส์สูงสุด ควรแก่การสนใจ.

ธรรมทั้งหลายเนื่องถึงกันหมด

นี่เราก็ได้พุดกันมาตามลำดับหัวข้อ จนกระทั่งว่า ได้ชิม
 รสแห่งการอยู่อย่างไหว้ตัวเองได้. มาอยู่เป็นนักบวชนี้ ทำทุก
 อย่างที่จะต้องทำ, จนกระทั่งยกมือไหว้ตัวเองได้. นี่เป็นลำดับ
 ของการบรรยาย ตามหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว. ข้อที่แล้วมา
 เราพุดถึงความพอใจในศาสนา ในพระธรรม ในพระเจ้า. ที่นี้
 มันเนื่องกันกับข้อนี้; ถ้าพอใจในธรรมในศาสนา ถือพระธรรม

ถือพระศาสนา มันก็มีหิริ โอตตปปะ เกลียดความชั่ว กลัวความชั่วขึ้นมาทันที; พอมีหิริ โอตตปปะ มันก็มีการเคารพตัวเองขึ้นมาทันที มันเลยเนื่องกันอย่างนี้.

นี่ควรจะพูดกันเสียเลยว่า ธรรมะทั้งหลาย ที่ว่า ๘๔,๐๐๐ อย่าง, ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นนั้น เนื่องถึงกันหมด ไม่แ่งนั้นก็แ่งนี้ ไม่มุ่มนั้นก็มุ่มนี้, มันเนื่องถึงกันหมด นี่จำไว้ด้วย, สำหรับไปศึกษาสังเกตเอาเองในเวลาข้างหน้า, คือจะบอกไว้เป็นหลักว่า ถ้าเข้าใจธรรมะแล้วจะมองเห็นความที่มันสัมพันธ์เนื่องกันกับธรรมะทั้งหลาย; แม้มันจะเป็นเหตุให้ทำอย่างตรงกันข้ามก็ต้องยังเรียกว่าเนื่องกันอยู่นั่นแหละ. ฉะนั้นความทุกข์มันต้องเนื่องด้วยความดับทุกข์; เพราะความทุกข์ทำให้ทนอยู่ไม่ได้ เราก็ต้องทำการดับทุกข์ มันเนื่องกันอยู่ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อมอย่างนี้. ถ้าพอใจในศาสนาก็จะนำไปสู่ความเคารพตัวเอง, โดยผ่านทางความเกลียดความชั่วรักความดี. ฉะนั้นเราจึงพูดอย่างติดต่อกันมาว่า พอใจในศาสนา, แล้วก็มาสู่ความเคารพตัวเอง.

อ้าว, ที่นี้ดูต่อไปอีก ถึงคำว่า “เคารพตัวเอง” เป็นคำบ้าบอหรือเป็นคำที่ถูกต้อง หรือว่ามันเป็นคำที่ค้ำกันกับคำอื่น ที่พูดกันอยู่โดยมาก. เราเป็นลูกเด็ก ๆ ก็ได้รับการสั่งสอนให้เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ พระศาสนา หรือสิ่งสูงสุด คือพระเจ้า, สอนให้เคารพสิ่งเหล่านั้น, แล้วเดี๋ยวนี้ทำไมมาบอกให้เคารพตัวเอง มันค้ำกันหรือเปล่า? ถ้า

ไม่เข้าใจก็จะเห็นว่า อ้าว นี่มันค้ำกันแล้ว, อย่างน้อยก็โดยคำพูด. ถ้ารู้สึกว่ามันค้ำกันอยู่อย่างนี้ ก็คือไม่เข้าใจ; ถ้าเข้าใจก็ต้องเห็นชัดว่า มันไม่ค้ำกัน.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนให้เคารพธรรม, จนถึงกับทรงยืนยันว่า พระองค์เองก็เคารพธรรม, หรือว่าสอนให้เคารพ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือจะใช้คำว่า เคารพพระเจ้าในคำพูดของศาสนาอื่น, มีเคารพอะไรอีกหลายอย่าง; แต่ไม่ได้พูดว่าเคารพตนเลย, เดี่ยวนี้มาพูดว่าเคารพตน มันก็ตรงกันข้ามกับเคารพฝ่ายโน้น มันค้ำกันหรือเปล่า? ควรจะมองเห็นว่า มันไม่ค้ำกัน.

โดยเหตุอะไร โดยลักษณะอย่างไร จึงไม่ค้ำกัน? นี่ถ้าถามเด็ก ๆ หรือแม้คนแรกเรียนนักธรรม ก็อาจจะมองเห็นไปในทางที่เห็นว่ามันค้ำกัน; พอให้อธิบายว่ามันไม่ค้ำกัน ก็อธิบายไม่ถูก ก็ไปดูให้ดี. มันเป็นการที่เนื่องกันอย่างทีกล่าวนมาแล้ว ถ้าเคารพตน ก็หมายความว่า เคารพความเป็นมนุษย์ตามอุดมคติของมนุษย์. มนุษย์ควรจะเป็นอย่างไร, มีอุดมคติของความเป็นมนุษย์อย่างไร, ก็เคารพอุดมคตินั้น.

ที่นี้คนนั้นมันจะต้องสร้างความเป็นมนุษย์อย่างนั้นขึ้นมาให้ได้; ถ้ามันจะสร้างความเป็นมนุษย์อย่างนั้นขึ้นมาให้ได้ มันก็ต้องเคารพธรรมะนั่นเอง เคารพธรรมะและปฏิบัติตามหลักของธรรมะนั้นเอง มันจึงจะสร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นมาได้. เมื่อเขาเป็นมนุษย์สมความเป็นมนุษย์ ก็เรียกว่าเขาทำหน้าที่ของเขา

สมบูรณ์, แล้วเคารพในความเป็นมนุษย์ของเขา. นี่ก็เรียกว่า
เคารพตนนำไปสู่ความเคารพพระธรรม; อย่างที่พระพุทธเจ้าท่าน
ตรัสว่า เป็นสิ่งสูงสุดที่ทุกคนควรจะเคารพ. เคารพธรรมก็เพื่อ
สร้างตน มันเห็นอยู่ชัด ๆ, ก็กลายเป็นเคารพตนในที่สุด.

เนื้อแท้หรือความจริงมันมีอยู่อย่างนี้ มันไม่ค้ำกัน; แต่
ถ้าเราเอาแต่คำพูด หรือเอาความหมายทาง logic หรือทาง
บ้า ๆ บอ ๆ อะไรอย่างนั้น มันก็จะเห็นว่าค้ำกัน; เดี่ยวให้
เคารพฝ่ายโน้น, เดี่ยวให้เคารพฝ่ายนี้. ถ้าเห็นจริง เราจะเห็น
ว่า มันคือสิ่งที่เนื่องกันอยู่, แล้วก็อันเดียวกันในที่สุด.
เคารพตน ต้องสร้างความเป็นมนุษย์ ด้วยความเคารพธรรม
ก็เพื่อสร้างตน; ฉะนั้นจึงบอกว่าไม่ได้ค้ำกันเลย.

ฝ่ายนี้บอกว่าให้เคารพตน. ฝ่ายโน้นบอกว่าให้เคารพพระ
พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เคารพพระเจ้า; เคารพอะไรก็ตามใจ
เถอะ มันอยู่ข้างนอกทั้งนั้น. นี่เราเคารพตน โดยไม่ขัดกันกับ
ที่จะเคารพ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, หรือสิ่งทั้งหลาย
ที่เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ. ถ้าเด็ก ๆ เขาฟังไม่ถูก เขาก็จง-
หอง, เคารพตนแล้วก็ไม่เคารพบิดามารดา. เขาก็คิดแต่ในทาง
ที่จะตามใจตัวเขา, ไม่เอาใจบิดามารดา, ไม่เห็นแก่ความ
ประสงค์ของบิดามารดา มันจะเป็นอย่างนั้น มันต้องพูดกันให้
ดี ๆ ถ้าจะต้องไปพูดกับเด็ก ๆ.

อาการที่เรียกว่าไม่เคารพตน

เฮ้า, ที่นี้ดูต่อไปถึง อาการอย่างไรที่เรียกว่าไม่เคารพตน, ภาวะซึ่งไม่ใช่รูปธรรม มันมองไม่เห็น. เราจึงมองกันที่ภาวะที่เป็นรูปธรรม คือกิริยาอาการที่แสดงออกมา; ฉะนั้นเราจึงดูที่ว่า กิริยาอาการอย่างไรที่แสดงออกมา เรียกว่าไม่เคารพตัวเอง. ข้อนี้พูดได้อย่างกำปั้นทุบดินไปที่ก่อนว่า ไม่ทำให้สมแก่อุดมคติของความเป็นมนุษย์; การไม่ทำให้สมแก่อุดมคติของมนุษย์หรือของความเป็นมนุษย์นั้นแหละ. กิริยาอันนั้นเรียกว่า ความไม่เคารพตนเอง. ที่นี้มันมีอะไรบ้าง ต่าง ๆ กันออกไป แล้วเราก็ดูได้ง่าย ทำอย่างไรเรียกว่า ไม่เคารพอุดมคติของความเป็นมนุษย์. เฮ้า, ยกตัวอย่าง :-

ข้อที่ ๑. ความเกียจคร้าน เกียจคร้านคือเกียจคร้านต่อหน้าที่. ต่อหน้าที่ก็คือเกียจคร้านต่อการรักษาความเป็นมนุษย์. ถ้าไม่ทำหน้าที่ของมนุษย์มันก็ไม่ใช่มนุษย์, แล้วมันเกียจคร้านในการทำหน้าที่อย่างมนุษย์ มันก็ไม่เคารพความเป็นมนุษย์. นี่คือนิยามที่เรียกว่าไม่เคารพตัวเอง, จะเป็นการเกียจคร้านชนิดไหนก็ได้. คุณลองเกียจคร้านดู จะเป็นอาการที่ไม่เคารพตัวเองทั้งนั้น; แต่มันเคารพกิเลส เช่นว่ามันอยากนอน มันเห็นแก่นอน มันไม่อยากทำงาน. นี่มันก็เคารพกิเลส มันไม่ได้เคารพความเป็นมนุษย์ มันก็เลยนอนเสีย, ชี้เกียจมากขึ้น ๆ ก็ปล่อยให้การทำงานเสียไป. นี่เรายกตัวอย่าง ความเกียจคร้าน คืออาการ

ที่ไม่เคารพตัวเอง หรือความเป็นมนุษย์.

นี่ต่อไปอีก ข้อที่ ๒. **ความไม่มุ่งในจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์**, จุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์; ต้องฟังให้ดี ๆ ว่าเป็นมนุษย์ชนิดไหน เรียกว่ามนุษย์ที่สูงที่สุด. นี้คนก็เอาตามกิเลสของตัวเอง ตัวชอบอย่างไร ก็เรียกວ່ານั้นคือความสูงสุดของความเป็นมนุษย์. นี้มันก็ผิด, ก็ติดอยู่ที่นี่ แล้วก็ไม่เคยชะเง้อไปมองหาความสูงสุดของความเป็นมนุษย์. นี้พูดตรง ๆ กันแล้วไม่เกรงใจแล้ว.

ขอให้ทุก ๆ ท่านลองสังเกตดูตัวเอง ว่ามันชะเง้อไปหาจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์หรือเปล่า? หรือมันจะมองหาแต่ว่า ทำอย่างไรจึงจะได้เงินมาก? ทำอย่างไรจะได้อำนาจวาสนามาก? ทำอย่างไรจะได้มีเพื่อนเล่นเพื่อนกิน เพื่อนสนุกสนานมาก? มันจะคิดกันอยู่แต่เพียงเท่านั้น; อย่างสูงสุดก็ว่าเกียรติยศที่เขานิยมยกย่องกัน แต่มันเป็นเรื่องทางโลก ๆ, มันไม่เป็นเรื่องฝ่ายจิตหรือฝ่ายวิญญาณเสียเลย. ฉะนั้นจึงไม่ใช่จุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์, ว่าเราเรียนมา มีปริญญา มีเกียรติ มีอะไรรวมกันเข้าทั้งหมด มันก็ไม่มากไปกว่าที่เขาทำกันอยู่ หรือมีกันอยู่ในโลกนี้. รวมกันหมดอย่างนี้แล้ว มันก็ยังมิใช่จุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์, ขอให้ดูให้ดี. ฉะนั้นแปลว่า เราเอาทำที่เราอยากจะได้ อย่างที่เราชอบ หรืออย่างที่หลากหลาย ๆ คนรวมกันชอบ มันไปหยุดเสียเพียงเท่านั้น.

ความไม่มุ่งไปยังจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์ คือการไม่

เคารพตัวเอง; เพราะว่าธรรมชาติสร้างมนุษย์มา ให้ไปได้ถึงจุดสูงสุด เต็มตามความหมายของคำว่ามนุษย์; และเผชิญคน ๆ หนึ่งมันไม่มุ่งที่จุดนั้น, มันเอาแต่ที่ว่ามันจะสนุกสนานพอใจอยู่ที่นี้ ในระดับเท่านี้.

ที่นี้คือต่อไปเป็น **ข้อที่ ๓** มันก็อยู่ที่การปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสนั่นเอง. กิริยาอาการอันใด ที่เป็นการปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส นั่นแหละคือการไม่เคารพตัวเอง; ถ้าเคารพตัวเอง ก็ไม่ยอมให้กิเลสมาบัญชา มาควบคุม. ที่นี้เรามันก็ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส; ไม่ใช่บ้านเรือนดอก, ในวัดวาอารามนี้มันก็ยังมีการปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสมากมาย.

โดยเฉพาะในการสมาทานศีล รักษาวินัยอะไรต่าง ๆ นี้ มันมีมากที่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส; แล้วก็ไม่รักษาเอาไว้ได้ ศึกษาหรือวินัยมันก็เสียไป ตลอดถึงระเบียบการปฏิบัติในวัตรปฏิบัติต่าง ๆ มันก็เสียไป เพราะปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส, ฉะนั้นแม้อยู่ในวัด มันก็มีการปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสในระดับที่มันสูงหรือละเอียดขึ้นไปอีก, กิเลสชั้นละเอียดขึ้นไปอีก. อยู่ที่บ้านกิเลสจะหยาบกว่า ก็ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสหยาบ; มาอยู่ที่วัดประคบประหงมกันดี ก็ยังมีกิเลสชั้นประณีตละเอียด เหลืออยู่ ก็ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสชั้นนี้.

การปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสชั้น นี้ ก็ตรงกับคำว่าปล่อย

ไปตามธรรมชาติฝ่ายต่ำ. พวกที่เขาอยากจะทำบุญบั้งไฟง่าย ๆ เขาก็ว่าธรรมชาติฝ่ายต่ำตั้งไปสู่ความต่ำ, ธรรมชาติฝ่ายสูงตั้งไปสู่ความสูง. ทีนี้ถ้าว่าอำนาจของกิเลสก็ล้วนแต่ตั้งไปทางฝ่ายต่ำ, ไปไหน ก็ไปสู่ความเป็นทาสของกิเลส; เป็นทาสของกิเลส ก็คือว่าก็ไปหลงอยู่ในเรื่องความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง : ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางความรู้สึกนึกคิดนี้, และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เรื่องเพศตรงกันข้ามก่อน.

ต่อมามันก็ไปในแบบของที่แม้จะไม่ใช่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม มันก็ยังเป็นทาสของกิเลสอยู่นั่นเอง; เช่นว่าไปหลงไหลในศิลปะ รูปปั้นรูปเขียน รูปอะไรก็ตาม, หลงไหลอย่างคนเป็นบ้า. นี่สำหรับคนที่ไม่หลงไหลในทางกาม มันก็เป็นทาสของสิ่งนั้นแหละพอ ๆ กัน, ก็เป็นเรื่องทางความคิดความรู้สึก. ไปดูรูปศิลปะสวย ๆ นี้เราจะไม่ถือว่าเป็นทางตา ถ้าทางตานั่นมันมีหน้าที่แต่เห็นว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น; แต่ศิลปะสวย ศิลปะ abstract ศิลปะอะไรก็ตาม นั่นมันทางความคิดมันก็เป็นเรื่องของจิตที่ใจที่หลง, แล้วก็มีอร่อยในทางจิตอย่างนี้เป็นต้น ก็เรียกว่าเป็นทาสของวัตถุอยู่นั่นเอง.

การปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส ก็ไปทางที่จะเป็นทาสของวัตถุหรือเนื้อหนัง นับตั้งแต่ทางกามขึ้นมา, จนถึงทางรูปที่ไม่เกี่ยวกับกาม, ความละเมอเพื่อฝัน ในเกียรติยศชื่อเสียง ซึ่งเป็น *อรูป* นี้ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส ก็เรียกว่าไม่ละอาย, เป็น *อหิริกะ* แปลว่า *คนที่ไม่ละอาย*; ดังนั้นจึงได้ลงไปอบาย

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๒๒ ปัญหาของมนุษย์

ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

เรื่องอบายที่นี้และเดี๋ยวนี้ จะไม่ต้องพูดกันนักกระมัง เพราะผมก็ได้อธิบายมาในที่ต่าง ๆ พิมพ์หรืออะไรกันแพร่หลายแล้ว; แต่ยังไม่ยอมจะย้ายอยู่เสมอว่า ขอให้มองถึงอบายที่นี้และเดี๋ยวนี้กันก่อน. อย่าไปมองแต่อบายหลังจากตายเข้าโลงไปแล้ว โนน มันยังไถลนั้ก. ที่มันตกอยู่ทุกวันนี้แหละเป็นอบายที่น่ากลัวกว่า : *นรก* ก็คือร้อน ร้อน ๆ เป็นทุกข์เป็นร้อน, *เดรัจฉาน* ก็คือโง่ โง่แสนจะโง่, *เปรต* คือหิว, หิวทางจิตทางวิญญาณ, *อสุรกาย* ก็ชี้ขลาดอย่างไม่มี ความหมาย.

ไปสำรวจตัวเองดูเถอะ ว่ากำลังอยู่ในอบายหรือเปล่า ? ทั้งที่เป็นพระมีผ้าเหลืองคุ้มครองนี้ ลงไปในอบายแล้วหรือเปล่า ? ถ้ามันร้อนใจด้วยเหตุของอะไร ความชั่ว ความผิด หรืออะไร บาปกรรมอะไรก็ตามเถอะ มันลงอยู่ในนรกแล้ว. ถ้ามันโง่อย่างไม่น่าโง่ในบางครั้งบางโอกาสนะ มันเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้ว; แม้จะอยู่ในผ้าเหลืองนี้ มันก็เป็นสัตว์เดรัจฉานได้โดยโอบาติกะกำเนิดเกิดผลเดียว เกิดแวนเดียวก็เป็นอะไรขึ้นมาแล้ว. เปรตคือหิว, หิวจนพูดพาลามอยู่แต่เรื่องนั้นเสมอแหละ. ฉะนั้นระวังให้ดีเถอะ เรื่องที่คุย ๆ กันไม่ค่อยขาดปากนั้นนะ มันจะเป็นเรื่องของความเป็นเปรต. อสุรกายก็คือกลัวกลัวอย่างไม่มีเหตุผล กลัวอย่างไม่มี ความหมาย. นี้อบายเพราะปล่อยไปตามอำนาจธรรมชาติฝ่ายต่ำ คือไปทำเล่น ๆ กับมัน แล้วมันก็พลัดลงไปนอบายโดยไม่รู้สึ้ก โดยไม่ทันรู้สึ้ก.

และก็มีคำที่มันเนื่องกันคือ อบายมุข กล่าวไว้อย่างสำหรับ
 ฆราวาสโดยตรง : **ดื่มน้ำเมา, เที่ยวกลางคืน, ดูการ เล่น, เล่น**
การพนัน, คบคนชั่วเป็นมิตร, เกียจคร้านทำงาน. นี่ ๖
 อย่างนี้เป็นอบายมุข คือ ปาก ซ่อง ที่พลัดตกลงไปสู่อบาย, มัน
 ก็ที่นี้ ในโลกนี้เดี๋ยวนี้.

นี่ลองคิดเถอะว่า เป็นพระในผ้าเหลืองนี้ จะทำอบายมุข
 เหล่านี้ได้ไหม ? ถ้า**ไม่ได้ดื่มเหล้า**เข้าไปจริง ๆ มันก็**ดื่มของ**
เมาชนิดอื่นก็ได้ : จะเมาลาก เมาเกียรติ เมาอะไรก็ได้ เป็น
 พวกเมาเหมือนกัน.

เที่ยวกลางคืน มันมีความหมายว่า มันไม่พักผ่อน มัน
 มีกิเลสเป็นเหตุให้เที่ยวหาความเพลิดเพลิน ในโอกาสที่ควร
 พักผ่อน, ไปเที่ยวที่กุฎิเพื่อนจนดึกจนตื่น ก็คือมันแหละ.
 บางคนไปนอนค้างที่กุฎิเพื่อนเลย ไม่ได้กลับมากุฎิของตัวเองจะไม่
 เรียกว่าอบายมุข ข้อนี้จะเรียกว่าอะไร.

ดูการเล่น มันก็ยังมี ยังแอบดูโทรทัศน์หรืออะไร, กระทั่ง
 ว่าทางหู ฟังเพลงอะไรต่าง ๆ.

เล่นการพนัน ถ้าเกิดพนันอะไรกันขึ้นมา มันก็เป็นการ
 พนันทันที แม้จะพนันอย่างที่ไม่ต้องเสียเงินเสียอะไร
 ก็เป็นการพนัน.

คบคนชั่วเป็นมิตร นี้กว้างที่สุด เป็นไปได้ ไม่ว่าพระว่า
 เณรว่าฆราวาส **เกียจคร้านทำงาน** ก็มาถึงเรื่องนี้ ไม่รับ
 รู้ในเกียรติของความเป็นมนุษย์ของตัวเอง, ก็เกียจคร้านในหน้าที่

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๒๔ ปัญหาของมนุษย์

ของตัวเอง; เช่นเป็นภิกษุก็เกียจคร้านในหน้าที่ของความเป็นภิกษุ มั่นก็เป็นอบายมุขได้อย่างนั้น, แล้วก็ต่ำลงไป เป็นพระเป็นเถร ที่ใช้ไม่ได้ หรือเกือบจะใช้ไม่ได้ กระทั่งใช้ไม่ได้ กระทั่งไม่เหลือเลย ก็เรียกว่าอบาย. นี่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสเป็นอย่างนี้ สรุปความว่ามั่นเป็นอหิริกะ คือผู้ที่ไม่ละอาย.

ที่นี้อันดับต่อไปอีก ก็ข้อที่ ๔ ระบุไปยัง **ความไม่บังคับตัวเอง** ชัด ๆ, ความไม่บังคับตัวเอง ไม่ควบคุมตัวเอง, กินความไปถึง ไม่รักษาตัวเอง ไม่สงวนตัวเอง ไม่พัฒนาตัวเอง, ไม่รักษาตัวเองให้อยู่ในภาวะที่ปลอดภัยก่อน แล้วไม่รักษาไว้ในภาวะที่มันจะค่อยงอกงามเจริญขึ้นไป ที่เรียกว่าพัฒนา ทำให้เจริญ. เดี่ยวนี้เขาใช้คำนี้กัน เราก็ใช้คำนี้เพราะคำอื่นมันก็ไม่รู้ว่าจะใช้คำอะไร; บาลีใช้คำว่าภาวนา. ถ้าพูดว่าภาวนาก็ฟังไม่ถูก ก็เลยใช้คำว่าพัฒนาหรือ develop, ถ้าว่าฟังคำไหนถูกก็เอาคำนั้นก็แล้วกัน.

คนที่ไม่รักษาตัวเอง ไม่สงวนตัวเองให้ปลอดภัย, แล้วไม่ทำให้เจริญขึ้นมาเรียกว่า เป็นคนไม่บังคับตัวเอง; รวมเรียกว่ามั่นเป็น อโนตตปปี อโนตตปปะ ไม่มีโอตตปปะ คือไม่มี ความกลัว. พวกนี้ไม่มีความกลัว **อหิริกะ คือไม่ละอาย, อโนตตปปะ นี้ไม่กลัว.** เมื่ออยู่โดยในลักษณะที่ไม่บังคับตัวเอง ให้มันพัฒนาไปได้ แล้วก็เรียกว่า ไม่เคารพตัวเองเหมือนกัน, เป็นผู้ไม่เคารพคุณค่าของตัวเอง.

อันดับต่อไปอีกข้อที่ ๕ ก็อยากจะเรียกว่า **ไม่พิจารณา**

ตัวเองอยู่เป็นปกติ. คำว่าพิจารณานี้ก็พอจะเข้าใจกันได้; พิจารณา ก็คือ แยกแยะดู แล้วก็เลือกเอาฝ่ายที่ควรจะทำ, คัดฝ่ายที่ไม่ควรจะทำ, ฉะนั้นมันมีลักษณะเหมือนกับรู้จักแบ่ง แยกออกจากกัน discriminate, กิริยาคำนี้ discriminate ต้อง แยกออกจากกันได้ ระหว่างสิ่งที่มันปนกันอยู่. เดี่ยวนี้เราก็มี อะไรปนกันอยู่ เช่นกิเลสกับความไม่มีกิเลส, ความชั่วกับความ ดี, แล้วก็ทำให้ปนกันมาเรื่อย โดยการสั่งสอนอบรมที่ไม่ถูกต้อง. การคบหาสมาคมที่ไม่ถูกต้อง, ทำให้สิ่งเหล่านี้ปนกันอยู่. ฉะนั้น เราต้องพิจารณาตัวเอง หรือที่เกี่ยวกับตัวเองอยู่เป็นปกติ; ถ้าไม่ พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้เรียกว่า เป็นผู้ที่ไม่เคารพตัวเอง.

อย่างบทสวดปัจจุเวกขณ์ เราก็สวดกันอยู่ทุกวัน เป็น ตัวอย่างว่า *เวกขณมฺหิ อชฺฐูปคโต-ติ - เดี่ยวนี้เรามีเพศเป็นอย่างไร อื่นแล้ว, คือแตกต่างจากคฤหัสถ์แล้ว, อะไรเราจะต้องทำ ทำอย่างไรเราจึงจะมีความเหมาะสมสำหรับเพศนั้น; นี่คือการ พิจารณาตัวเอง; อย่างนี้ก็เรียกว่าปัจจุเวกขณ์-ดูเฉพาะ ดูโดย ประจักษ์. ปัจจุเวกขณ์ ว่าอย่างนี้เป็นคฤหัสถ์ อย่างนี้เป็น บรรพชิต; เดี่ยวนี้เราเป็นบรรพชิต แล้วเราจะต้องทำอย่างไร นี่เป็นตัวอย่าง. มันมีมากเรื่อง มีหลายคู่เปรียบ จะต้องแยก ออกไปเป็นคู่ ๆ; เป็นฆราวาสเป็นอย่างไร, เป็นบรรพชิตเป็น อย่งไร, เป็นบัณฑิตเป็นอย่างไร, เป็นอัครพาลเป็นอย่างไร, เป็นคนดีอย่างไร, เป็นคนชั่วอย่างไร, มากมายหลายสิบคู่.*

การพิจารณาอยู่เป็นปกติ ว่าเราอยู่ในสภาพที่ถูกต้อง

ควรปรารถนาแล้ว ก็เรียกว่าเคารพตัวเองอย่างยิ่ง; เพราะฉะนั้น เป็นอันว่า รู้พร้อมกันไปในคราวเดียวกัน, อย่างไรเรียกว่าไม่เคารพตัวเอง, อย่างไรเรียกว่าเคารพตัวเอง; แล้วเปรียบเทียบเอาโดยที่มันตรงกันข้าม, ภาขาวัดเขาเรียกว่าปฏิบัติขณัย. ฟังพิจารณาดูโดยปฏิบัติขณัย นัยะที่มันตรงกันข้าม, และเมื่อรู้สิ่งนี้แล้วก็รู้สิ่งโน้นได้ โดยนัยะที่มันตรงกันข้าม.

เพราะฉะนั้นผู้ที่เคารพตัวเอง มันก็ไม่เกียจคร้าน, ก็มุ่งจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์อยู่เสมอ ไม่ยอมมปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส, ไม่เป็นทาสของกิเลส มันก็ควบคุมตัวเองพัฒนาตัวเองอยู่เป็นปกติ, กระทั่งว่าพิจารณาอยู่อย่างสุขุมรอบคอบ ละเอียดลออ ตลอดเวลา; อย่างนี้ก็เรียกว่า เคารพความเป็นมนุษย์ของตนเอง, เรียกสั้น ๆ ว่า เคารพตัวเอง.

ถ้าเราจะพูดสำหรับชาวบ้าน เขาก็คงจะจำกัดความหมายสั้น ๆ เพียงว่า อย่าทำให้เสียชื่อ นั่นก็ถูกที่สุดเลย; ตามความหมายของชาวบ้านสั้น ๆ ลุ่น ๆ ก็อย่าทำให้มันเสียชื่อ คือเคารพตัวเอง. ลองอย่าทำให้มันเสียชื่อซิ มันจะมีอย่างนี้ครบหมดแหละ; เพราะคำว่าเสียชื่อ มันมีความหมายกว้างขวางหลายอย่างหลายสิบอย่าง. อย่าทำให้เสียชื่อก็แล้วกัน, อย่าให้เสียชื่อของใครละ? ที่นี้ของตัวเอง. นี่ตัวเองเป็นอะไรละ? เอ้า มันก็แยกออกไปได้มาก ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ก็อย่าให้เสียชื่อ ว่าไม่ได้เป็นมนุษย์, กระทั่งว่ามันเป็นบุตรที่ดี ศิษย์ที่ดี เพื่อนที่ดีอะไร นี่ก็อย่าให้เสียชื่อ อย่าให้เป็นพลเมืองที่เลวนะ.

สมัยผมเป็นเด็ก ๆ ได้ยินคำนี้มากเหลือเกิน เคารพตัวเอง
นี่ ในโรงจำโรงเรียน หรือพวกฝรั่งมังค่าอะไรก็พูดถึง self respect
อะไรนี้มากเหลือเกิน เคารพตัวเอง เดี่ยวนี้ไม่ค่อยได้ยิน, แล้ว
คำว่าเสียชื่อตัวเองก็ไม่ค่อยได้ยินแล้ว; เพราะว่าทุกคนไปพูดกัน
แต่เรื่องอื่น, ไปพูดจากันแต่ในเรื่องอื่น : เรื่องได้ เรื่องก้าวหน้า
เรื่องอะไรต่าง ๆ, โดยยอมว่าแม้แต่ว่ามันจะผิดหรือเสียชื่อ
ตัวเองก็ยอม; เพราะว่าเมื่อมันเสียชื่อกันหมดแล้ว ทุกคนก็
ไม่ต้องอายใครซี ในโลกนี้มันจะเป็นอย่างนี้. เมื่อมันเสียชื่อ
เอาเปรียบเพื่อน ไม่ยุติธรรม อะไรกันเสียหมดทุกคนทุกประเทศ
ในโลกแล้ว; มันก็เลยไม่ต้องอายใคร ก็เลยไม่ต้องพูดถึงคำว่า
เสียชื่อ หรือเสียเกียรติ หรือไม่เคารพตัวเอง. ฉะนั้นในสถาบัน
หรือว่าในสังคมสูงสุด, ในรัฐสภาอะไร มันก็ไม่มีคนที่เคารพ
ตัวเอง, โลกมันก็เป็นไปอีกอย่างหนึ่ง ผิดไปอีกอย่างหนึ่ง.

ที่นี้ก็ดูกันต่อไปถึงว่า การเคารพตัวเองนี้จะทำได้อย่างไร?
จะสำเร็จได้อย่างไรในการเคารพตัวเอง ?

ถ้าจะพูดโดยรายละเอียด เป็นชื่อของธรรมะหนึ่ง ๆ แล้ว
มันก็มาก จนลำบากหรือเฟือในที่สุด ฉะนั้นเราจะแยกไปตาม
หลักของพระพุทธศาสนาดีกว่า : หมวด ๑ คือการบังคับตัว
เองให้เต็มรูปแบบของมัน, หมวด ๒ ทำให้มีปัญญาที่เต็มรูป
แบบของมัน, นี้จะช่วยให้เกิดการเคารพตัวเอง.

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๒๘ ปัญหาของมนุษย์

หมวดที่ ๑ การบังคับตัวเองตามรูปแบบ

บังคับตนเองให้เต็มรูปแบบของมันนี่ มันมีอยู่เป็นสองชั้น เป็นอย่างน้อยละ คือบังคับ กาย วาจา ที่เรียกว่า ศีล นั้นก็อย่างหนึ่ง, แล้วก็บังคับจิตที่เรียกว่า สมาธิ นี้ก็อย่างหนึ่ง. แต่เดี๋ยวนี้ ผมไม่อยากจะแยกกัน; เพราะการแยกกันนั้น มันแยกได้แต่ตัวหนังสือเท่านั้นแหละ. คุณช่วยจำไว้ด้วยนะ ที่เราแยกธรรมะ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แยกออกจากกันได้นั้น มันตัวหนังสือทั้งนั้นแหละ; ถ้าเป็นเรื่องจริงของธรรมะแล้ว มันไม่แยกกันได้.

เช่นจะแยกศีลจากสมาธิ แยกสมาธิจากศีลนี้ทำไม่ได้, หรือแม้แต่ปัญญาก็เหมือนกัน มันแยกออกไม่ได้. เพราะว่าถ้าเราทำอะไรลงไปถูกต้องโดยเจตนาที่ตั้งใจกระทำแล้ว มันเป็นศีล สมาธิ ปัญญา แผลด ๓ อันติดกันอยู่; ฉะนั้นถ้าพูดว่า บังคับตัวเอง นี้ มันก็มีทั้งศีลทั้งสมาธิแหละ. นี้เราเอามาปนกันเสีย เอามารวมกันเสีย ให้เป็นการบังคับตัวเอง, แล้วก็ไประบุชื่อของธรรมะที่จะใช้ปฏิบัติมันนั้นแหละดีกว่า.

ถ้าบังคับตัวเองอย่างเต็มรูปแบบอย่างนี้ มันก็มีทั้งศีล ทั้งสมาธิ; ถ้าพูดถึงปัญญานั้น มันไม่เกี่ยวกับการบังคับตัวเอง มันเกี่ยวกับความรู้ มันเลยเป็นเรื่องของความรู้ไป. ถ้าบังคับตัวเองเต็มรูปแบบแล้ว มันก็คือการปฏิบัติศีลสมาธิเต็มที; แต่ถ้าว่าไปถึง จุดที่สำคัญที่สุด มันอยู่ที่จิตมากกว่า อยู่ที่กาย หรือวาจา; เพราะว่ากายหรือวาจานี้มันขึ้นอยู่กับจิตนั่นเอง.

ฉะนั้นตัวอย่างของธรรมะที่จะอธิบายให้ในที่นี้ ก็ระบุไปยัง ธรรมะหญ้าปากคอก ๔ ประการ.

เดี๋ยวนี้ผมจะตั้งชื่อเรียกเสียใหม่ว่า *สหกรณ์ธรรม*, สหกรณ์ นั้นแหละ สหกรณ์ที่ชาวบ้านเขาเรียก สหกรณ์ะ แล้วก็ธรรมะ, ธรรมะที่เป็นสหกรณ์แก่กันและกัน, ที่ว่าหญ้าปากคอกนั้นแหละ ทุกคนก็ได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่าน ได้ท่อง *สังขะ ทมะ ชันตี จาคะ*; ผมคงพูดคำ ๔ คำนี้ นับด้วย همینครั้งแล้วนะ ที่ผมจำความได้ มา *สังขะ ทมะ ชันตี จาคะ* เทศน์สอนมาตั้งแต่พรรษาแรกที่ แรกบวช แล้วเขียนก็มากอะไรก็มาก ถ้าใครยังไม่เคยได้ยินก็ นับว่าพลาดหมดเต็มที. นี่ผมจึงถือว่ามันเป็นธรรมะหญ้าปากคอก ที่จะถูกจัดไว้เป็นหญ้าปากคอก; แต่โดยเหตุที่ทั้ง ๔ อย่างนี้เป็นสหกรณ์แก่กันแยกกันไม่ได้. ถ้าทำเข้าแล้วจะบังคับทั้งกาย และวาจา และทั้งจิตด้วย บังคับกาย วาจา จิต ด้วยพร้อม กันไปในตัว *สังขะ ทมะ ชันตี จาคะ*. *สังขะ* ก็แปลว่าจริง *มีความจริงใจ* หรือมีใจจริง บังคับให้มีความจริงที่ใจ ในใจ, *ทมะ* นี้คือ *บังคับลงไป*, *ชันตี* ก็คือ *อดกลั้น ทนได้*, *จาคะ* ก็ระบายนุรักษ์ไว้ ให้สิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่มันรั่วไป ๆ มันไม่เกิดการอัดตัน ที่ทำให้เป็นทุกข์ หรือถึงแก่ระเบิดแตกออกไป.

ที่มันเนื่องกัน ก็ทำสหกรณ์กัน ก็ต้องมีสังขะก่อน จริง ลงไปในธรรมะข้อใดข้อหนึ่งแง่ใดแง่หนึ่งก่อน; ให้มีสังขะ ตั้ง สังขะลงไปก่อน ก็เป็นเหตุให้มีทมะบังคับตัวให้เป็นไปตาม สังขะนั้น. ที่นี้เมื่อบังคับตัวอยู่อย่างนั้น มันก็เกิดการเจ็บปวด

เป็นธรรมดา ทางกายหรือทางจิตก็ตาม; ฉะนั้นจึงต้องมีขันติ หรือขันตี แล้วแต่จะเรียก ทนได้ อดกลั้นได้, ไม่ยอมมสละสัจจะ ทมะก็เป็นไปได้เรื่อย เพราะขันติมันช่วย คือมันทนได้ ก็บังคับ กันไปได้เรื่อย. พอเกิดไม่ทนขึ้นมาเมื่อไรมันก็ทิ้ง, ทิ้งการบังคับ ตัวเองเมื่อนั้น ทีนี้ก็มีจาตะ แปลว่าสละ ๆ ๆ; นี่คือสละที่มัน ไม่ควรจะมีอยู่ในตัว ในใจ ให้ออกอยู่เรื่อย, หรือจะเปรียบ เหมือนกับว่า เครื่องยนต์ที่มันจะต้องระบายความร้อนไอเสียที่ใช้ แล้ว ที่หมดประโยชน์แล้ว ระบายออกไปเรื่อย มันก็จะมี ความ ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา. เราก็เลยเรียกว่า ธรรมะสหกรณ์ แก่กัน และกัน ๔ ข้อ หรือ ๔ อย่าง ถ้าเกิดไม่สหกรณ์กันเมื่อไร ก็ ล้มเหลวเมื่อนั้น ก็ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ล้มเหลวเมื่อนั้น.

เฮ้, ทีนี้ดูกันให้ละเอียดหน่อย ๑. **สัจจะ** – จริง, จริง ในทุกความหมายแหละ นับตั้งแต่ว่า พูดจริง จริงต่อเพื่อนฝูง; จริงต่อข้อสัญญาจริงต่อเวลา, ในที่สุดมารวมอยู่ที่ จริงต่อตัวเอง. มันต้องจริงต่อตัวเอง; ถ้าจริงต่อตัวเอง ก็คือจริงต่ออุดมคติของ ความเป็นมนุษย์, ต้องเป็นมนุษย์จนได้ ยอมตายดีกว่าที่ไม่ได้ เป็นมนุษย์; มันจึงจริงต่อความเป็นมนุษย์. ถ้าจริงต่อความเป็น มนุษย์ มันก็จริงหมดแหละ จริงต่อเพื่อนฝูงจริงต่ออะไร ๆ ไปหมด จริงต่อพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ จริงไปหมดเลย.

ทีนี้จะต้องแยกเอาสติสัมปชัญญะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จริงอย่างที่ว่าจริงอย่างสะเพร่าผลุนผลันนั้นใช้ไม่ได้. จริง อย่างนั้นแหละมันกลับจะตายเร็ว, หรือมันจะล้มละลายไปเสีย

ตั้งแต่ต้น; มันไม่ใช่จริง มันบ้าระห่ำหรือว่าอะไรก็แล้วแต่จะเรียก, มัน ต้องเอาสติสัมปชัญญะเข้ามาประดับประดาอยู่; โดยอาศัยสติสัมปชัญญะ มันก็รู้จักว่าจริงอย่างไร จริงอย่างถูกต้องนั้นจริงอย่างไร.

ที่นี้มันก็เนื่องไปถึงที่ว่า ต้องมีอุปการณอื่น ๆ เช่น หิริและ โอตตัปปะ ความละเอียดต่อความชั่ว, ความกลัวต่อความชั่วนั้น ซึ่งมีลักษณะแห่งความจริงอยู่ในตัวมันเอง. ไปสังเกตดูให้ดี ถ้าเราเกลียดความชั่วและกลัวความชั่วนั้นแหละคือตัวความจริง ชนิดหนึ่ง ที่มันจริงอยู่ในตัวมันเอง ต่อความเป็นมนุษย์ของเรา, หรือจริงต่ออุดมคติของเรา, แล้วเราก็จะต้องละเอียดหรือกลัว เมื่อมันผิดต่ออุดมคติ มันก็ดึงไปถึงหิริโอตตัปปะ.

ที่นี้เมื่อมีอุปการณอย่างนี้เป็นต้นแล้ว ก็ปักลงไปให้มัน เรียกว่า อธิษฐาน ภาษาไทยเรียกว่า อธิษฐาน, บาลีก็เรียกว่า อธิษฐานะ คือตัวเดียวกันนั้นแหละ, อธิษฐาน แปลว่า ตั้งทับ, คำนี้แปลว่า ตั้งทับลงไป; อธิ แปลว่า ทับ, ฐาน แปลว่า ตั้ง, อธิษฐาน แปลว่า ตั้งทับลงไป คือปักลงไปหมดที่นั่น; เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลงศรัทธา เป็นอภิมุข ลงศรัทธาลงไปที่นั่น. นี่คือ คำว่าสัจจะ จริง มันก็มีธรรมะที่เนื่องกันอยู่กลุ่มหนึ่ง.

ที่นี้ธรรมะที่ ๒. ที่เรียกว่า ทมะ : ท ทหาร ม ม้า อ่านว่า ทะมะ แปลว่า ช่ม. ตัวหนังสือตัวนี้แปลว่าช่ม, ช่มคือบังคับ หรือว่าจับไว้ไม่ยอมให้เป็นอย่างอื่น. ทมะ แปลว่า บังคับ, บังคับ กาย วาจา ใจ พร้อมกันไปเลย; จะไปบังคับแต่อย่างเดียว

ทำไม่ได้ ไม่มีใครทำได้ดอก ตัวหนังสือแยกกันได้.

ที่นี้การบังคับก็อีก ต้องนึกหาสติสัมปชัญญะอีกตามเคย; ฉะนั้นขอให้จำไว้เลยว่า สติสัมปชัญญะนี้จะเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด ต้องการในทุกหนทุกแห่ง. ถ้าเรามีหมีขี้บังคับอะไรลงไปอย่างรุนแรง จะต้องมียุติสัมปชัญญะอยู่ด้วย การบังคับนั้นมันก็จะไม่มีทางผิดพลาด.

ธรรมะอุปการณอื่น ๆ มันก็แล้วแต่จะมองไปยังข้อไหนมันได้ทั้งนั้น; เช่นจะมองไปที่อิทธิบาททั้ง ๔ ซึ่งเป็นธรรมที่เรียกว่า เอนกประสงค์. ผมแกล้งเอาคำอย่างนี้มาใช้ เพราะว่าท่านทั้งหลายเข้าใจดีอยู่แล้วนี้ ถ้าจะใช้คำภาษาวัดมากเกินไปก็ยิ่งจะเสียเวลา. อิทธิบาท ๔ ประการนั้น เป็นธรรมะเอนกประสงค์ ก็หมายความว่า ไปใช้อะไรก็ได้ เพื่อให้สำเร็จตามความต้องการนั้น ไปใช้ในกรณีไหนก็ได้. ฉันทะ พอใจในสิ่งนั้น, วิริยะ พากเพียร ในสิ่งนั้น, จิตตะ เอาใจใส่ ในสิ่งนั้น, วิมังสา สอดส่องอยู่แต่ ในสิ่งนั้น.

คำว่าสิ่งนั้น มันไม่ได้จำกัดว่าสิ่งไหน ก็คือ สิ่งที่กำลังจะทำ นั่นเอง. ไปเปิดดูในหนังสือนวโกวาท คำอธิบายในหนังสือแบบเรียนนักธรรมมันมีอยู่แล้ว. อิทธิบาท ๔ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในฐานะเครื่องให้สำเร็จ เป็นบาทฐานแห่งอิทธิ, อิทธิคือความสำเร็จ. นี่เป็นตัวอย่างเท่านั้นจะใช้ธรรมะหมวดอื่นก็ได้; แต่หมวดนี้เป็นเอนกประสงค์ที่สุด ใช้อะไรก็ได้ทุกอย่าง; เช่นเดียวกับสติสัมปชัญญะ เป็นผู้คุ้มครองได้ทุกอย่าง. จะมี

ทมะสักที ก็ต้องมีสติสัมปชัญญะ จะเป็นกำลังให้ถึงที่สุด เช่น อธิปไตยนี้เป็นต้น.

ที่นี้ธรรมที่ ๓. ถัดไป ที่เรียกว่า**ขันติ** จะเรียกว่าขันติก็ได้ ขันติก็ได้, ธาตุก็ธาตุเดียว ๆ กับคำว่า ทมะ แปลว่าอดกลั้น. ขันตินี้มันอดกลั้นก็เรียกหาสติสัมปชัญญะอีกแหละ, สติสัมปชัญญะนี้เป็นเพื่อนที่ดีที่สุด เพื่อนที่จำเป็นที่สุด, จะอดกลั้นนั้นก็ต้องมีสติสัมปชัญญะ. อดกลั้นนั้น อย่าอดกลั้นด้วยความโง่ความงมงาย; มีสติสัมปชัญญะในการอดกลั้น นี้ก็ถูกต้องสิ่งที่ควรจะอดกลั้น ในลักษณะที่ถูกต้อง.

คำว่าอดกลั้นนี้มีความหมายมาก มีความหมายมาก อดกลั้นแบ่งเป็นภายใน ภายนอกอีก :-

อดกลั้นภายใน คืออดกลั้นต่อการบีบคั้นแห่งกิเลส. กิเลส คือสิ่งที่พาไปให้ผิดทาง แต่ว่ามันไปหาเหยื่อ หาความเอร็ดอร่อย. ในกิเลสนั้นมันมีเอร็ดอร่อย, น้ำมันจะพาไปหาเอร็ดอร่อย ซึ่งเป็นความเคยชินของคนทั่วไป. พอไปอดกลั้นเข้าไปไม่ไปตามอำนาจของกิเลส มันก็เกิดอาการที่จะเรียกว่า เจ็บปวด; เราก็ต้องอดกลั้นต่อการบีบคั้นของกิเลส : อยากจะสูบบุหรี่ไม่ได้สูบบุหรี่; จะอดกลั้นหรือไม่อดกลั้น, อยากจะซี้เกียจแล้วก็ได้ซี้เกียจ นี้ออดกลั้นหรือไม่อดกลั้น, อยากกินเหล้า อยากดูหนังอยากไปหาโสเภณี, อยากไปต่าง ๆ เมื่อไม่ได้ไปมันก็จะต้องการบังคับหรืออดกลั้น. นี้เรียกว่ามันต้องทน; ถ้าไม่ทนมันก็ไปทำตามที่กิเลสมันต้องการ. ที่นี้ถ้าไม่ไปมันก็ต้องทน

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๓๔ ปัญหาของมนุษย์

ทนการบีบคั้นภายในของกิเลสนั่นเอง ถ้าเป็นความรู้สึกทางใจ ล้วน ๆ เราก็เรียกว่าอดกลั้นในภายใน.

ที่นี้ออดกลั้นภายนอก มันเนื่องมาจากภายนอก หรือว่านับเนื่องอยู่กับภายนอก : อดทนต่อความหนาวร้อน ซึ่งมีเป็นธรรมดา ยุงกัด เหลือบกัด หนาวร้อน นี้ก็ต้องอดทน, หรือเพื่อนเขาด่า ดูถูก ดูหมิ่น ยั่วโทสะ นี้ก็ต้องอดกลั้นอดทน จนกระทั่งแม้แต่เจ็บปวด เจ็บไข้ที่ร่างกายนี้ เราก็ยังจะเรียกว่าเป็นภายนอก เป็นเรื่องจัดไว้ที่รูป คือที่กาย ก็ต้องอดกลั้นอดทน.

ถ้าไม่อดกลั้นอดทนก็ต้องดิ้นรน แล้วก็เพิ่มความทุกข์ขึ้นมาใหม่, หรือว่าครางให้คนอื่นเขารำคาญ. พอไม่สบายขึ้นมาได้ครางนี้ เขารอหรือ; ฉะนั้นเขาจึงแกล้งคราง ถ้าอดทนมันก็เป็นเรื่องที่ไม่อ่อย. แต่ว่าเรื่องครางนี้มีได้ตามปกติ ตามสัญชาตของสิ่งที่มีชีวิต; ถ้ามันเคลิ้มหรือมันแผลงสติ มันไม่มีสติควบคุมแล้วมันครางเองได้เหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้มันแกล้งคราง คือมันไม่อยากจะอดทนเสียเลย. พอจะทนได้มันก็ไม่ทนแล้วแถมว่าได้ครางแล้วก็สบาย, ก็เลยไม่มีขันติเหลือ; เพราะมันปล่อยไปตามอำนาจของความรู้สึกที่ไม่ถูกต้องไปเสียหมด. มันต้องอดกลั้นทั้งต่อความรู้สึกภายในที่มาจากภายนอก.

แล้วขยายไปถึงว่า รอได้ คอยได้; เพราะว่าเราต้องบังคับตัวเอง ก็ทนอยู่ตลอดระยะเวลาเวลานั้น มันต้องเป็นการรอได้ คอยได้. เดียวนี้ การปฏิบัติธรรมะไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะว่า

การเคารพตัวเอง

คนจะเอาทันควันเกินไป, รอไม่ได้ คอยไม่ได้. ทำดีที่จริงมันดี
เสร็จแล้วตั้งแต่เมื่อทำ; แต่ผลพลอยได้มันยังไม่ได้. มันต้องรอ
ได้บ้าง กว่ามันจะมาถึง.

ทำดีทำชั่วนี้ มันดีเสร็จแล้วชั่วเสร็จแล้วตั้งแต่เมื่อทำ;
เพราะได้บัญญัติลงไปแล้วว่า อย่างนี้เรียกว่าดีคือทำดี พอทำ
ลงไปแล้วมันก็ดีแล้ว, แล้วก็ได้บัญญัติแล้วว่าอย่างนี้มันชั่ว
พอทำลงไปแล้วมันก็ชั่วแล้ว. แต่ผลพลอยได้ที่ว่าจะได้เงิน
หรือไม่ ได้ชื่อเสียงหรือไม่ ได้ลงโทษหรือไม่ นี่มันไม่แน่; มันมี
ระยะเวลาตามเหตุตามปัจจัยของมัน. ฉะนั้นคำว่า รอได้ คอยได้
ก็รวมอยู่ในคำว่าขันติ นี้เหมือนกัน. อดกลั้น อดทน รอได้
คอยได้ เรียกว่าขันติ แล้วก็ทำไปด้วยสติสัมปชัญญะ.

ที่นี้ข้อสุดท้าย ที่ ๔. เรียกว่า จาคะ; คำว่า จาคะ นี้มัน
มาจากคำว่าสละ, สละออกไป; รากศัพท์ว่าจะชะ สำเร็จรูป
เป็นจาคะ สละออกไป. เรารู้จักจาคะกันแต่เรื่อง การให้ทาน
บริจาคทาน ให้สิ่งของ นี้เรียกว่าจาคะ. ที่นี้คำว่าจาคะไม่ได้
หมายแต่เพียงว่าให้ทาน; อะไรก็ตามที่มันเป็นเรื่องในจิตใจที่
สละออกไปได้จากจิตใจ นั่นก็เรียกว่าจาคะ ด้วยเหมือนกัน.
ฉะนั้นอะไรที่ไม่ควรมีอยู่ในจิตใจ ก็สละ เป็นการให้ทานในทาง
ธรรม คือสละสิ่งที่เป็นนามธรรมออกไปเสียจากจิตใจ เรียกว่า
จาคะในที่นี้.

เฮ้อ, ก็เรียกหาเกลอของมัน คือสติสัมปชัญญะเสมอ
แหละ; จะสละอย่างไร เท่าไร เมื่อไร มันก็ต้องสติสัมปชัญญะ

มาช่วย ให้มีจาคะที่ถูกต้อง นิสัยเลว ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็รีบสละ รีบสละ เปิดรูรั่วให้มันรั่วไปเสียให้หมด, แล้วก็ที่มันเข้มขึ้นขึ้นมา ก็เปิดให้มันออกไป ที่มันไม่ค่อยจะยอมออก.

เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำอะไรที่เป็นการขับไล่ สิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจออกไปเสียเรื่อย ๆ; ฉะนั้นการขยันทุกอย่างในกิจวัตรของภิกษุสามเณรก็เป็น การขับไล่ สิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในตัว ให้ออกไปจากตัว. ทำวัตรสวดมนต์หรือว่าอะไรต่าง ๆ มันก็จะแก้, แก้ความขี้เกียจ ความเหลวไหล ความไม่แน่นอน ความน้อยไปในทางต่ำ หรืออะไรทุกอย่าง, อย่างนี้ก็ เป็นจาคะ ผลักดันออกไปรับเข้า ต่อสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในจิตใจ เรียกว่า จาคะ เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา, ต้องมีอยู่ตลอดเวลา กระทั่งตลอดชีวิต.

นี่ยกตัวอย่าง ธรรมะ ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ มาในฐานะเป็นการบังคับตัวเองที่เต็มรูปแบบ. นี่ก็อยู่ในลักษณะที่เป็น ธรรมสหกรณ์ คือ ก็อย่าง ๆ ต้องมาทำหน้าที่ร่วมกัน จึงจะสำเร็จประโยชน์.

หมวดที่ ๒ ทำให้มีปัญญาเต็มรูปแบบ

หมวดที่ ๑ พุดไปแล้ว เรื่องบังคับตัวเอง ด้วยลักษณะ

ของศีลและสมาธิ นี้ หมวดที่ ๒ เป็นเรื่องปัญญา ที่จะช่วยให้
เกิดความเคารพตัวเองคือความรู้. ปัญญา แปลว่า รู้ทั่วถึง; ญา
แปลว่า รู้ ปะ แปลว่า ทั่วถึง ครบถ้วน, ปัญญา แปลว่า ความ
รู้ครบถ้วน ในสิ่งที่ควรจะรู้. นี้จะพูดกันแต่ในกรณีของเรานี้คือ
การเคารพตัวเองนี้ จะต้องรู้อะไรบ้าง ?

ขั้นที่ ๑. หรือ ก. ก็ตามใจ รู้คุณสมบัติอันสมบูรณ์ของเรื่อง
นั้น, เรื่องนั้นมันมีคุณสมบัติสมบูรณ์อย่างไรต้องรู้. เดียวนี้มันเป็น
เรื่องของมนุษย์ของความเป็นมนุษย์ เราก็ต้องรู้คุณสมบัติของ
ความเป็นมนุษย์ ว่ามันมีอยู่อย่างไร อย่างสมบูรณ์, มนุษย์
คืออะไร นี้ ผมขอร้อง ขอวิงวอน ขออะไรก็ตาม. คุณอย่าคิด
ว่ามันเข้าใจได้ง่าย ๆ ว่า มนุษย์นี่คืออะไร. นี้รู้คุณสมบัติของความเป็น
มนุษย์ที่สมบูรณ์นี้ มันยังยากเกินไป เว้นไว้แต่จะฟัง ๆ
ไปก่อน แล้วมันก็ไม่สมบูรณ์ดอกเพราะมันเพียงแต่ฟัง มันได้
เข้าถึง; เอาละ, เอาแต่ฟังกันไว้ก่อนก็ได้ ศึกษาไว้ก่อนให้
เข้าใจว่า คุณสมบัติของคำว่ามนุษย์ โดยสมบูรณ์นั้นมันอย่างไร.

ที่นี้จะเอากันอย่างย่อ ๆ จำง่ายเข้าใจง่าย ก็เอาตาม
ตัวหนังสือว่า มีใจสูงหรือว่าเหล้ากอกแห่งผู้มีใจสูง. พอลถามว่า
สูงถึงไหน ? ถ้าสูงกันที่สุด ก็สูงถึงไหน ? มันก็เป็นเรื่อง
หลุดพ้นกิเลส เป็นพระอรหันต์. ยังมีสูงอีกไหม ? มันอาจจะ
ว่า สูงเป็นพระเจ้าไปเสียเลยก็ได้; เพราะฉะนั้นในพวกที่เขามี
พระเจ้า สั่งสอนเรื่องพระเจ้า เป็นลัทธิที่มีพระเจ้า; เขาสอนถึง
ว่า เราก็เป็นอันเดียวกับพระเจ้า. พระเจ้าเป็นอย่างไรเราก็เป็น

อย่างนั้น. นี้อย่างปรัชญาของฮินดูของเวทานตะ เขาก็ยอมรับว่า เมื่อเอาอะไรที่มันหุ้มห่อก็ตัดขวากออกไปหมดแล้ว มนุษย์นี้ก็วิ่งไปเป็นอันเดียวกับพระเจ้าทันทีแหละ. นี่พูดด้วยภาพพจน์เป็นอย่างนั้น. นี้ อุดมคติของมนุษย์ มันอยู่ที่ความเป็นอันเดียวกับพระเจ้า.

ที่นี้อย่างพุทธศาสนา เราจะไม่พูดมากถึงอย่างนั้น; เว้นไว้แต่จะเอาคำว่าพระเจ้ามาไว้ที่นิพพาน ในที่สุดเราจะนิพพาน, เราจะเข้าถึงความเป็นอันเดียวกับนิพพาน อย่างนี้ละก็ได้. อุดมคติสูงสุด ของความเป็นมนุษย์อยู่ที่นั่น ต้องรู้ รู้จนเชื่อจนมีศรัทธา แล้วมีความประสงค์ที่จะเป็นอย่างนั้น. นี้เรียกว่า อุดมคติอันสมบูรณ์ ของความเป็นมนุษย์ ด้วยปัญญาของตน.

ที่นี้ชั้นที่ ๒. รู้การกระทำที่ตรงไปยังอุดมคตินั้น ก็คือ รู้การปฏิบัติ. ถ้าอย่างพุทธบริษัทเราก็ ศีล สมาธิ ปัญญา. รวมความแล้ว ก็คือ การปรับปรุงทุกสิ่งทุกอย่างให้มันถูกต้อง แล้วมันก็จะมุ่งไปหาจุดสูงสุดนั้น.

แล้วรู้ที่เป็นประโยชน์อีกอย่างหนึ่ง ก็คือรู้ว่า ทำหน้าที่นี้แหละ คือทั้งหมดที่มนุษย์จะต้องทำ, เรียกว่าการทำหน้าที่ คือ การปฏิบัติธรรม. การปฏิบัติธรรม คือการปฏิบัติหน้าที่, การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติพระธรรม; เพราะหน้าที่นั้นคือสิ่งที่จะช่วยให้หมดปัญหา หมดความทุกข์ หมดอันตราย. หน้าที่เล็ก ๆ น้อย ๆ ต่ำ ๆ เตี้ย ๆ ก็เป็นการปฏิบัติธรรม; เช่นจะต้องหากินให้เป็น ต้องกินให้เป็น, ต้องอาบให้เป็น ต้องถ่ายให้เป็น

ต้องนอนให้เป็น, นี้นั้นเป็น หน้าทีตามธรรมชาติ ก็เป็นการปฏิบัติธรรมในระดับต่ำ ๆ อย่างนี้. หน้าทีสูงขึ้นมาก็ดูแต่เรื่องโลก ๆ มันก็ไม่ไกลไปจากนี้ เรื่องกินเรื่องนอนให้สบาย.

ทีนี้สูงไปกว่าเรื่องโลก ๆ ก็คือ จะต้องมึจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ, มีกาย วาจา ใจ อันสะอาด สว่าง สงบ, กระทั่งมีปฏิญญาถูกต้องถึงที่สุด. ถ้ามีปฏิญญาถูกต้องถึงที่สุดแล้ว กาย วาจา ใจ มันก็ถูกต้องถึงที่สุด.

ปฏิบัติอย่างไรจึงจะไปสู่จุดสูงสุด นั้นเป็นหน้าที่; ถ้าทำหน้าที่คือการทำให้จะต้องทำ ไม่มีอะไรนอกไปจากนั้น. ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน ก็เรียกว่าหน้าที่, ปฏิบัติเพื่อให้รอดชีวิตอยู่ได้ในโลก นี้ก็หน้าที่, เจ็บไข้ได้ป่วย ขึ้นมารักษาให้หาย นี้ก็หน้าที่ เป็นการปฏิบัติธรรมด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นเขาจึงลดลงไปตามหลักในธรรมะโบราณโบราณธรรม; แม้แต่การประกอบกิจกรรมระหว่างเพศให้ถูกต้อง ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยเหมือนกัน คือทำหน้าที่ให้ถูกต้อง. นี้ก็เลยเป็นอันว่า ทำหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม, การปฏิบัติธรรมนั้นอยู่ที่การทำหน้าที่ แล้วแต่ว่ามันจะอยู่ในระดับไหน.

ทีนี้รู้ในขั้นที่ ๓ ก็คือ **รู้ผลของการกระทำ** ก็ต้องรู้ตั้งแต่เดี๋ยวนี้เหมือนกัน; แม้ว่ายังปฏิบัติไม่ถึง ก็ต้องรู้ผลของการกระทำ ว่ามันจะเกิดขึ้นอย่างไร. เช่นว่าเราเคารพตัวเองนี้ ผลมันจะเกิดขึ้นอย่างไร ก็ต้องรู้ ไม่อย่างนั้นมันก็ไม่อยากจะเคารพตัวเอง; มันจึงรู้ด้วยการเรียน, รู้ด้วยการคำนึงคำนวณ

ด้วย reasoning อะไรไปเรื่อยก่อน, ก็พอจะมองเห็นและรู้ได้ว่า มันจะมีผลอะไรเกิดขึ้น, แล้วในที่สุดเมื่อปฏิบัติได้จริง มันก็รู้ จากการที่เสวยผลนั่นเอง. ไม่ต้องเชื่อคนอื่นแล้ว, เชื่อตัวเองแล้ว.

สำหรับผลของการ กระทำนี้ ก็คือ สันติ ดีกว่า. คำนี้ควรจะจำไว้อย่างยิ่ง เพราะมันเป็นคำที่กว้าง จะใช้ได้ในเรื่องของโลก ๆ เรื่องของธรรมชาติ เรื่องต่ำ เรื่องกลาง เรื่องสูง ก็ใช้คำนี้ได้. สันติคือความสงบ หมายถึงสงบสุข; ฉะนั้น ผลของการกระทำ ที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะอะไรหมด คือสันติ, ผลของมันก็คือสันติ. ก็แบ่งเป็นภายใน และภายนอกเหมือนกัน.

สันติภายในก็คือผู้นั้น มันมีสันติสุขอยู่ในใจของเขา. ที่นี้ สันติภายนอก ก็คือออกไปจากตัวเขา จะในครอบครัว หรือ ในสังคม หรือทั้งโลกก็ตามมันมีสันติด้วย เรียกว่าสันติภายนอก. ที่คนอื่นเขาจะพลอยได้รับ. แล้วสันติภายในตัวเอง รู้สึกอยู่กับตน สันติทั้ง ๒ อย่างนี้ เรียกว่าผลของการกระทำที่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ก็ต้องการสันติ แต่มันเหลือแต่ปากมากขึ้น ทุกที; แล้วคำว่าสันตินี้มันก็พอจะเข้าใจได้ว่าคืออะไร แต่แล้ว บังคับตัวเองไม่ได้ มันก็ไม่ได้, มันก็ถอยห่างออกไป ก็มีสันติ ปลอดภัย ๆ เข้ามาแทน. ถ้าเราฟังวิทยุตลอด ๒๔ ชั่วโมง เราจะได้ยินคำว่าสันติ, สันติภาพนี้มากมายเหลือเกิน; แต่จอมปลอมทั้งนั้น คือตามที่คนนั้นว่า หรือตามที่คนนั้นโฆษณา ชวนเชื่อ ตามที่คนนั้นอ้างอิง.

ถ้าส่วนบุคคลเราจะเรียกว่าสันติสุข; ถ้าส่วนสังคมหรือของ

โลกเราจะเรียกว่าสันติภาพ ก็พอจะเข้าใจได้ง่าย ๆ. สันติสุข มันรู้สึกอยู่ในใจของคนแต่ละคน ๆ ถ้าปรากฏออกมาเป็นปรากฏการณ์ภายนอกทั่วไปทั้งโลก เราจะเรียกว่าสันติภาวะสันติภาพ. เขาว่าเขาทำเพื่อสันติภาพ; แต่เขาทำเพื่อประโยชน์แห่งพวกของเขาเอง. สันติภาพเดี๋ยวนี้ก็คือ การที่ผู้อื่นเสียประโยชน์ และตัวเองได้รับประโยชน์, สันติภาพของของการเมืองในยุคปัจจุบัน ก็เลยไม่เข้ากันกับเรื่องนี้; เพราะว่าคนเหล่านี้ไม่เคารพตัวเอง ไม่เคารพตัวเองก็ไม่เคารพพระเจ้า ไม่เคารพธรรมชาติ ไม่เคารพความยุติธรรม ไม่เคารพอะไรหมด มันก็เลยไม่มีอะไรจะเหลือ.

เดี๋ยวนี้เราก็ต้องรู้ว่า ถ้าจริง หรือตรง หรือบริสุทธิ์ มันก็ต้องเป็นสันติที่บริสุทธิ์ ทั้งของบุคคลหรือของสังคม; ถ้ามีปัญหา รู้ว่า อุดมคติของความเป็นมนุษย์เป็นอย่างไร, เราทำอย่างไร, ปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้, ครั้นได้แล้วเราจะได้เสียผลอะไร, ถ้าเรามีความรู้ในเรื่องนี้ไม่เพียงพอ เราจะไม่เคารพตัวเอง คือไม่เคารพความเป็นมนุษย์. ถ้ามนุษย์ทุกคนในโลก มีความเป็นมนุษย์ ถูกต้อง สันติภาพก็เป็นโดยอัตโนมัติ; ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ควรจะสนใจ ในความรู้ที่ถูกต้อง หรือที่เรียกว่าสัมมาทิฐิ.

สัมมาทิฐิ นี้ก็อีกคำหนึ่ง ซึ่งขอร้องให้สนใจเป็นพิเศษ ให้มันอยู่ที่ปลายปาก ที่จะเอ่ยถึงเมื่อไรก็ได้, และให้รู้ว่า มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ขาดสัมมาทิฐิ จึงทำอะไรไปในทางที่ไม่เกิดสันติภาพขึ้นมาในโลกนี้. ฉะนั้นปัญหาของมนุษย์หรือของโลกนี้

จะแก้ได้ด้วยสัมมาทิฐิ. ตามความเป็นจริง จะต้องแก้ได้ด้วยสัมมาทิฐิ.

ที่นี้เขาไปมีความเห็นอย่างอื่นว่ามันจะแก้ได้ด้วยระบบการเมือง อุดมคติเศรษฐกิจ อะไรก็ตาม ก็ว่าไปตามเรื่องของเขา; ถ้าไปเฟ่งเล็งกันแต่ระบบการเมือง หรือระบบเศรษฐกิจ มันก็เป็นเรื่องเห็นประโยชน์ส่วนตัว, ส่วนพวกของตัวเองเสียแล้ว. ถ้าไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของตัวเอง ทุกคนตั้งใจทำไปตามหลักของพระธรรมก็ได้, ระบบการเมืองระบบเศรษฐกิจ อะไร มันก็จะประกอบด้วยธรรมไปหมดแหละ; เหมือนอย่างที่เราพูดกันในเรื่องที่แล้วว่า ถ้าพอใจในพระศาสนา ในพระธรรม ในพระเจ้า เทานั้นเอง ทุกอย่างที่มีมนุษย์กระทำอยู่ จะเป็นไปในทางถูกต้อง แล้วมีสันติภาพ เป็นแน่นอน.

นี่คือหนทางให้เกิดความสำเร็จ ในการพอใจตัวเอง เคารพตัวเอง ให้อตัวเองได้ในที่สุด โดยวิธีที่ว่าบังคับให้ถูกต้องตามรูปแบบ และมีปัญญาครอบงำในสิ่งนั้นอย่างเพียงพอ.

ต้องมีชีวิตอยู่อย่างไรตัวเองได้

ในที่สุดก็ว่า เราจะต้องมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ในลักษณะที่ยกมือไหว้ตัวเองได้เสมอ. นี่มันง่ายยดึกว่า ขอให้ทุกคนไปมีชีวิตอยู่ ในลักษณะที่ยกมือไหว้ตัวเองได้เสมอ; ถ้าพอนึกจะไหว้

ตัวเองแล้วมันไหวไม่ลง แล้วมันจะเอากำปั้นโขกศีรษะตัวเองเข้าด้วยซ้ำไป; อย่างนี้มันก็เป็นอย่างไรละ มันก็คนละเรื่อง มันก็คนละแบบ. มันจะต้องอยู่ในลักษณะที่ยกมือไหว้ตัวเองได้เสมอ; ถ้าอยู่ในสภาพอย่างนั้นแล้วนั่นคือสวรรค์อันแท้จริง, สวรรค์อันแท้จริง ไม่ใช่สวรรค์กามารมณ์ อย่างที่เขาพูดกัน หรือว่าเขียนไว้เป็นรูปภาพตามผนังโบสถ์. สวรรค์อันแท้จริง คือความชื่นใจเมื่อยกมือไหว้ตัวเองได้ เป็นสวรรค์ที่แท้จริงและสูงสุด; ฉะนั้นจึงแยกออกมาเสียได้ ด้วยคำว่า แท้จริงและสูงสุด สวรรค์อื่นมันก็มี ไม่แท้จริงและไม่สูงสุด.

สวรรค์แบบชาวบ้าน เขาเรียกว่า *ชั้นปรินิรมิตวสวัตตี* สวรรค์ชั้นสูงสุดในกามาวจร เป็นที่อยู่แห่งพญามาร ที่ชี้ข้างคสิเมฆมาผจญพระพุทธเจ้าเมื่อวันจะตรัสรู้ นั่นแหละสวรรค์ชั้นสูงสุดที่อยู่ของมาร เรียกว่าสวรรค์ชั้นปรินิรมิตวสวัตตี. คำนี้เก่าก่อนพุทธศาสนา ก่อนพระพุทธเจ้า, เขาพูดกันอยู่ก่อนแล้ว ชาวบ้านเขามุ่งหมายชั้นผู้ปรินิม, *ปรินิม* แปลว่า *ผู้อื่นทำให้*, *ผู้อื่นเนรมิตให้*. ความหมายก็เหมือนอย่างที่ได้ยวนี้แหละ *ระบบที่ใช้คนอื่น serve* นั่นแหละ *ทุกอย่างทุกประการโดยไม่ต้องมีอะไรขาดตกบกพร่อง* คือความหมายของคำว่าปรินิรมิตวสวัตตี. เขาถือว่าสวรรค์ชั้นสูงสุด มันของเด็กเล่น เด็กอมมือ; แต่ถ้าไม่เข้าใจมันก็จะหลง ทั้งที่ไม่เข้าใจนั่นแหละ ก็หลงหวัง; เพราะได้ยินว่า มันสูงสุดในเรื่องของความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ ก็เป็นสวรรค์ป่าของพวกนั้น.

ถ้าสวรรค์จริงของสัตบุรุษในพระพุทศาสนาแล้ว ต้องเป็น สวรรค์คือ ความชื่นอกชื่นใจ จนยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อไรก็ เมื่อนั้น ที่นี้ก็ได้ ที่ไหนก็ได้ ผมเรียกว่าความพอใจ, หรือความ เคารพตัวเอง มันเป็นสวรรค์อันแท้จริงอย่างนี้ ถ้าทำนทั้งหลาย ไม่เชื่อ ก็ไปลองดูซิ จริงหรือไม่จริง มาอยู่ในวัดนี้ก็ลองฝึกหัด ปฏิบัติธรรมะ ที่จะเป็นที่พอใจตัวเอง, ไหว้ตัวเองได้ แล้วมีอะไร ก็กลับไป แล้วไปทำอย่างนั้นให้มากขึ้น, แล้วก็จะรู้ได้ด้วย ตนเองว่า อะไร ๆ มันครบหมดอยู่ในนั้นอยู่ในการที่ยกมือไหว้ ตัวเองได้. ทุกอย่างก็เรียกว่าถึงที่สุด; คนนั้นมีพระรัตนตรัย สมบูรณ์, มีไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา สมบูรณ์, มีมรรค ผล นิพพาน สมบูรณ์, อยู่ในความที่เคารพตัวเองได้ถึงที่สุด, มีธรรมะ สูงสุดก็เคารพตัวเองได้ถึงที่สุด; เรียกว่า ภาวะที่ปราศจากความ ทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง มันน่าปรารถนา ฟังปรารถนา, แล้วเมื่อ ถึงภาวะอันนั้นแล้ว ก็ควรจะพอใจตัวเอง หรือเคารพตัวเองได้.

วันนี้ก็พูดเลยเวลาไปหน่อย เพราะว่าเรื่องมันเนื่อง ๆ กัน ก็อยากจะพูดให้เสร็จไปเสียในคราวเดียว จึงได้พูดยาวไปหน่อย ก็เป็นอันว่ายุติการบรรยายในวันนี้ไว้ ด้วยคำว่า พอใจ หรือ เคารพตัวเอง.

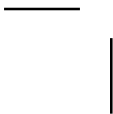

หน้าที่ในการใช้ธรรมะ ให้ถูกหน้าที่

จาก ธรรมโอษณของพุทธทาส “มหิตลธรรม”
หมวดที่ ๒ ชุดปกรณ์พิเศษ อันดับที่ ๑๗.๗ บนพื้นแถบสีแดง

AW — 156

๑๐ เมษายน ๒๕๑๗

ท่านนักศึกษา ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องการทำกรรมให้เป็นแผ่นดิน ในครั้งที่ ๕ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า หน้าที่ในการใช้กรรมให้ถูกหน้าที่. ทุกคนควรจะทบทวน เรื่องที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น ว่าได้มีการอธิบายให้เห็นเป็นลำดับมาอย่างไร. ในข้อแรกว่า ธรรมะนั้นเชื่อมด้วยแผ่นดิน ก็ต้องจัดการกับแผ่นดิน คือธรรมะนั้น ได้แก่หน้าที่ หน้าที่ก็จะมีผลสมควรแก่หน้าที่ แล้วครั้งสุดท้าย นี้ก็ได้พูดถึงหน้าที่ตามแบบของพุทธบริษัท.

วันนี้จะขยายความออกไปว่าหน้าที่ในการใช้กรรมให้ถูกหน้าที่.

การที่ได้พยายามเน้นคำบางคำ หรือเรื่องบางเรื่องอย่างซ้ำซากเช่นนี้ ก็ด้วยความประสงค์จะให้เข้าถึงตัวธรรมะยิ่งขึ้น.

ความล้มเหลวมันอยู่ตรงที่มีการศึกษารวมกันอย่างคร่าว ๆ. ผมได้สังเกตข้อเท็จจริงอันนี้มาเรื่อย ๆ ว่าเราไม่ค่อยจะได้พยายาม เพื่อจะอธิบาย หรือเพื่อจะฟังเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ละเอียดลอออย่างชัดเจนพอ, เพราะว่าการทะเลาะของคนพูด และคนฟัง นี่มันแล่นเร็วเกินไป. ยิ่งคนสมัยนี้ด้วยแล้ว, ก็มีความอดทนน้อย และมีความโง่มาก ในการที่จะเข้าใจ, เขาถือว่ามีฟังลวก ๆ อย่างนั้นก็พอแล้ว, หรือเข้าใจแล้ว, แล้วจะมาทำอย่างนี้กับการศึกษารวมกัน ก็จะทำไม่ได้ จะเป็นการศึกษารวมกันอย่างพรว้า ๆ กันไปหมดเท่านั้นเอง. นี้ขอให้ไปพิจารณาดูถึงข้อเท็จจริงข้อนี้ของตัวเอง.

ตั้งแต่เริ่มศึกษารวมกันมา จนกระทั่งบัดนี้ ผมพยายามที่จะพูดโดยหลักที่ว่าจะให้ทุกคนมีธรรมะเหมือนกับแผ่นดินหมายความว่าแยกจากกันไม่ได้. สัตว์ทั้งหลายต้องอาศัยอยู่บนแผ่นดินอย่างที่ว่ากันไม่ได้, แต่ทุกคนดูเหมือนว่าเราไม่ได้อยู่กับธรรมะตลอดกาล สนใจธรรมะแต่บางเวลา นึกถึงธรรมะแต่บางเวลา, นั่นเพราะ เขาไม่รู้ว่า ธรรมะนั้นคืออะไร, และตัวเองนั่นคืออะไร.

เดี๋ยวนี้ต้องการจะให้มองเห็นชัดเจนยิ่งขึ้น หรือใกล้เข้าไปยิ่งขึ้นต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ, ให้สติปัญญาของเราใกล้ต่อธรรมะนั้นยิ่งขึ้น. ถ้าพูดอีกทีหนึ่งก็ว่า ธรรมะใกล้ธรรมะ, ตัวคนนี้ก็จะเป็นธรรมชาติ หรือเป็นธรรมะประเภทหนึ่ง, ตัวธรรมะสำหรับปฏิบัติของคนนั้น ก็เป็นธรรมะอีกประเภทหนึ่ง, อยากให้ธรรมะ

ระหว่างประเภทนี้เข้าถึงกันให้มากยิ่งขึ้น เราจึงไม่ศึกษาธรรมะ
อย่างในโรงเรียนทั่ว ๆ ไป.

แม้กระทั่งในโรงเรียนนักธรรม ก็เรียนธรรมะอย่างพรว้า
อย่างสะเพร่า วันหนึ่งไม่รู้ว่ามีหัวข้อ หรือก็เรื่องก็ราว แล้วก็
เคยสัมพันธ์กัน, มีลักษณะเหมือนกับสะสมอะไรหลาย ๆ อย่าง
โยนทิ้งเข้าไว้ในยุงในดวง อะไรทำนองนั้น เรียนกันเพียงแต่มี
หัวข้อธรรมะมาก ๆ แล้วก็ไม่ใช่ใจ, หรือใช้เป็นประโยชน์ไม่ได้.
นี่คือ ข้อเท็จจริง และความจำเป็น ที่ต้องขอรับรองให้มีความ
อดทน, พุดกันแต่หัวข้อเดียว ประเด็นเดียวอยู่เรื่อยไปอย่างนี้
คือธรรมะนั้นเชื่อมด้วยแผ่นดิน.

วันนี้จะพูดโดยหัวข้อว่า หน้าที่ในการใช้ธรรมะให้
ถูกหน้าที่ ก็เป็นการบรรยายที่ต่อเนื่องจากครั้งที่แล้วมา ว่า
หน้าที่ตามแบบของพุทธบริษัทนั้นเป็นอย่างไร เป็นการบอก
หน้าที่หลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กันไป, ขอให้ไปทบทวนดู. ส่วน
วันนี้จะบอกเฉพาะกรณีที่ว่า ใช้ธรรมะให้ถูกหน้าที่นั้น ๆ เป็น
หน้าที่ ๆ ไป

**โดยหลักทั่วไปแล้ว มีการแบ่งธรรมะเป็น ๒ ประเภท
คือ ธรรมะอย่างศีลธรรม และธรรมะอย่างปรมัตถธรรม**

ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นทางศีลธรรม ก็ต้องใช้ธรรมะอย่าง
ศีลธรรม, แต่ถ้าปัญหาเกิดขึ้นเหนืออริสยของศีลธรรม ก็ต้องแก้
ปัญหาด้วยธรรมะอย่างปรมัตถธรรม. คำ ๒ คำนี้จึงกลายเป็น

คำที่จะต้องจำไว้ให้ดี.

ทบทวนอย่างสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า เรื่องศีลธรรมนี้พูดใน
 ชั้นต้น สำหรับคนที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่น ว่ามีตัวตน หรือ
 คนที่ยังรู้สึกว่ามีตัวตน แล้วต้องการอะไรเป็นของตน, ส่วน
 ปรมัตถธรรมนั้น พูดสำหรับคนที่ลืมหูลืมตาเป็นพุทธบริษัทมาก
 กว่านั้น.

บุคคลที่เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จะรู้จนกระทั่งว่า มิได้มี
 สิ่งที่เรียกว่าตัวตน หรือบุคคล หรือของตน, มันมีแต่ธรรมชาติ
 ล้วน ๆ ที่ปรุงแต่งกันไป. แล้วจะเกิดความรู้สึกในทำนองที่
 เราเรียกกันอย่างที่ว่า ตัวฉัน – ของฉัน แล้วมันก็เป็นเพียงความ
 รู้สึกของธรรมชาติ ที่จะต้องรู้สึกอย่างนั้น ไปตามสิ่งที่มันกำลัง
 ปรุงแต่ง หรือแวดล้อมกันไป.

ถ้าใครมองเห็นตัวธรรมชาติอย่างนี้จริง ๆ ก็จะไม่มองเห็น
 เป็น บุคคล ตัวตน เราเขา, จะเห็นเป็นธรรมชาติไป, แล้วเรื่อง
 รวานั้น ๆ ก็เป็นภาษาธรรมะ หรือภาษาปรมัตถธรรม ของบุคคล
 ที่เห็นธรรมะ ในชั้นที่ไม่มีตัวตน.

ถ้าต่ำไปกว่านั้น ก็เป็นเรื่องราวของคนที่มีตัวตน ก็ต้องมี
 ตัวกู – มีของกู, อะไร ๆ ก็ทำเป็นเรื่องตัวกู – เรื่องของกู. แล้ว
 เมื่อความทุกข์เกิดขึ้นเพราะทำผิดธรรมชาติ ก็เหมือนกับ โกง
 ธรรมชาติทำนองนี้ แล้วเขาจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร, โดยมาก
 ก็แก้ไม่ได้ แล้วมานั่งร้องไห้อยู่. หรืออีกทางหนึ่งก็คิดวนเวียน
 จนเป็นโรคเส้นประสาท หรือเป็นบ้าไปในที่สุด, เพราะว่าความ

รู้ในระดับศีลธรรมนี้ จะแก้ปัญหานี้ไม่ได้. นี่จึงต้องศึกษา
ความรู้ธรรมะในชั้นปรมัตถธรรมเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง สำหรับคน
เราจะได้ก้าวหน้าไปตามทางธรรมะนั้นถึงที่สุดจริง ๆ.

สรุปความว่า ธรรมะเรื่องศีลธรรม ก็พูดด้วยภาษาคน
เพราะมันมีคน, ธรรมะในชั้นปรมัตถธรรม ก็พูดด้วยภาษาธรรม
เพราะมันเป็นธรรมชาติเท่านั้น มันไม่เป็นบุคคล. แล้วเลยจับ
คู่กันได้ว่า ถ้าศีลธรรมก็เป็นเรื่องของคน ก็พูดภาษาคน;
ถ้าปรมัตถธรรม เป็นเรื่องของธรรมชาติ ก็ต้องพูดภาษา
ธรรมชาตินั่นเอง.

ที่นี้ คำว่า “หน้าที่”; ผมอยากจะให้มองให้ลึกซึ้ง ให้
ละเอียดจนถึงกับว่า ธรรมกับคนต่างมีหน้าที่ต่อกันทั้งสองฝ่าย
คือธรรมะก็มีหน้าที่ต่อคน แล้วคนก็มีหน้าที่ต่อธรรมะ. พังดูให้ดี
นี้พูดเหมือนกับคนบ้า ธรรมะมีหน้าที่ต่อคน, เพราะธรรมะมี
ขึ้นมา เพื่อความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่คน. อย่างนี้เรียก
ว่า ธรรมะมีหน้าที่แก่คน ที่จะทำอะไรให้แก่คน หรือที่จะช่วย
คนให้พ้นจากทุกข์ นี่ก็หน้าที่ของธรรมะต่อคน. ส่วนคนก็มี
หน้าที่ต่อธรรมะ คือคนต้องสนองหน้าที่ของธรรมะ ด้วยการ
ทำหน้าที่ของคน ให้ตรงตามหน้าที่ของธรรมะ. ที่นี้ เราดูทีละ
พวก พวกที่หนึ่งก็คือ พวกศีลธรรมกับคน อย่างที่ว่ามาแล้ว.

หน้าที่ของศีลธรรมที่มีต่อคนนั้น จะทำอย่างไร

หน้าที่ของศีลธรรมที่จะมีต่อคน ก็ได้แก่การปรับปรุงคนให้เป็นคน, ปรับปรุงคนให้เหมาะสมแก่หน้าที่. เมื่อยังมี “คน” อยู่ ต้องพูดถึงคน ต้องพูดอย่าง “มีคน” หน้าที่ของศีลธรรมก็คือ ปรับปรุงคนให้เป็นคน คือให้มนุษย์นั่นเองเป็นมนุษย์ดีกว่าคนหน่อย หรือปรับปรุงคนให้เหมาะสมแก่หน้าที่ของคน.

ถ้าไม่มีศีลธรรมจะเห็นได้ว่า คนนี้ไม่เป็นคน อย่าว่าแต่จะเป็นมนุษย์เลย. มนุษย์นั้นมีใจสูง คำว่า *มนุษย์* นี้ แปลว่า *มีใจสูง*, คำว่า “คน” แปลว่า *เกิดมา* เท่านั้นเอง มาจากคำว่า *นร* หรือ *ช-น* แปลว่า *เกิดมา*. ธรรมะมีหน้าที่สำหรับปรุง “คน” ให้เป็นคน และให้เป็นมนุษย์ พร้อม ๆ กันนั้นก็ให้เหมาะสมแก่การที่จะทำหน้าที่ของคน.

หน้าที่ของคนต่อศีลธรรมจะทำอย่างไร

๑. หน้าที่ของคนต่อศีลธรรม ก็คือว่า **คนต้องศึกษาธรรมะ**. อย่ามัวหลับหูหลับตา ไม่สนใจในการศึกษาศีลธรรม. เดียวนี้คนไม่ค่อยศึกษาศีลธรรม ในหลักสูตรของโรงเรียน ดูเหมือนเกือบจะตัดออกไปเลย ถึงมีบ้างก็ให้เด็กจดเล็ก ๆ น้อย ๆ ใส่สมุดไว้ ซึ่งก็จำไม่ได้, แล้วยังเดี๋ยวนี้ คนในโลกนี้

มัวเมาในกามารมณ์ มีจิตทรมเต็มที่ ก็เลยไม่สามารถจะศึกษาเรื่องศีลธรรม ไปศึกษาแต่เรื่องหาเงินมาซื้อหากามารมณ์เท่านั้น ในโลกนี้จึงไร้ศีลธรรม.

๒. คน มีหน้าที่จะต้องศึกษาศีลธรรม เสร็จแล้วก็มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามศีลธรรม, ศึกษากับปฏิบัติขึ้นอยู่กับคนละชั้น. ศึกษาแล้วต้องปฏิบัติ, ปฏิบัติแล้วก็ไม่หมดหน้าที่ ยังจะต้องรักษาส่วนที่ปฏิบัติได้นั้นไว้. เดียวนี้คนขี้เกียจ ศึกษาพอรู้ ๆ แล้วก็ไม่ต้องปฏิบัติ, หรือปฏิบัติได้บ้าง แล้วก็ไม่รักษาไว้ ธรรมะก็กลับละลายหายสูญไปเสียอีก, นี้โดยมากก็เห็นตำตักันอยู่ที่นี้ ทั้งพระ ทั้งเณร ทั้งอุบาสก อุบาสิกา ไม่รักษาการปฏิบัติธรรมให้คงอยู่ หรือให้แน่นแฟ้นให้ตายตัว.

๓. หน้าที่ต่อไปอีกก็จะต้องช่วยกันเผยแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้รู้ธรรมะ ให้ปฏิบัติ, แม้การปฏิบัติธรรมก็จะต้องช่วยกัน ตามแต่จะช่วยได้. ในที่สุดก็ต้องมีหน้าที่ที่จะทำให้สังคม หรือว่าโลกทั้งโลกนี้ให้มีธรรมะ.

คนมีหน้าที่ต่อศีลธรรมอย่างนี้ คือ ศึกษาให้รู้ ปฏิบัติให้ได้ รักษาส่วนที่ปฏิบัติได้เอาไว้ให้ได้ แล้วก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้รู้ ให้ปฏิบัติ กระทั่งว่าทั้งโลกประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม; ถ้าได้อย่างนี้จริง โลกนี้ก็จะเป็โลกพระศรีอาริย์อย่างที่ว่าไม่มีปัญหา ไม่มีควมร้อน.

นี่ หน้าที่ระหว่างศีลธรรมกับคน ศีลธรรมมีหน้าที่ทำคนให้เป็นคน, แล้วคนก็มีหน้าที่ที่จะต้องศึกษา ปฏิบัติ รักษา

เผยแผ่ศีลธรรม. เดียวนี้เราก็กู้กันอย่างนี้อยู่บ้าง แต่ว่าทำโดย
 ไม่รับผิดชอบ, แล้วส่วนมากก็ทำอย่างละเมอ ๆ เท่านั้นเอง,
 ขอให้มองตัวเองให้มาก ว่าได้ทำอย่างละเมอ ๆ หรือเปล่า ?
 นี่คือคูแกระหว่างศีลธรรมกับคน.

หน้าที่ระหว่างปรมาตม กับ คน

หน้าที่ของปรมาตมต่อคนนี่ มองได้กว้างขวางมาก
 เป็นเรื่องลึกซึ้งกว้างขวางมาก

๑. หน้าที่ของปรมาตมข้อนี้ ก็อยากจะระบุลงไปว่า
เพื่อให้คนรู้วัตถุประสงค์ของการเกิดมา, ถ้าฟังความรู้
 ทางศีลธรรมนี้ ยากมากที่จะให้รู้ความประสงค์ของการเกิดมา
 แล้วก็จะรู้ค่อย ๆ รู้ต่ำ ๆ เสียด้วย.

การที่จะรู้ว่า เราเกิดมาเพื่อบรรลุนิพพานในที่สุดนี้ ไม่ใช่
 เรื่องศีลธรรม แต่เป็นเรื่องของปรมาตม ซึ่งรู้จักธรรมชาติ
 อันลึกซึ้ง ธรรมชาติอันกว้างขวาง ที่จะปรุงแต่งเปลี่ยนแปลง
 ไหลเวียนไป – ไหลเวียนไป, แล้วไปสุดไปจบลงที่ไหน ? นั้น
 ก็คือไปจบลงที่นิพพาน. อย่างนี้มันเลยหน้าที่ของศีลธรรม แต่
 เป็นหน้าที่ของปรมาตม ที่จะทำให้คนรู้ว่า เราเกิดมาทำไม.

ถ้าปล่อยไปตามประสาของคนใจ ๆ บุญคนธรรมดา
 เกิดมาก็เพื่อมากิน มาเล่น มาบริโภค กามารมณ์ให้สูงสุด

จนกว่าจะตายไป, อย่างนี้ก็ผิดศีลธรรมแล้ว ไม่ต้องพูดถึง
ปรมาตถธรรม. เกิดมาทำไม ? เกิดมาจากอะไร ? หรือจะไป
กันอย่างไร ? จะไปสุดจบที่ตรงไหน ? เหล่านี้เป็นเรื่องของ
ปรมาตถธรรมทั้งนั้น เมื่อเรารู้เรื่องนี้ดี ปรมาตถธรรมนั้นก็
ช่วยให้เรามีอุดมคติอันถูกต้องแท้จริง.

๒. ชีวิตนี้ต้องมีอุดมคติ แต่คำว่า “อุดมคติ” เดียวนี้กลายเป็น
เป็นคำสำหรับล้อเล่นว่า กินไม่ได้ ชี้อะไรกินไม่ได้, ถ้ามีแต่
อุดมคติ ก็อดตายหรือผอมตาย คนก็เลยไม่ถืออุดมคติ. ที่จริง
เป็นเรื่องแก้ตัวที่จะไปหมกมุ่นหลงใหลในกามารมณ์ แล้วเขา
ก็เอากามารมณ์นั้นแหละเป็นอุดมคติ, แต่จะสสารภาพอย่างนั้น
ก็ละลาย ก็เลยไล่อุดมคติไปเสีย เลยไม่รู้ว่าจะมีอุดมคติ
ในชีวิตจิตใจในความเป็นคนไปวันหนึ่ง ๆ นี้ได้อย่างไรกัน.

อุดมคติของคำว่ามนุษย์นั้น อย่างน้อยจะต้องมีใจสูง มี
ใจสูงอยู่เหนือกิเลส หรือความทุกข์, หรือว่า อย่างน้อย อย่าง
พูดกันกว้าง ๆ ก็ว่า เรามีอุดมคติในข้อที่ว่า เราจะไม่มี
ทุกข์เลย ในการที่มีชีวิตอยู่, ควรต้องมีอุดมคติอย่างนี้. นี่เขา
ก็ไม่มองเห็น หรือเขาจะเห็นว่า มันไม่มีความทุกข์อยู่แล้ว,
ได้กิน ได้เล่น ได้ร้องไห้ ได้หัวเราะอยู่ นี่ก็ไม่มีความทุกข์อยู่
แล้ว; แม้จิตใจจะร้อนเป็นไฟ เหมือนกับตกรอกทั้งเป็นอยู่
เขาก็ไม่คิดว่าเป็นความทุกข์เลย, นี่เป็นเหตุให้พูดกันไม่รู้เรื่อง.

ถ้าใครรู้สึกว่ ความร้อนเหล่านั้น เป็นความทุกข์ แล้วก็
มีอยู่เป็นประจำ อุดมคติของคนเรานั้นก็น่าจะเป็นไปในทางที่

พุทธทาสธรรม (๕)

๑๕๘ ปัญหาของมนุษย์

ว่า เราต้องไม่มีสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาเหล่านั้น อันได้แก่ความทุกข์ทั้งหลาย; แล้วก็จะถือว่า เราไม่ได้เกิดมาเพื่อความทุกข์. นี่ปรมาตถธรรมเช่นนี้เท่านั้น ถ้าศึกษาอย่างถูกต้องแล้ว จะช่วยให้รู้จักอุดมคติของความเป็นมนุษย์ที่สูงที่สุด กระทั่งเป็นพระอรหันต์.

๓. อยากจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า หน้าทีของปรมาตถธรรมอันแท้จริงนั้น คือ **ต้องการจะช่วยให้คนเราอยู่เหนือปัญหาทุกปัญหา** นี่ใช้คำว่า “ปัญหา” ดีกว่า ที่ใช้คำว่า “ความทุกข์” ยังแคบไป. เราจะมีฐานะอยู่เหนือปัญหาทุกปัญหา ไม่ว่าปัญหาอะไร, แม้ที่สุดแต่ว่า ความสงสัยที่เราไม่รู้ไม่ได้ ที่ชอบถามกันนัก ให้เสียเวลาเปล่า ๆ ว่า “ตายแล้วเกิด หรือว่า ตายแล้วไม่เกิด, อะไรพาไปเกิด” เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งเป็นความสงสัยแล้วก็เป็นปัญหาแล้วก็รบกวนเส้นประสาท. อย่างนี้เราเรียกว่า ปัญหา มันยังไม่ถึงกับทำให้เป็นทุกข์ แต่ว่าเป็นปัญหารบกวน หรือว่า มีความทุกข์อย่างอ้อม อย่างซ่อนเร้นที่สุด.

ที่นี้ปัญหาก็คือว่า คนจะต้องเป็นทุกข์ ปรมาตถธรรมจะช่วยให้อยู่เหนือปัญหา ที่ว่า จะไม่ยอมให้รู้สึกเป็นทุกข์ จะทำให้มีจิตใจชนิดที่อยู่เหนือปัญหาทุกปัญหาเสมอไป, ไม่ต้องพูดถึงปัญหาเรื่องโลก ๆ ปัญหาเรื่องเกี่ยวกับสังคม ปัญหาทำมาหากิน หรืออะไร ที่มันเป็นปัญหา. ปัญหาเหล่านี้ ถ้ารู้ปรมาตถธรรมจริง ก็จะช่วยให้ออกใจอยู่เหนือปัญหาเหล่านี้ สามารถประพฤติปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ไปได้ โดยไม่มีความรู้สึกว่าเป็น

ปัญหา หรือเป็นเรื่องหนักอกหนักใจ.

คนตามธรรมดาที่เป็นปุถุชนคนใจ จะมีปัญหาหนักอกหนักใจไปหมดไม่ว่าอะไร : จะทำมาหากิน หรือว่าเจ็บไข้ เงินไม่พอใช้ อะไรไม่มี ล้วนเป็นปัญหาหนักเป็นทุกข์หนัก. แต่ถ้าคนที่สมบูรณ์ด้วยธรรมะในชั้นปรมาตมแล้ว เขาจะขจัดส่วนที่เป็นทุกข์หนัก หรือที่เรียกว่า บีบคั้น กดดัน นี้ออกไปได้, แล้วก็ทำหน้าที่นั้นไปได้อย่างสนุกสนาน สะดวกสบาย. นี้เรียกว่าเป็นหน้าที่อย่างสูงสุดของสิ่งที่เรียกว่า ปรมาตมธรรม คือจะทำให้คนเราอยู่เหนือปัญหาในทุกกรณี.

สรุปสั้น ๆ ว่า ปรมาตมธรรมมีหน้าที่ต่อคน ก็คือทำให้คนมีอุดมคติในการเกิดมา แล้วก็อยู่เหนือปัญหาหมดในทุกกรณี.

หน้าที่ของคนต่อปรมาตมธรรม จะมีอยู่อย่างไร

๑. หน้าที่ของคนต่อปรมาตมธรรม ก็คล้าย ๆ กันกับเรื่องศีลธรรม แต่มันลึกกว่า คนจะต้องเข้าถึงปรมาตมธรรม ในลักษณะที่เรียกว่า รู้แจ้งแทงตลอด. ในกรณีของศีลธรรมเขาใช้คำว่าเรียน ว่าปฏิบัติ ว่าอะไรไปตามเรื่อง แต่พอมาถึงขั้นปรมาตมธรรม เราไม่ใช่คำอย่างนั้น เราใช้คำว่า “เข้าถึง แล้วก็รู้แจ้งแทงตลอด” เหมือนกับของแหลม ที่มันเสียบทะลุ

ผ่านไปเลย อย่างนั้น, นี่คือน้ำที่ของคนที่ จะพึงกระทำต่อ
 ปรมัตถธรรม.

๒. น้ำที่ของคนที่อีกอย่างหนึ่ง ก็คือ **จะต้องใช้ปรมัตถ-**
ธรรมนั้น ในกรณีที่ ศีลธรรมช่วยแก้ปัญหาให้ไม่ได้, คือใน
 กรณีที่อยู่เหนือวิสัย เหนืออำนาจ ของศีลธรรมที่จะช่วยเราได้
 แล้ว เราต้องใช้ปรมัตถธรรมเพื่อจะแก้ปัญหาเหล่านั้น.

นี่น้ำที่ของคนที่ต่อปรมัตถธรรมจะต้องให้รู้แจ้งแทงตลอด
 ปรมัตถธรรม และให้เอามาใช้ในกรณีที่เหลือวิสัยของศีลธรรม
 นี้เรียกว่า น้ำที่ของธรรมะกับคน น้ำที่ระหว่างคนกับธรรม.

ความสัมพันธ์กันระหว่างธรรมะกับคน

ที่นี้ อยากจะพูดเลยไปเสียนิดหนึ่ง เป็นการสะดวกดี ก็คือ
 ความสัมพันธ์กันระหว่างธรรมะกับคน.

ขอให้นึกถึงเรื่องที่เคยอ่านมาแล้ว เพราะว่า ผมก็เคยพูด
 มาแล้ว คือเรื่อง “คนถึงธรรม ธรรมถึงคน”, ในคำบรรยายเรื่อง
 นั้น ได้พูดไว้อย่างละเอียด ถึงลักษณะอาการที่เรียกว่า คน
 ถึงธรรม ธรรมถึงคน. คนที่ไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง ฟังไม่รู้ จะรู้สึก
 เหมือนกับว่า มันคนละที่ คนละคราว คนละเวลาอย่างนั้น.
 ธรรมถึงคน กับคนถึงธรรมนี้ เห็นเป็นเรื่องคนละเวลาคนละฝ่าย
 แยกไปเป็น ๒ ฝ่าย, ที่จริงไม่ใช่เป็นอย่างนั้น มันจะต้องพร้อม

กัน หรือเรียกว่าเป็นเรื่องเดียวกัน.

คนจะถึงธรรมไม่ได้ ถ้าธรรมไม่ถึงคน, ธรรมก็ถึงคนไม่ได้ ถ้าคนไม่ถึงธรรม, นี่เป็นเพียงสำนวนพูดเท่านั้น. ขอให้หลับตาพิจารณาดูให้ดี ในการที่คนจะถึงธรรมนั้น มันก็มีลักษณะที่ธรรมถึงคนพร้อมกันอยู่ในตัวโดยอัตโนมัติ แล้วก็ทันทีด้วย, ถ้าเราศึกษามันอย่างคร่าว ๆ หรือสะเพร่า เราก็จะรู้สึกว่าเป็นเรื่องคนละที่.

การที่จะพยายามให้คนถึงธรรม, พยายามให้ธรรมถึงคนนี้, ในขั้นแรกเราอาจจะพูดไปตามลำดับ : เบื้องต้นก็ว่า คนพยายามถึงธรรมก่อน แล้วก็ได้ผลในขั้นสุดท้าย ก็คือธรรมนั้นถึงคน. คนพยายามถึงธรรม ก็เป็นสิ่งที่จะปฏิบัติได้ คือพยายามที่จะถึงธรรม แต่มันยังไม่ถึงธรรม, ถ้าปฏิบัติสำเร็จถูกต้อง จะเกิดคนถึงธรรม ธรรมถึงคนขึ้นมาทันที.

ถ้าเห็นชัดกว่านั้น เห็นจริงกว่านั้น ก็จะเห็นไปในทำนองที่ว่า คนกับธรรมนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน; ที่เรียกว่าคน ก็คือธรรมชาติ, ธรรมะก็คือธรรมชาติ, แล้วเป็นสิ่งเดียวกัน อย่างนี้ก็ได้อีก, แต่อยากจะทำให้ดีกว่านั้น. ในจิตใจของคนที่มีธรรมะจริง ๆ แล้ว ก็เรียกได้ทั้งสองอย่างว่า คนถึงธรรม และธรรมถึงคน, เป็นความสัมพันธ์กันอย่างนี้ จนจะพูดได้ว่า คนนั้นแหละคือธรรม หรือว่า ธรรมนั้นแหละคือคน, เรื่องมันก็จะจบเท่านั้น ไม่มีอีกแล้ว.

เดี๋ยวนี้เรายังไม่ไปถึงนั้น เพราะปัญหายังมีอยู่ เรื่องยัง

ไม่จบ ก็จะดูกันให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีกสักหน่อย เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ปัญหาและหน้าที่ที่เกิดขึ้นเพราะว่า มีปัญหา.

หมวดที่ ๑ ปัญหา และหน้าที่ ที่เกิดขึ้น

ในขั้นแรกนี้ เราพูดถึงตัวปัญหากันพอเป็นตัวอย่างจะดีกว่า เอาเรื่องในปัจจุบัน ในโลกนี้ ในประเทศเรานี้ หรือว่าในวงแคบ ๆ ของเรา ในวัด ในบ้าน ในครอบครัว อะไรก็ตาม เป็นปัญหาอันแรก คือป้องกันสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ เป็นคำพูดที่กว้าง.

ข้อที่ ๑. **เรามีหน้าที่ ที่จะป้องกันสิ่งที่ไม่พึงประสงค์** ไม่ให้มันปรากฏขึ้น หรือเกิดขึ้น; นี่เป็นปัญหา นับตั้งแต่ความเจ็บไข้ หรือความถูกรบกวนอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งไม่พึงประสงค์ อะไรก็ตามใจ เราอยากจะป้องกันไว้ นี้ก็เพื่อที่จะไม่ให้ปัญหาขึ้นมา.

ข้อที่ ๒. **เรามีหน้าที่ ที่จะขจัดสิ่งที่ไม่พึงประสงค์นั้นออกไป** ในเมื่อเราป้องกันไม่ได้แล้ว หรือมันเกิดอยู่แล้ว. สำหรับปัญหาอันแรกก็ควรจะอยู่ที่ว่า ประสงค์จะป้องกันสิ่งที่ไม่พึงประสงค์.

นี่ดูให้ดีจะเห็นว่า ปัญหาทั้ง ๒ ประเภทเนื่องมาจากขาดศีลธรรม มันจึงเกิดปัญหา.

ที่ว่า ชาติศีลธรรมนี้ ก็คือชาติศีลธรรมของตัวเองก็ได้ หรือชาติศีลธรรมของผู้อื่น หรือชาติศีลธรรมของคนในโลก ทั้งโลกก็ได้; เพราะชาติศีลธรรม จึงเกิดปัญหา. อย่าทำเล่น ๆ กับเรื่องนี้ แต่การจะทำให้จริงจังกับเรื่องนี้ มันก็ยากเหมือนกัน, เพราะเมื่อตัวเองชาติศีลธรรมเสียเรื่อยไป จะให้คนที่ชาติศีลธรรมมามองดูปัญหาการชาติศีลธรรม นี้ก็ยาก. เพราะว่า คนเข้าข้างตัวเสมอไป คนทำผิดหรือจำเลยก็ตาม มักจะมองแต่คนอื่น เพื่อหาเรื่องชดให้คนอื่น ไม่มองตัวเอง ก็เลยไม่ค่อยจะรู้ว่าปัญหาต่าง ๆ นี้มันเกิดมาจากการชาติศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ในบ้านเมืองของประเทศไทยเรา มีปัญหาอะไรบ้าง คุณก็พอจะรู้ได้เอง ก็อ่านหนังสือพิมพ์กันอยู่ทุกวัน : ปัญหาเรื่องสิ่งลามก อนาคต เาามาเกิดทุนกันขึ้น เป็นของดี วิเศษไป, ปัญหาโสเภณี ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาจิตทรมานลงทุกที. ปัญหาที่ใหญ่กว่านี้ เป็นกลุ่มเป็นก้อน ก็คือปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง การทหาร การสงคราม ล้วนเป็นปัญหาคลุมโลก เพราะชาติศีลธรรมจึงเกิดปัญหาทุกปัญหา ที่ยกมาเป็นตัวอย่าง.

ปัญหายังมีอีก หลายสิบ หรือหลายร้อยปัญหา ที่ยกตัวอย่างมาไม่กี่ปัญหา พอเป็นเครื่องพิจารณา แล้วก็ศึกษา.

ในการพิจารณาเรื่องเช่นนี้ อยากรจะใช้คำว่า จิตทรมานเป็นสำคัญ หรือเป็นประธาน โดยพูดได้ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า มนุษย์สมัยนี้, คำว่า “สมัยนี้” แม้ครั้งพุทธกาลก็เริ่ม

ใช้คำว่า “สมัยนี้” มีจิตทรมปรารถนาลามาก คือ ปรารถนาไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา. ปัญหาจึงเป็นเรื่องจิตทรม คือจิตต่ำ หรือทรมลง, แล้วก็ไม่รู้สึกรู้ตัว, หรือแกล้งทำเป็นไม่รู้สึกรู้ตัวเสียอย่างนั้นแหละ จึงเกิดนิยามสิ่งที่ต่ำทรม. เพราะตกเป็นทาสของสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์ นั่นแหละคือจิตทรม แล้วปัญหาต่าง ๆ มันก็เกิดตามกันขึ้นมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีปัญหาขยายตัว ไปในทิศทางอื่น ซึ่งนอกไปจากกามารมณ์.

เราจะสังเกตเห็นกันหรือไม่ ? ผมเคยเห็นจากรูปร่างหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่าคนมีจิตใจทรมเพียงไรอย่างไร. ทำไมจะต้องให้สตรีนั่งน้อยหม่นน้อย ? ทำไมจะต้องเห็นสภาพสตรีเลขานุการปฏิบัติงานหน้าทีในออฟฟิศ ใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในออฟฟิศ นั่งกระโปรงสั้นจุ ? นี่มันเป็นจิตทรมของใคร ? ก็เป็นจิตทรมของเจ้าของกิจการ หรือผู้จัดการนั่นแหละ. เขามีจิตทรม เขาจึงต้องการให้สิ่งเหล่านั้นมีอยู่. ถ้าเขาไม่รู้ ก็นิยมตามที่เขาทำ ๆ กัน นั่นก็คือจิตทรมทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ แล้วก็ไปนิยมความมีจิตทรม.

สตรีที่ยอมใช้เครื่องนุ่มห่มสั้นจุอย่างนี้ ก็มีจิตทรม; เพราะหวังจะได้อะไรจากการที่ทำตนอย่างนั้น, เดียวนี้ทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้. ฝ่ายบุรุษก็ออกแบบเครื่องแต่งตัวให้สตรีมีจิตทรม โดยยอมรับเครื่องแบบที่เขาออกแบบให้ เพื่อหลอกให้สตรีเป็นของเล่นของบุรุษ, แล้วสตรียังมีหน้าใจ มาเรียกร้องสิทธิเสมอภาคระหว่างสตรีกับบุรุษ ถูกหลอกถึงขนาดนี้แล้วยังไม่รู้สึกรู้ตัว. คำว่า

“จิตธรรม” ในลักษณะอย่างนี้คำเดียวเท่านั้นแหละ มีปัญหาที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย หลายร้อยหลายพันปัญหา.

ปัญหาทวารุณกรรม อาชญากรรมระหว่างเพศ ปัญหาอะไรต่าง ๆ ที่ว่าเกิดทุก ๆ วินาทีในบางประเทศนั้น มันเกิดขึ้นมาจากการที่มีจิตธรรม เพราะไม่มีศีลธรรม เพราะขาดศีลธรรม จึงเกิดมีปัญหา. ขอให้มองเห็นกันอย่างนี้. อย่างปัญหาโสเภณี ซึ่งเป็นปัญหาหนักโลก ก็เพราะคนมีจิตธรรม. ผมอยากจะขอรับรองว่า ถ้าไม่ยอมมีจิตธรรม ก็อย่าไปสนใจเรื่องโสเภณี ในเมื่อสึกออกไปแล้ว เพราะมันเป็นเรื่องของความมีจิตธรรมแท้ ๆ.

สัตว์เดรัจฉานไม่มีปัญหาเรื่องโสเภณีเห็นไหม ? มีสัตว์เดรัจฉานที่ไหน ที่ว่ามันมีองค์การโสเภณี. ฉะนั้นคนอย่าเลวกว่าสัตว์เดรัจฉานซี, อย่ามีจิตธรรมไปถึงกับทำปัญหาโสเภณีให้เกิดขึ้นอย่างนี้เป็นต้น.

ขอให้ใช้คำว่า “จิตธรรม” คำเดียว เป็นต้นตอของปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ในโลก แล้วก็ระวังเรื่องนี้ให้มาก. เรื่องลามกอนาจารกำลังระบาด; เพราะเป็นเรื่องสนับสนุนจิตธรรมแล้วมาจากจิตธรรม. วิทยุหนังทั้งหญิงทั้งชายกำลังมีเรื่องโรคจิตธรรม : ทางกามารมณีกิธรรม, ทางโมหะกิธรรม ชอบเสพยาเสพติด ชอบเป็นฮิปปีอะไรต่าง ๆ ซึ่งมันไม่จำเป็นเลย, นี่ล้วนเป็นลักษณะแห่งความมีจิตธรรม.

ที่นี้มาดูปัญหาใหญ่ ๆ เท่าภูเขาเลากาของประเทศชาติ : ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง การทหาร การสงคราม ก็แก้ไม่ตก; นี้ก็เพราะเรื่องมีจิตตรามชาติศีลธรรม. มันเป็นจิตตรามในระดับที่สูงขึ้นไป คือชาติศีลธรรม จึงพูดกันไม่รู้เรื่อง, แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจไม่ได้ เพราะต่างฝ่ายต่างพร้อมที่จะเอาเปรียบ. ความคิดที่จะเอาเปรียบ นั่นคือจิตตราม; แล้วก็ไม่ต้องมีเหตุผล เราแก้ปัญหาลำนี้ไม่ตก, เพราะว่า ชาติศีลธรรมกันทั้ง ๒ ฝ่ายและทุกระดับ ตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้นไป จนถึงระดับสูงสุดของโลก. นี้ก็เพราะว่าชาติศีลธรรม เพราะมีจิตตราม, นี้คือตัวปัญหา.

หมวดที่ ๒ การแก้ปัญหา

เรื่องถัดไปอีกนี่ก็จะพูดเรื่องแก้ปัญหา การแก้ปัญหานี้ อยากจะแก้เป็นหัวข้อย่อยเหมือนกันว่า ๑. **สร้างสิ่งอันพึงประสงค์**ที่ยังไม่มี สร้างให้มีขึ้นมา ๒. **รักษา สิ่งที่พึงประสงค์ไว้**, ๓. แล้วก็ **ขยาย สิ่งที่พึงประสงค์**นั้นให้กว้างขวางออกไป. นี้ก็ไม่มีอะไรอีก ก็คือเรื่องศีลธรรม เรื่องวัฒนธรรมทุกสิ่ง ที่จะแก้ปัญหามนุษย์. ถ้าเราได้ถึงผลก็คือความสุข, แต่ความสงบสุขจะเกิดขึ้นเองไม่ได้ มันต้องมีการกระทำ ซึ่งนั่นก็คือการ

ประพัตติธรรมทั้งหลาย ที่อยู่ในรูปของศีลธรรม ของวัฒนธรรม อะไรต่าง ๆ.

การแก้ปัญหา ต้องมีศีลธรรม และวัฒนธรรม. วัฒนธรรมนี้ถ้ามองดูก็จะเห็นได้ว่า เป็นเครื่องรักษาศีลธรรม. แล้วศีลธรรมทางศาสนาเอามาปฏิบัติกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ ก็กลายเป็นวัฒนธรรมประจำบ้านเรือน วัฒนธรรมประจำคน ประจำชาติอะไรเสียเลย และเป็นการรักษาศีลธรรมอยู่ในตัวเอง โดยไม่รู้ตัว. เมื่อวัฒนธรรมที่ดีแท้ของคนไทยตามหลักของศาสนาหายไป ก็เรียกว่าไม่มีการรักษาสิ่งอันพึงประสงค์. นี้ไม่ต้องพูดถึงเรื่องที่จะขยายสิ่งอันพึงประสงค์ ให้กว้างขวางออกไป, จะสร้างใหม่ ก็สร้างอะไรให้ดีกว่านี้ไม่ได้. ศีลธรรม วัฒนธรรม ระบบที่มี ๆ อยู่แล้ว นั้นแหละนับว่าดีอยู่แล้วเต็มที่แล้วสำหรับจะแก้ปัญหาทางศีลธรรม.

การที่จะสร้างสิ่งที่พึงประสงค์ จะรักษาสิ่งที่พึงประสงค์ จะขยายสิ่งที่พึงประสงค์นั้น ต้องการศีลธรรมที่ประณีตสูงขึ้นไปตามลำดับ จึงจะทำอย่างนั้นได้ ในการที่จะสร้างขึ้นมา ในการที่จะรักษาเอาไว้ ในการที่จะขยายออกไป; เดียวนี้เรามีศีลธรรมตกต่ำ หรือไม่มีศีลธรรม, เรากำลังเหวออกนอกรทางของศีลธรรม.

ตรงนี้อาจจะขอแทรกสักหน่อย เพื่อเตือนสติว่า *ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด* เพราะว่าได้ออกไปนอกรทางของศีลธรรม ไปมีศีลธรรมแล้ว จนกระทั่งไม่มีศีลธรรมอยู่แล้ว, จะตกเหวอยู่แล้ว,

ถอยหลังซี, ถอยหลังมาหาศีลธรรมดีกว่า ที่ดีที่สุด ที่ปุ่ย่า ตายายเคยมีมา. อย่าไปตามก้นพวกที่เขาเจริญแบบสมัยใหม่ ซึ่งไร้ศีลธรรมนั่นเลย. พูดว่าถอยหลังเข้าคลองมันน่ากลัว ฟังแล้วน่ากลัว หรือน่าสงสัย, แต่เดี๋ยวนี้สถานการณ์อันแท้จริง เป็นอย่างนั้น เพราะมนุษย์หมดความเป็นมนุษย์ เป็นคนที่เสื่อม ศีลธรรม ไกลออกไป ๆ จะพลัดตกเหวของศีลธรรมอยู่แล้ว ไม่ให้ถอยหลังเข้าคลอง แล้วจะให้ทำอย่างไร.

เหมือนอย่างเราข้าราชการจะลงไปในคูแล้ว ถ้าไม่ให้ ถอยหลังจะทำอย่างไร. คำว่า “ถอยหลังเข้าคลอง” ในกรณีนี้ มีความหมายพิเศษ ดีที่สุดและจำเป็นที่สุด สำหรับมนุษย์สมัย นี้ “ถอยหลังเข้าคลอง” เพื่อให้มาสู่คลองที่ถูกตัด เพื่อกลับไป มีศีลธรรม ที่ประณีต ที่ดีกว่า อยู่ตามเดิม ไปตามเดิม.

การแก้ปัญหาต้องรู้ความพอเหมาะพอดี

ที่นี้ข้อต่อไป ก็อยากจะรู้ว่า การรู้ความพอเหมาะพอดี หรือความถูกต้อง. อย่าเพ้ออวดดีกับเรื่องนี้. ขอร้อง ขอวิงวอน ขออะไรทุกอย่างเลย ว่าอย่าเพ้ออวดดีกับเรื่องนี้ ว่าเรารู้ความ พอเหมาะพอดี หรือความถูกต้องอยู่แล้ว. เรื่องนี้เข้าใจยาก ที่สุด ถ้าเรารู้ความพอเหมาะพอดีแล้ว เราไม่เป็นอย่างนี้ เรา จะทำพอเหมาะพอดี และถูกต้อง และเป็นพระอรหันต์เสียแล้ว,

เดี๋ยวนี้มันมีแต่ขาด หรือเกิน ไม่มีความพอเหมาะพอดีทุกอย่าง
ไปเลย.

ถ้ามีความพอดี จะมีผลดี จะมีแต่ความเจริญ แล้วจะ
ก้าวหน้าไปตามทางของธรรมะ ที่แท้จริงอย่างรวดเร็ว และเป็น
พระอรหันต์แล้ว. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสเรื่องนี้ไว้ว่า “ถ้าภิกษุ
เหล่านี้ จะเป็นอยู่โดยชอบแล้วไซ้ร้ โลกจะไม่ว่างจากพระ-
อรหันต์” ถ้าภิกษุเหล่านี้ จะเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ : เป็นอยู่โดย
ชอบ คือความถูกต้องพอเหมาะพอดี แล้วโลกจะไม่ว่างจาก
พระอรหันต์ ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้.

จะสรุปความทั้งหมดอีกทีหนึ่ง ก็ว่า**ธรรมะทั้งหมดในทาง
พระพุทธศาสนา** เป็นเรื่องพอเหมาะพอดีจะเรียกว่า
สายกลาง หรืออะไรก็ได้. แล้วโลกก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์,
ถ้าคนในโลกยังอยู่ หรือประพฤติ หรือกระทำถูกต้องคือ
พอเหมาะพอดี. เดี่ยวนี้มันมีแต่ขาดหรือเกิน แล้วมีแต่เกิน
สุดเหวี่ยงออกไปทุกทิศ ทุกทาง ฉะนั้นจึงแก้ปัญหามิได้.
ถ้าจะแก้ปัญหาก็ได้ ต้องรู้ความถูกต้องพอเหมาะพอดี ในสิ่งที่
เป็นหน้าที่ หรือเป็นการกระทำ.

การแก้ปัญหาต้องพอใจในหน้าที่

อยากจะแถมพกอันสุดท้ายว่า จะต้องมีความเป็นสุขสนุกสนาน ในการทำหน้าที่. ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดถึงหลักจริยธรรมสูงสุดของมนุษย์ที่ว่า หน้าที่เพื่อหน้าที่, หน้าที่เพื่อหน้าที่ที่ไม่ใช่งานเพื่อเงินแต่ว่างานเพื่องาน หน้าที่เพื่อหน้าที่ เราไม่ต้องไปพะงั้นพะงัดต่อเงิน หรืออะไรที่ได้มาจากการทำงาน. จิตมันหยุดอยู่แค่หน้าที่ มันมีอยู่อย่างนี้, แล้วก็ทำหน้าที่นี้ลงไป แล้วก็พอใจและยกมือไหว้ตัวเองได้ แล้วสนุกสนานอย่างยิ่งในการทำหน้าที่.

เดี๋ยวนี้คนโดยมากทำอย่าง “หน้าที่เพื่อหน้าที่” นี้ไม่ได้, ถ้าไม่หวังจะได้เงินก็ไม่ทำเลย. ถ้าหวังไม่ได้ว่าจะได้เงินแล้วเป็นไม่มีใครทำงานเลย, ไม่มีใครทำงานเพื่องาน เพื่อหน้าที่ มีแต่หวังจะเอาเงินมา แล้วก็ซื้อหagamารมณฺ์ นี้คนในโลกมีจิตทรมมาถึงขนาดนี้ จะเอาแต่เงิน แล้วก็เพื่อซื้อหagamารมณฺ์. เขาทำงานเพื่อเงิน เพื่อซื้อหagamารมณฺ์ ไม่ได้ทำงานเพื่องาน. ถ้าจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์แล้ว จะต้องรู้ข้อที่ว่า ทำงานเพื่องาน, ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่.

คนมีหน้าที่ทำแล้วจึงจะเป็นมนุษย์ ครั้นพอได้ทำแล้วก็พอใจ แล้วก็สนุกสนานในการทำหน้าที่ motive นี้เป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องมีในการทำการงาน. แต่ถ้าจะเอาเรื่องเงินมาเป็น motive แล้ว เดียวก็ทุจริต เดียวก็คอร์รัปชัน เพราะความอยาก

ได้เงิน ควบคุมใจไว้ไม่อยู่, ฉะนั้นจึงต้องเอา ศีลธรรม ความถูกต้องนั้นมาเป็นหลัก เป็น motive สำหรับผลักดันให้คนทำงาน สนุกสนานในการทำงาน มีความเคารพตัวเอง มีธรรมะ.

ถ้าเอาการได้เงินมาเป็นกำลังช่วยทำงาน คนก็บูชาเงิน เดียวก็ออกนอกกลุ่มนอกทาง, จึงต้องพยายามอย่างยิ่ง ให้เรา สนุกสนาน เป็นสุขในการได้ทำงาน. เงินหรืออะไรนั้น มันไม่ไปไหนเสีย หรือเกียรติยศนั้น มันก็ไม่ไปไหนเสีย ยังคงได้ แต่ว่าได้อย่างบริสุทธิ์, เพราะว่า เราไม่เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น แต่สิ่งเหล่านั้นจะเป็นทาสของเรา. เราทำงานทำหน้าที่อย่างบริสุทธิ์ เงินหรือเกียรติเข้ามาในฐานะเป็นคนรับใช้ หรือเป็นทาส, อย่างนี้จึงจะเรียกว่า สัตบุรุษในพุทธศาสนา เป็นพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

นี่เราพูดถึงการแก้ปัญหาของมนุษย์ จะต้องมศีลธรรมที่ ประณีตที่สูงยิ่งขึ้นไป, จะต้องรู้ความพอเหมาะพอดี หรือถูกต้องของสิ่งที่มนุษย์จะต้องทำ, แล้วก็ให้สนุกสนานในการทำหน้าที่ เพื่อหน้าที่. ทั้งหมดนี้ก็เลยเกิดเป็นหน้าที่ขึ้นมาใหม่ คือหน้าที่ที่ได้ยกไว้ เป็นหัวข้อของการบรรยายนี้ว่า หน้าที่ในการใช้ธรรมะให้ถูกหน้าที่. ธรรมะมีหลายอย่าง หน้าที่ก็มีหลายอย่าง, ใช้ธรรมะให้ถูกหน้าที่นั้น ๆ นี้เรียกว่าแก้ปัญหา.

หมวดที่ ๓ การอยู่เหนือปัญหา

ขอให้ฟังดูให้ดี ๆ ว่า ผมได้พูดหมวดแรกว่าปัญหา, หมวดที่ ๒ ว่าการแก้ปัญหา, แล้วหมวดที่ ๓ นี้ว่า การอยู่เหนือปัญหา. นี่เป็นเรื่องสูงสุดของมนุษย์ หรือของพุทธบริษัท, หมายความว่า จุดสุดยอด จุดหมายปลายทาง เราจะต้องเป็นผู้ที่อยู่เหนือปัญหา; ไม่มีอะไรเป็นปัญหาแก่เรา ไม่มีอะไรมาท้าทายจิตใจของเรา; ไม่มีแม้แต่ความสงสัย วิตกกังวล, นี้เรียกว่าอยู่เหนือปัญหา.

ขั้นนี้ ก็มาถึงปรมาัตถธรรม หรือผลของปรมาัตถธรรม ลำพังศีลธรรมไม่สามารถจะช่วยให้เราอยู่เหนือปัญหาได้ในทุกกรณี หรือว่าในชั้นสูงสุดได้, ศีลธรรมจะแก้ปัญหาได้ชนิดที่ไม่หมดปัญหา. นี่ฟังดูเถอะปัญหาที่ศีลธรรมแก้ได้นั้น จะแก้ไม่ได้จนถึงกับหมดปัญหา, แก้ได้แต่เฉพาะปัญหาเฉพาะหน้า แล้วเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้นมาเรื่อย ๆ บางทีก็ยังมีปัญหาที่ลึกซึ้งเหลืออยู่; ฉะนั้นจึงต้องมาถึงเรื่องของปรมาัตถธรรม.

การที่อยู่เหนือปัญหานี้ ต้องรู้ปรมาัตถธรรมสูงสุด ได้แก่ ธรรมะในขั้นที่ไม่มีตัวตน; ทุกอย่างเป็นสักว่าธรรมชาติ มีกฎของธรรมชาติ มีหน้าที่ตามธรรมชาติ ปฏิบัติแล้วก็ได้ผลตามธรรมชาติ, ไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคล คือเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ. นี้เรียกว่า ความรู้ทางปรมาัตถธรรมนั้นมีความรู้ เห็น

ว่า เป็นของธรรมดา ตามธรรมชาติ.

ถ้ารู้เรื่องกรรม ก็รู้เรื่องกรรมชนิดที่อยู่เหนือกรรม. การที่ไปรู้ว่าเรามีตัวเรา ทำดีแล้วได้ดี ทำชั่วแล้วได้ชั่ว นั้นเป็นเรื่องกรรมประเภทศีลธรรม จะช่วยแก้ปัญหาในที่สุดไม่ได้. ถ้าเราทำเรื่องกรรม คือทำด้วยจิตใจที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นความดีหรือความชั่วนั้นก็เลยหมดอำนาจไป นี่เรื่องกรรมชั้นสูงสุด หมายถึง ระวังเสียซึ่งกรรมดีและกรรมชั่ว เป็นผู้หลุดพ้นไป.

ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง ให้กว้างขวางหรือครอบคลุมไปทั้งหมดแล้ว ต้องพูดว่า รัฐธรรมนูญแห่งธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้ ที่เรียกกันว่ากฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา. ไปหาเรื่องอิทัปปัจจยตามาศึกษาโดยละเอียด เป็นเรื่องยืดยาวสลับซับซ้อนมาก นี่ยกมาแต่ชื่อ. ถ้าใครเข้าใจเรื่องอิทัปปัจจยตาก็หมายความว่า เขาจะไม่มีความเข้าใจว่าเป็น สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา อะไรอีกต่อไป; เพราะมองเห็นสักว่าธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ ปรุงแต่งไปตามธรรมชาติ ตามหลักของอิทัปปัจจยตา ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มีอยู่เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็มีอยู่”.

“เมื่อสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็มี, เมื่อสิ่งนี้มีเป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็มี” เป็นกฎวิทยาศาสตร์ ที่ไม่มีทางที่ใครจะค้านได้, นี้เรียกว่า อิทัปปัจจยตา, เป็นรากฐานของปรมัตถธรรม. ถ้าปรมัตถธรรมต้องไม่มี ตัวตน บุคคล เรา เขา มิงกู อะไรเช่นนี้ทุกอย่างเป็นแต่ธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ อย่างนี้อยู่เหนือปัญหา.

การอยู่เหนือปัญหานี้แจกออกเป็น ๓ ลักษณะ

๑. **เมื่อประสบความสำเร็จ ไม่ไปโง่ไปหลง** ไปยินดี ลิงโลดอะไรกับมัน, เมื่อประสบความสำเร็จ จิตไม่ไปหลงไหล ยินดี หัวเราะร่าเริง ตีปึกตีหาง อะไรอย่างนั้น. ถ้าไปยินดี หลงไหลหัวเราะร่าเริง นั่นคือเป็นคนโง่ อยู่ได้อำนาจความ ครอบงำของความสำเร็จ ไม่ได้อยู่เหนือปัญหา. ปัญหาที่จะต้อง หัวเราะมันยังมี หัวเราะจนตายเพราะประสบความสำเร็จ หรือ ว่าถูกลอตเตอรี่เป็นลมไปเลย หรือเป็นบ้าไปเลย, นี้ไม่ได้อยู่เหนือปัญหา ที่ว่าเมื่อประสบความสำเร็จก็ไม่ลิงโลดหลงไหล.

๒. **เมื่อไม่ประสบความสำเร็จ ก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ** มี อะไรที่ต้องเศร้าโศกเสียใจ และเมื่อประสบความสำเร็จวินาศชนิดที่ เหลือวิสัย ก็หัวเราะได้ คือเห็นเป็นของธรรมดาไปเลย หัวเราะ ได้ เพราะว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่จริง ต้องมีอยู่จริง จำจะต้องเป็นไป ตามนั้น. ทบทวนกันอีกทีหนึ่งก็ว่า เมื่อประสบความสำเร็จ ก็ไม่หลงไหล, เมื่อไม่ประสบความสำเร็จก็ไม่เสียใจ.

๓. **เมื่อประสบความสำเร็จใหญ่หลวงตามธรรมดาของโลก** นี้ก็หัวเราะได้ เช่นว่า เกิดมีอุบัติเหตุ มีมหาภัยเกิดจาก น้ำท่วม ไฟไหม้ สงครามอะไรก็ตาม ที่ว่ามันเหลือวิสัยของคน ใดคนหนึ่ง จะป้องกันได้ ก็ยังหัวเราะได้.

เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่แล้วมานี้ คนที่มีอายุน้อยก็ยังไม่ได้เห็น ได้แต่คาดคะเนเอา ผมสังเกตเห็นว่า คนเป็นทุกข์

กันมากเหลือเกิน เป็นทุกข์เปล่า ๆ ปลื้ ๆ ไม่มีเรื่องอะไรที่จะทำให้เขาเดือดร้อน แต่ก็เป็นที่ทุกข์ไว้ล่วงหน้า แล้วเป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา. เมืองที่เรอบินไม่ได้มาทำอะไร เพียงแต่บินผ่าน คนก็มีความทุกข์ มีความกลัวสุดขีดเหมือนกัน แล้วก็กลัวอย่างไม่มีเหตุผล กลัวอยู่ตลอดเวลา. นี่น่าสงสาร และน่าเสียดายที่ว่า ทำไมจะต้องไปกลัวถึงขนาดนั้น; แต่แล้วมันก็ช่วยไม่ได้ ไม่มีใครช่วยได้ ล้วนแต่กลัวกันทั้งนั้น เว้นไว้แต่จะได้ศึกษาธรรมะในระดับนี้เท่านั้น จึงจะหัวเราะได้.

เราควรที่จะอยู่เหนือปัญหา เพราะว่าในโลกนี้จะไม่ปัญหาอะไรนอกเหนือไปจากนี้ ซึ่งได้แก่ปัญหา เมื่อประสบความสำเร็จในการทำงาน, หรือเมื่อไม่ประสบความสำเร็จในการทำงาน, หรือเมื่อมีความวินาศเหลือวิสัย ที่มนุษย์จะป้องกันได้เข้ามาถึง, เราไม่มีปัญหา เป็นปรกติอยู่ได้ อย่างนี้เรียกว่าอยู่เหนือปัญหา. ต้องรู้จักใช้ธรรมะในขั้นนี้ ให้เหมาะแก่สถานะอย่างนี้ จึงจะประสบผลของการอยู่เหนือปัญหา.

ขอให้เข้าใจเอาเองเถิดว่า หน้าที่ในการใช้ธรรมะให้ถูกหน้าที่ ให้ถูกกับระดับของปัญหาชนิดของปัญหาแล้ว ก็จะแก้ปัญหาได้ แล้วก็อยู่เหนือปัญหาได้ในที่สุด.

นี่สรุปความว่า มนุษย์มีปัญหา แล้วมนุษย์ต้องแก้ปัญหา ก็ต้องแก้จนกระทั่งให้หมดปัญหา หรือว่าอยู่เหนือปัญหา จนไม่มีอะไรเป็นปัญหา; นั่นก็คือเป็นพระอรหันต์นั่นเอง. พระอรหันต์เท่านั้นจะเป็นพวกที่อยู่เหนือปัญหา ถ้าฟังแต่เป็น

พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี นี่ก็ยังมีปัญหาเหลืออยู่มาก, ต้องมีจิตใจสูงขนาดเป็นพระอรหันต์ จึงจะอยู่เหนือปัญหา ทั้งปวง.

ที่พูดนี้เราไม่ได้อวดดี ว่าจะไปแข่งกับพระอรหันต์ หรือว่าจะยกตนเป็นพระอรหันต์ แต่ให้รู้ไว้ว่า หน้าที่ยังมีอยู่อย่างนั้น ตั้งแต่ต้นจนปลาย ตั้งแต่ต่ำที่สุดจนถึงสูงที่สุด. หน้าที่ยังมีอยู่อย่างนั้นสำหรับคนเรา. ฉะนั้นถ้าท่านผู้ใดมีความปรารถนาว่า เกิดมาเป็นมนุษย์ทีหนึ่ง ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้แล้ว ก็ขอให้สนใจหลักเกณฑ์เหล่านี้. แต่ถ้าใครไม่คิดว่าจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ แล้วก็ไม่ต้องสนใจก็ได้ ปล่อยมันไปตามเรื่อง ไม่เท่าไรก็มีจิตทรมานโดยแน่นอน แล้วก็เติมไปด้วยปัญหา.

นี่คือ การใช้ธรรมะให้ถูกหน้าที่ ซึ่งมีอยู่หลายชนิด และหลายระดับ : รู้จักปัญหา, รู้จักแก้ปัญห, รู้จักทำตนให้อยู่เหนือปัญหา, รู้จักของ ๒ สิ่งคือ ศีลธรรม กับ ปรมัตถธรรม ซึ่งจะแก้ปัญหได้ในระดับที่ต่างกัน, เมื่อเหลือวิสัยที่ศีลธรรมจะแก้ได้แล้ว ก็เป็นหน้าที่ของปรมัตถธรรมที่จะแก้ปัญหานี้. ดังนั้นเราจะต้องทำให้ธรรมะเป็นเหมือนกับแผ่นดิน ที่เราจะเหยียบเรยีน เรานั่ง อยู่บัดนี้. ฉะนั้นการที่มานั่งพูดกันที่ตรงนี้ ผมชอบใจว่านั่งบนดิน นั่งกลางดิน เหมาะที่สุดที่จะเข้าใจคำว่า ธรรมะนี้เหมือนแผ่นดิน แล้วยิ่งกว่านั้นยังจะได้เป็นที่ระลึกถึง พระพุทธเจ้าด้วย.

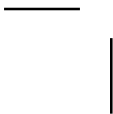

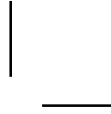

อย่าลืมเสีย นึกไว้เสมอว่า พระพุทธเจ้าท่านประสูติกลางดิน ใต้ต้นสาละที่สวนลุมพินี, แล้วท่านนั่งตรัสรู้กลางดิน ที่โคนต้นโพธิ์ ริมตลิ่งแม่น้ำเนรัญชรา, แล้วท่านกนิพพานกลางดิน ใต้ต้นสาละ ที่อุทยานของพวกมัลลกะศตริย์ ใกล้เมืองกุสินารา, เมื่อท่านสั่งสอนสาวกของท่าน ก็นั่งอยู่กลางดินแทบทั้งนั้นเลย คำสอนนั้นมีอยู่ในพระไตรปิฎก. ภูมิของพระพุทธเจ้านั้นเป็นพื้นดิน ผมได้ไปเห็นแล้ว ผมพยายามดูในข้อนี้มากที่สุด. ภูมิที่เซตวัน ในราชคฤห์ บนยอดภูเขา นั้นเป็นเรื่องพื้นดินหมด; นี่เข้ากับอุดมคติที่ว่า ธรรมะนี้เหมือนกับพื้นดิน. ทำแผ่นดินให้เป็นประโยชน์ คือทำธรรมะให้เหมือนกับแผ่นดิน ที่จะรองรับทุกอย่างที่เป็นปัญหา.

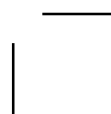
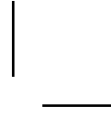
การบรรยายสำหรับวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้ที่
ก่อน.

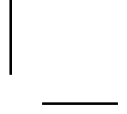
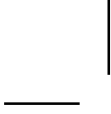
AW — 186

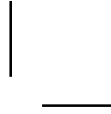
AW — 188

AW — 190

AW — 192

